Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

LAW. STATE. TECHNOLOGY

Випуск 2

Видавничий дім
«Гельветика»
2022

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Легеза Юлія Олександрівна, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного, господарського та екологічного права, Інститут гуманітарних та соціальних наук Національного технічного університету «Дніпровська політехніка».

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Блінова Ганна Олександрівна, доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного, господарського та екологічного права, Інститут гуманітарних та соціальних наук Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»;

Борисенко Антон Олександрович, доктор філософії у сфері права, доцент кафедри цивільного, господарського та екологічного права, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»;

Волкова Юлія Анатоліївна, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного права та процесу, Київський національний університет імені Тараса Шевченка; дослідник (почесний співробітник), Ліверпульський університет, Ліверпуль, Великобританія;

Задирака Наталія Юріївна, доктор юридичних наук, професор, доцент кафедри адміністративного права та процесу, Інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Золотухіна Лілія Олександрівна, доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільно-правових дисциплін, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ;

Лень Валентин Валентинович, кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри публічного права, Інститут гуманітарних та соціальних наук Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»;

Логвиненко Борис Олексійович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ;

Миронюк Роман Вікторович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ;

Уварова Наталія Володимирівна, доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ;

Хряпінський Петро Васильович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри публічного права, Інститут гуманітарних та соціальних наук Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»;

Д-р Войцех Войтила, доктор гуманітарних наук, науковий співробітник, Технолого-гуманітарний університет ім. Казимера Пуласького в Радомі, Польща.

Журнал ухвалено до друку Вченою радою
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»
29.11.2022 р., протокол № 11

Науковий журнал «Law. State. Technology»
зареєстровано Міністерством юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 24808–14748Р від 21.04.2021 року)

Наказом МОН України від 29.06.2021 № 735 (додаток № 4) журнал включено до категорії «Б»
Переліку наукових фахових видань України зі спеціальності 081 – Право.

Офіційний сайт видання: www.journals.politehnica.dp.ua/index.php/lst

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

ISSN 2786-4685 (Print)
ISSN 2786-4650 (Online)
© Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», 2022

ЦИВІЛЬНЕ ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

УДК 346

Сергій ГАРКАВЕНКО
аспірант ІІ курсу кафедри цивільного, господарського права та процесу, Академія адвокатури України, бульв. Т. Шевченка, 27, Київ, Україна, 01032
DOI: 10.32782/LST/2022-2-1

Бібліографічний опис статті: Гаркавенко, С. (2022). Інтеграція ринку електричної енергії України до ENTSO-E (Європейська мережа операторів систем передачі електроенергії). *Law. State. Technology*, 2, 3–7, doi: 10.32782/LST/2022-2-1

ІНТЕГРАЦІЯ РИНКУ ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ УКРАЇНИ ДО ENTSO-E (ЄВРОПЕЙСЬКА МЕРЕЖА ОПЕРАТОРІВ СИСТЕМ ПЕРЕДАЧІ ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ)

У статті розкривається актуальне питання інтеграції ринку електричної енергії України до ENTSO-E (Європейська мережа операторів систем передачі електроенергії). У статті аналізуються економічні здобутки від приєднання та синхронізації енергосистеми України до Європейської мережі операторів систем передачі електроенергії, а також розкривається суб'єктний склад всіх операторів систем передачі, згідно адміністративно-територіального поділу в межах кордонів, що встановленні міжнародними договорами. Відображено 6 основних Асоціацій операторів систем передачі (ETSO, ATSOI, UKTSOA, NORDEL, UCTE і BALTSO) з 39 європейських країн до моменту їх ліквідації та подальшого об'єднання в ENTSO-E (Європейська мережа операторів систем передачі електроенергії). Вказано основні кроки для ОЕС України на шляху інтеграції, що відображені в міжнародних деклараціях, угодах, проектах та стратегіях, які створили і забезпечили основну базу передумови для встановлення конкретних дедлайнів в досягненні кінцевої стратегічної мети – інтеграції України до ENTSO-E Європи. Одним з головних кроків, щодо досягнення енергетичної безпеки України було здійсненно 16 вересня 2014р. Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС. Чіткість та послідовність дій стали запорукою «Енергетичного безвізу», який відкриває для України Європейський ринок електричної енергії та позбавляє основної залежності української енергосистеми від енергосистеми російської федерації. Така втрата впливу рф на електроенергетику України, як одну з найбільш стратегічно-важливих галузей української економіки, дозволить Україні розвивати ринок електричної енергії на європейському ринку електроенергії та отримувати інвестиції у розбудову та модернізацію енергосистеми. Дотримання верховенства права, конкурентні умови для учасників ринку електричної енергії, прозорі правила, високі стандарти в Європейському Союзі, клієнтоорієнтованість, модернізація інфраструктури це те, що обовязково буде мати держава Україна в особі її громадян.

Ключові слова: *інтеграція, ENTSO-E, асоціація, суб'єктний склад, електроенергетика, ринок електричної енергії, розвиток, європейський ринок.*

Serhiy HARKAVENKO
Postgraduate Student of the 2nd year, Department of Civil, Economic Law and Process, Academy of Advocacy of Ukraine, T. Shevchenko Blvd., 27, Kyiv, Ukraine, 01032
DOI: 10.32782/LST/2022-2-1

To cite this article: Garkavenko, S. (2022). Intehratsiia rynku elektrychnoi enerhii Ukrainy do ENTSO-E (Ievropeiska merezha operatoriv system peredachi elektroenerhii) [Integration of the Ukrainian electricity market into ENTSO-E (European Network of Transmission System Operators for Electricity)]. *Law. State. Technology*, 2, 3–7, doi: 10.32782/LST/2022-2-1

INTEGRATION OF THE UKRAINIAN ELECTRICITY MARKET INTO ENTSO-E (EUROPEAN NETWORK OF TRANSMISSION SYSTEM OPERATORS FOR ELECTRICITY)

The article reveals the topical issue of the integration of the electricity market of Ukraine into ENTSO-E (European Network of Electricity Transmission System Operators). The article analyzes the economic gains from joining and synchronizing the energy system of Ukraine to the European network of electricity transmission system operators, and also reveals the subject composition of all transmission system operators, according to

the administrative-territorial division within the borders established by international treaties. 6 main Associations of Transmission System Operators (ETSO, ATSOI, UKTSOA, NORDEL, UCTE and BALTSO) from 39 European countries until their liquidation and subsequent merger into ENTSO-E (European Network of Electricity Transmission System Operators) are displayed. The main steps for the ENTSO-E of Ukraine on the way to integration are indicated, which are reflected in international declarations, agreements, projects and strategies, which created and provided the basic basis of the prerequisites for setting specific deadlines in achieving the ultimate strategic goal – the integration of Ukraine into the ENTSO-E of Europe. One of the main steps to achieve energy security of Ukraine was implemented on September 16, 2014. The Verkhovna Rada of Ukraine and the European Parliament simultaneously ratified the Association Agreement between Ukraine and the EU. Clarity and consistency of actions became the key to "Energy visa-free", which opens the European electricity market for Ukraine and eliminates the main dependence of the Ukrainian energy system on the energy system of the Russian Federation. This loss of influence of the Russian Federation on the electricity industry of Ukraine, as one of the most strategically important branches of the Ukrainian economy, will allow Ukraine to develop the electric energy market on the European electricity market and receive investments in the development and modernization of the energy system. Compliance with the rule of law, competitive conditions for participants in the electricity market, transparent rules, high standards in the European Union, customer orientation, infrastructure modernization are what the state of Ukraine will definitely have in the person of its citizens.

Key words: *integration, ENTSO-E, association, subject composition, electric power industry, electric energy market, development, European market.*

У статті розкривається актуальне питання євроінтеграції енергетичної системи України до ENTSO-E (European Network of Transmission System Operators for Electricity) – Європейська мережа системних операторів передачі електроенергії. Який суб'єктний склад ENTSO-E та переваги від інтеграції до ENTSO-E, що налічує у своєму складі 43 оператора передачі електроенергії в 39 європейських країнах. Чому інтеграція матиме неймовірний економічний вплив на стабілізацію та збалансування українського ринку електроенергії.

Електроенергетична система України – це складний технічний комплекс, що складається з підсистем, які пов'язані між собою безперервністю процесу виробництва, передачі та споживання електроенергії. При цьому надійність енергосистеми залежить від надійності окремих підсистем – генеруючих джерел, електричних мереж усіх рівнів напруги, засобів зв'язку, захисту, автоматики тощо.

Об'єднанна електроенергетична система (ОЕС) є сновою електроенергетики України. ОЕС виконує централізоване енергозабезпечення власних споживачів і взаємодіє з енергосистемами сусідніх країн, забезпечуючи експорт та імпорт електроенергії.

Об'єднанна електроенергетична система (ОЕС) – являє собою сукупність всіх електростанцій, електричних та теплових мереж, що з'єднанні між собою і пов'язані постійним процесом виробництва, перетворення й розподілення електроенергії та тепла при умові управління відповідними процесами. Тобто Об'єднанна електроенергетична система (ОЕС) – сукупність електрообладнання енергетичної системи.

Враховуючи стратегічну важливість енергетичної системи України як одного з найважливіших секторів економіки, саме реформування та подальше інтегрування ОЕС до ENTSO-E має як наслідок результат у вигляді ефективного та стабільного функціонування ОЕС.

Для розуміння, що таке ENTSO-E і чому саме від інтеграції енергетичної системи України, наша держава матиме результати у вигляді енергетичної безпеки, потрібно зрозуміти масштаби самого ENTSO-E.

27.06.2008 року 36 операторів системи передачі електроенергії підписали Празьку декларацію про наміри створити ENTSO-E.

19.12.2008 року була створена ENTSO-E як правонаступник 6 регіональних асоціацій операторів системи передачі електроенергії які включали 42 оператора системи передачі електроенергії. Відповідними 6 регіональними асоціаціями операторів системи передачі електроенергії були Колишні асоціації ETSO, ATSOI, UKTSOA, NORDEL, UCTE і BALTSO.

Суб'єктний склад ENTSO-E:

Асоціація операторів систем передачі Ірландії (ATSOI).

Асоціація операторів систем передачі Ірландії була створена в червні 1999 року для скоординованої діяльності системного оператора Північної Ірландії (SONI).

1 липня 2009 року ATSOI було ліквідовано. Усі оперативні завдання були передані ENTSO-E (https://www.entsoe.eu/news-events/former-associations).

Оператори систем передачі в Данії, Фінляндії, Ісландії, Норвегії та Швеції (Nordel).

Nordel була заснована в 1963 році і була організацією для співпраці між операторами систем передачі в Данії, Фінляндії, Ісландії, Норвегії та Швеції, метою якої було створення передумов для подальшого розвитку ефективного та гармо-

нізованого скандинавського ринку електроенергії. Nordel також був форумом для контактів між операторами систем передачі та представниками учасників ринку в тих же країнах.

Мета Nordel полягала в тому, щоб видавати поради та рекомендації для сприяння ефективній системі електроенергії в скандинавському регіоні, беручи до уваги умови, що переважають у кожній країні. Nordel сприяв міжнародному співробітництву та обміну інформацією щодо електроенергетичної системи та ринку електроенергії.

1 липня 2009 року Nordel було ліквідовано. Усі оперативні завдання були передані ENTSO-E.

Союз з координації передачі електроенергії координував функціонування та розвиток електромережі для синхронної електромережі континентальної Європи, таким чином забезпечуючи надійну платформу для всіх учасників внутрішнього ринку електроенергії та за його межами (https://docstore.entsoe.eu/news-events/former-associations/nordel/Pages/default.aspx).

Оператори систем передачі в Швейцарії, Франції, Німеччини та континентальній Європі (UCPTE).

З 1951 року Союз з координації виробництва та передачі електроенергії (UCPTE) координував синхронні операції через зустрічі експертів і керівників спочатку невеликої кількості взаємопов'язаних компаній на стику Швейцарії, Франції та Німеччини, а також на різних етапах від зростаючої кількості компаній і країн. Рекомендації UCPTE з експлуатації та планування допомогли забезпечити надійне електропостачання в континентальній Європі.

У 1999 році UCTE переосмислив себе як асоціацію операторів ГТС у контексті внутрішнього енергетичного ринку. Спираючись на свій досвід надання рекомендацій, UCTE звернувся до того, щоб зробити свої технічні стандарти більш обов'язковими за допомогою Посібника з експлуатації та Багатосторонньої угоди між його членами. Ці стандарти стали незамінними для надійної міжнародної роботи мереж високої напруги, які працюють на одному «серцевому ударі»: частота 50 Гц UCTE пов'язана з номінальним балансом між виробництвом і попитом на електроенергію близько 500 мільйонів людей в одному з найбільші електричні синхронні з'єднання в усьому світі.

В останній рік існування UCTE представляв 29 операторів систем передачі з 24 країн континентальної Європи.

1 липня 2009 року UCTE було ліквідовано. Усі оперативні завдання були передані ENTSO-E (https://docstore.entsoe.eu/news-events/former-associations/ucte/Pages/default.aspx).

Асоціація операторів систем передачі Сполученого Королівства (UKTSOA).

Асоціація операторів систем передачі Сполученого Королівства була створена для скоординованої діяльності між операторами ГТС Сполученого Королівства в червні 1999 року.

1 липня 2009 року УКЦОА було ліквідовано. Усі оперативні завдання були передані ENTSO-E (https://docstore.entsoe.eu/news-events/former-associations/uktsoa/Pages/default.aspx).

Європейські оператори систем передачі (ETSO)

З появою внутрішнього ринку електроенергії (IEM) в Європейському Союзі керівники ATSOI, UKTSOA, Nordel та UCTE визнали необхідність загальноєвропейської гармонізації доступу до мережі та умов використання, особливо для транскордонної торгівлі електроенергією.

У 1999 році ETSO було створено як асоціацію, членами-засновниками якої є чотири вищезазначені асоціації. Однак 29 червня 2001 року ETSO стала міжнародною асоціацією, до якої входять 32 незалежні оператори систем передачі електроенергії з 15 країн Європейського Союзу, а також Норвегії та Швейцарії. До того, як її діяльність була передана ENTSO-E, ETSO представляла 40 компаній-членів Оператора системи передачі. ETSO переслідувала наукові цілі на некомерційній основі та мала такі цілі:

Вивчення та розробка загальних принципів щодо гармонізації та встановлення правил для покращення роботи мережі та підтримки безпеки системи передачі;

Сприяти внутрішньому європейському ринку електроенергії;

Зв'язок і співпраця з організаціями та установами, що мають подібні завдання;

Дослідження та вирішення наукових і нормативних питань, що становлять спільний інтерес для промисловості TSO.

1 липня 2009 року ETSO було ліквідовано. Усі оперативні завдання були передані ENTSO-E (https://docstore.entsoe.eu/news-events/former-associations/etso/Pages/default.aspx).

Балтійські оператори систем передачі (BALTSO)

BALTSO була заснована 30 березня 2006 року і була організацією співпраці естонських, латвійських і литовських операторів систем передачі.

Його цілями були:

Ініціювання, розробка та впровадження умов, необхідних для надійної роботи та взаємозв'язку електроенергетичних систем Естонії, Латвії та Литви;

Обслуговування засобів у сфері розвитку Балтійської газотранспортної системи;

Ініціювання, розробка та впровадження умов, необхідних для злагодженої та безпечної роботи ринків електроенергії Естонії, Латвії та Литви;

Сприяння та впровадження співпраці між Організацією та її членами, з одного боку, та енергетичними компаніями країн, що не є членами, з іншого боку;

Організація заходів зі зв'язків з громадськістю, пов'язаних з Балтійською енергетичною системою та ринками електроенергії;

Ініціювання, підтримка та розвиток відносин з іншими відповідними організаціями та установами в країнах Балтії, в Європі та в решті світу.

1 липня 2009 року BALTSO було ліквідовано. Усі оперативні завдання були передані ENTSO-E (https://docstore.entsoe.eu/news-events/former-associations/baltso/Pages/default.aspx).

Переваги ENTSO-E

Енергосистема Європи ENTSO-E станом на початок 2018 року мала ряд переваг по ємності 1136 ГВт проти 300 ГВт енергосистеми Росії/ Білорусі, мала безкоштовну міждержавну торгівлю електроенергією, ринкове ціноутворення, розподілений (частковий) внесок у стабільність системи, спільні єдині технічні стандарти експлуатації та законодавчу базу, відсутність впливу воюючої з Україною РФ як ключового балансорегулятора у випадку аварійних ситуацій.

Один з кроків, щодо досягнення енергетичної безпеки України було здійсненно 16 вересня 2014 р. Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС (https://mtu.gov.ua/files/1.2.pdf).

Так був розпочатий процес з реформування ринку електроенергії України та всієї Об'єднанної електроенергетичної системи.

Угода за своїм обсягом і тематичним охопленням стала найбільшим міжнародно-правовим документом за всю історію України та найбільшим міжнародним договором з третьою країною, коли-небудь укладеним Європейським Союзом (https://mof.gov.ua/uk/vikonannja-ugodi-pro-asociaciju).

Угода передбачила, основні напрямки співпраці ЄС і України у сфері енергетики: імплементація енергетичних стратегій та політик і розвиток/опрацювання прогнозів та сценаріїв, удосконалення статистичної облікової системи енергетичного сектора, розвиток інфраструктури; модернізація та посилення наявної енергетичної інфраструктури, повне відновлення і створення нової енергетичної транзитної інфраструктури; розвиток конкурентоспроможних, прозорих і недискримінаційних енергетичних ринків на основі правил та стандартів ЄС шляхом проведення регуляторних реформ; співробітництво в рамках Договору про заснування Енергетичного Співтовариства 2005 року; досягнення прогресу на шляху встановлення привабливого та стабільного інвестиційного клімату;

Очікувані результати:

– Інтеграція Енергетичних Ринків;

– Імплементація Третього енергетичного пакету як зобов'язань відповідно до Договору про Енергетичне Співтовариство;

– Зміцнення спроможності та незалежності Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП);

– Реформа тарифів на електроенергію і ціноутворення на газ та заходів щодо забезпечення повної сплати за постачання електроенергії і газу (https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/eu-policy/east-partnership).

Наступним важливим кроком євроінтеграції об'єднаної енергетичної системи України до Союзу центральноєвропейської електричної мережі відповідно до вимог ENTSO-E, було прийняття 18 серпня 2017 року Нової Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність».

У Брюсселі 28 червня 2017 року під час проведення Асамблеї ENTSO-E відбулась церемонія підписання «Угоди про умови майбутнього об'єднання енергосистем України та Молдови з енергосистемою континентальної Європи». За процедурою Угоду також мають підписати "Moldelectrica SE" та усі системні оператори, що входять до складу Регіональної групи ENTSO-E «Континентальна Європа».

Угода набрала чинності 07 липня 2017 року після підписання документу достатньою кількістю системних операторів, що входять до складу Регіональної групи ENTSO-E «Континентальна Європа».

ENTSO-E почало публікувати дані про об'єднану енергосистему України на електронній онлайн-платформі ENTSO-E Transparency Platform.

Україна провела підготовчу роботу для розвитку проекту об'єднання української та польської енергосистем, реалізації проекту «Енергетичний міст Україна – Європейський Союз». Проведені переговори та отримана позитивна попередня оцінка з боку Єврокомісії, керівництва Європейської мережі операторів систем електропередач (ENTSO-E).

Синхронізація з ENTSO-E – стратегічна мета України, досягнення якої було заплано-

ване на 2023 рік. Однак через повномасштабне військове вторгнення російської федерації в Україну 24 лютого 2022 року вона відбулася в екстреному порядку – через три тижні після початку вторгнення, які українська енергосистема пропрацювала в ізольованому режимі. Прискорення проєкту синхронізації стало можливим завдяки проведеним дослідженням (успішна робота української енергосистеми в ізольованому режимі 24.02.22–15.03.22) та вжитим заходам із зменшення ризиків.

Отже, реформування ринку електроенергії України та інтеграція енергетичної системи України до ENTSO-E відбулася і це є дуже важливим кроком на шляху європейського майбутнього України!

ЛІТЕРАТУРА:

1. Інформація з офіційного сайту ENTSO-E. URL: https://www.entsoe.eu/news-events/former-associations (дата звернення 23.01.2022).

2. Інформація з офіційного сайту ENTSO-E. URL: https://docstore.entsoe.eu/news-events/former-associations/nordel/Pages/default.aspx (дата звернення 23.01.2022).

3. Інформація з офіційного сайту ENTSO-E. URL: https://docstore.entsoe.eu/news-events/former-associations/ucte/Pages/default.aspx (дата звернення 23.01.2022).

4. Інформація з офіційного сайту ENTSO-E. URL: https://docstore.entsoe.eu/news-events/former-associations/uktsoa/Pages/default.aspx (дата звернення 23.01.2022).

5. Інформація з офіційного сайту ENTSO-E. URL: https://docstore.entsoe.eu/news-events/former-associations/etso/Pages/default.aspx (дата звернення 23.01.2022).

6. Інформація з офіційного сайту ENTSO-E. URL: https://docstore.entsoe.eu/news-events/former-associations/baltso/Pages/default.aspx (дата звернення 23.01.2022).

7. Порядок денний асоціації між Україною та ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію. Додаток. URL: https://mtu.gov.ua/files/1.2.pdf (дата звернення 24.01.2022).

8. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/vikonannja-ugodi-pro-asociaciju (дата звернення 24.01.2022).

9. Інформація з офіційного сайту Представництва України при Європейському Союзі і Європейському Співтоваристві з атомної енергії. URL: https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/eu-policy/east-partnership (дата звернення 24.01.2022).

REFERENCES:

1. Information from the official website of ENTSO-E. URL: https://www.entsoe.eu/news-events/former-associations (access date 23.01.2022) [in Ukrainian].

2. Information from the official website of ENTSO-E. URL: https://docstore.entsoe.eu/news-events/former-associations/nordel/Pages/default.aspx (access date 23.01.2022) [in Ukrainian].

3. Information from the official website of ENTSO-E. URL: https://docstore.entsoe.eu/news-events/former-associations/ucte/Pages/default.aspx (access date 23.01.2022) [in Ukrainian].

4. Information from the official website of ENTSO-E. URL: https://docstore.entsoe.eu/news-events/former-associations/uktsoa/Pages/default.aspx (access date 23.01.2022) [in Ukrainian].

5. Information from the official website of ENTSO-E. URL: https://docstore.entsoe.eu/news-events/former-associations/etso/Pages/default.aspx (access date 23.01.2022) [in Ukrainian].

6. Information from the official website of ENTSO-E. URL: https://docstore.entsoe.eu/news-events/former-associations/baltso/Pages/default.aspx (access date 23.01.2022) [in Ukrainian].

7. The agenda of the association between Ukraine and the EU for the preparation and promotion of the implementation of the Association Agreement. Annex. URL: https://mtu.gov.ua/files/1.2.pdf (access date 24.01.2022) [in Ukrainian].

8. Official website of the Ministry of Finance of Ukraine. URL: https://mof.gov.ua/uk/vikonannja-ugodi-pro-asociaciju (access date 24.01.2022) [in Ukrainian].

9. Information from the official website of the Delegation of Ukraine to the European Union and the European Atomic Energy Community. URL: https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/eu-policy/east-partnership. (access date 24.01.2022) [in Ukrainian].

ЕКОЛОГІЧНЕ І ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО

УДК 349.6 (477)

Роман КІРІН
доктор юридичних наук, доцент, провідний науковий співробітник відділу економіко-правових проблем містознавства, Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Мамутова Національної академії наук України», бульв. Т. Шевченка, 60, Київ, Україна, 01032
ORCID: *0000-0003-0089-4086*

Андрій ЄВСТІГНЄЄВ
доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри конституційного права, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, вул. Володимирська, 60, Київ, Україна, 01033
ORCID: *0000-0001-6994-1069*

Андрій ВИПРИЦЬКИЙ
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного, господарського та екологічного права, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», просп. Д. Яворницького, 19, Дніпро, Україна, 49005
ORCID: *0000-0002-6539-7075*
DOI: 10.32782/LST/2022-2-2

Бібліографічний опис статті: Кірін, Р., Євстігнєєв, А., Виприцький, А. (2022). Сучасна система законодавства з регулювання дозвільних відносин у сфері користування надрами: стан та проблеми. *Law. State. Technology,* 2, 8–19, doi: 10.32782/LST/2022-2-2

СУЧАСНА СИСТЕМА ЗАКОНОДАВСТВА З РЕГУЛЮВАННЯ ДОЗВІЛЬНИХ ВІДНОСИН В СФЕРІ КОРИСТУВАННЯ НАДРАМИ: СТАН ТА ПРОБЛЕМИ

У статті розглянуто стан та проблеми правового регулювання дозвільних відносин в сфері надрокористування. Метою цієї статті є аналіз законодавства, виявлення дискусійних питань та окреслення перспектив в сфері набуття права користування надрами в умовах повоєнного відновлення економіки України.

Методологічну основу дослідження склали загальнонаукові та спеціальноюридичні методи дослідження правових явищ та категорій. Зокрема, дослідження джерел права користування надрами, а також гірничого та господарського законодавства проведено з використанням методу системного аналізу та формальноюридичного методу.

Проведено класифікацію видів користування надрами за критеріями дозвільних документів, виду діяльності (мети користування), строку користування, оцінки впливу на довкілля, участі в аукціоні, потреби у земельній ділянці, можливості відчуження права користування надрами. Встановлено загальну часову послідовність етапів діючої аукціонної процедури надання надр у користування. Аргументовано, що дозвільна система у сфері надрокористування має міжгалузеву природу, оскільки об'єднує і відносини адміністративних послуг і організаційно-господарські відносини. Визначено сучасну систему нормативно-правових актів, що забезпечують регулювання дозвільних відносин в сфері користування надрами.

Обґрунтовано, що чинна дозвільна система у сфері користування надрами має кілька специфічних об'єктно-суб'єктних складів: – загальний, який охоплює відносини переважної більшості видів господарської діяльності та видів георесурсів; – особливий, що включає певні умови користування надрами; – окремий, представлений конкретними видами корисних копалин. Запропоновано для подальшої диференціації правових режимів користування надрами враховувати додатково й інші об'єктивні та суб'єктивні ознаки його складу та уніфікувати договори в цій сфері.

Ключові слова: *надра, право користування, гірничий відвід, спеціальний дозвіл, повоєнне відновлення.*

Roman KIRIN
Doctor of Law, Associate Professor, Leading Research Fellow at the Department of Economic and Legal Problems of Urban Studies, State Organization «V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of the National Academy of Sciences of Ukraine», Shevchenko blvd., 60, Kyiv, Ukraine, 01032
ORCID: *0000-0003-0089-4086*

Andrii YEVSTIHNIEIEV
Doctor of Law, Associate Professor, Professor at the Department of Constitutional Law, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Volodymyrska str., 60, Kyiv, Ukraine, 01033
ORCID: *0000-0001-6994-1069*

Andrey VYPRYTSKYI
Candidate of Law, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Civil, Economic and Environmental Law, Dnipro University of Technology, 19 avenue Dmytra Yavornytskoho, Dnipro, Ukraine, 49005
ORCID: *0000-0002-6539-7075*
DOI: 10.32782/LST/2022-2-2

To cite this article: Kirin, R., Yevstihnieiev, A., Vyprytskyi, A. (2022). Suchasna sistema zakonodavstva z regulyuvannya dozvilnih vidnosin u sferi koristuvannya nadrami: stan ta problemi [Modern System of Legislation on the Regulation of permissive Relations in the Sphere of subsoil use: Status and Problems]. *Law. State. Technology,* 2, 8–19, doi: 10.32782/LST/2022-2-2

MODERN SYSTEM OF LEGISLATION ON THE REGULATION OF PERMISSIVE RELATIONS IN THE SPHERE OF SUBSOIL USE: STATUS AND PROBLEMS

The article examines the state and problems of legal regulation of permit relations in the field of subsoil use. The purpose of this article is to analyze legislation, identify debatable issues and outline prospects in the field of acquiring the right to use subsoil in the conditions of the post-war economic recovery of Ukraine.

The methodological basis of the research was made up of general scientific and special legal methods of researching legal phenomena and categories. In particular, the study of the sources of the right to use subsoil, as well as mining and economic legislation, was conducted using the method of systematic analysis and the formal legal method.

The classification of types of subsoil use was carried out according to the criteria of permit documents, type of activity (purpose of use), period of use, assessment of the impact on the environment, participation in the auction, need for a plot of land, possibility of alienation of the right to use subsoil. The general time sequence of the stages of the current auction procedure for providing the subsoil for use has been established. It is argued that the permit system in the field of subsoil use has an interdisciplinary nature, as it combines administrative services and organizational and economic relations. A modern system of normative legal acts ensuring the regulation of permit relations in the field of subsoil use has been defined.

It is substantiated that the current permit system in the field of subsoil use has several specific object-subject compositions: – general, which covers the relations of the vast majority of types of economic activity and types of georesources; – special, which includes certain conditions for the use of subsoil; – separate, represented by specific types of minerals. It is proposed to further differentiate legal regimes for the use of subsoil to additionally take into account other objective and subjective features of its composition and unify contracts in this area.

Key words: *subsoil, right of use, mining concession, special permit, post-war recovery.*

Актуальність проблеми. Конституція України проголосила, серед іншого, надра, а отже і їх складові георесурси, які знаходяться в межах території України, її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони, об'єктами права власності Українського народу (Конституція України, ст. 13, 1996). При цьому, виходячи із вказаної конституційної норми, відносно цього виду об'єкта можна зробити наступні застереження: – права власника надр здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією; – кожний громадянин має право користуватися надрами відповідно до закону; – надра не повинні використовуватися на шкоду людині і суспільству; – держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, пов'язаних з надрами та надрокористуванням.

На момент прийняття Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 р. остання

була достатньо вагомою у світовому вимірі, адже (Про затвердження Загальнодержавної програми, 2011): 1) в надрах нашої країни виявлено майже 20 тис. родовищ і проявів 117 видів корисних копалин; 2) з них 8290 родовищ і 1110 об'єктів обліку за 98 видами мінеральної сировини мають промислове значення і обліковувалися в державному балансі запасів корисних копалин; 3) 3349 родовищ розроблялося.

Збройна агресія РФ проти України вплинула не лише на геолого-економічні показники ресурсів надр через зменшення податкових надходжень, окупацію територій з перспективними ділянками запасів і ресурсів корисних копалин державного фонду надр, а й стала причиною фізичного пошкодження, руйнування, закриття, затоплення чи захоплення гірничодобувних об’єктів (далі – ГДО). В такій ситуації набуває надзвичайної актуальності питання правового реформування дозвільного механізму надрокористування, спрямованого на необхідність суттєвого підвищення інвестиційного потенціалу цієї сфери в умовах повоєнного відновлення економіки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних науковців, які у тій чи іншій мірі досліджували правові проблеми дозвільного механізму у сфері користування надрами, відзначимо наступні, які як уявляється, є найбільш ґрунтовними:

– Н.Р. Кобецька аргументувала пропозиції стосовно збереження дозвільного порядку використання природних ресурсів щодо видів використання, які не носять характеру систематичної господарської діяльності, прямо пов’язаної з освоєнням природних ресурсів (користування надрами для будівництва підземних споруд, не пов’язаних з видобуванням корисних копалин (далі – ВКК)), а також внесення змін до ст. 16, 17 Кодексу України про надра (далі – КпН) щодо скасування необхідності отримання спеціального дозволу на користування надрами (далі – спецдозвіл) та акту про гірничий відвід (далі – ГВ) у випадку користування надрами на умовах угод про розподіл продукції (далі – УРП) (Кобецька, 2016, 7-8). Втім, якщо остання пропозиція є потенційно цікавою для подальшого розгляду, то перша – прямо передбачена Порядком надання спецдозволів, при чому ще з його першої редакції (Про затвердження Порядку, 2011);

– вперше доводить та одразу ж і вдосконалює, щоправда без змін, своє наукове положення щодо галузевої диференціації між адміністративним та екологічним правом Н.О. Максіменцева. На її думку розмежування правовідносин у сфері використання та охорони надр, з точки зору управління в зазначеній сфері, здійснюється виходячи з особливостей об’єкта правовідносин (проміжного та кінцевого), а саме: об’єктом правовідносин управління в галузі використання та охорони надр (адміністративних правовідносин) є діяльність, поведінка суб’єктів суспільних відносин, спрямована на досягнення результату управлінського впливу уповноваженого суб’єкта на поведінку підпорядкованого суб’єкта відносно предмету матеріального світу – надр; у той же час еколого-природоресурсним об’єктом є саме надра (Максіменцева, 2018, 10, 12). Натомість поза увагою дослідниці залишилося питання про власне категорію «користування надрами» та відповідне правове угрупування, для якого дана діяльність з природоресурсним об’єктом є предметом регулювання;

– цікавою є пропозиція І.Б. Мачуської, яка запропонувала відповідно до положень Директиви ЄС 94/22/ЄС внести доповнення до КпН щодо запровадження переходу від чинної системи отримання спецдозволів на користування надрами до укладення договорів про використання надр (Мачуська, 2021, 18);

– комплексно дослідивши правові засади дозвільної системи в галузі використання та охорони надр в Україні М.І. Орленко вперше сформулювала визначення поняття «дозвільна система в галузі використання та охорона надр в Україні» (Орленко, 2019, 4).

Втім, попри значний внесок правників у дослідження обраної теми, її актуальність залишається на високому рівні, оскільки питання про реформування механізму набуття права користування надрами в умовах повоєнного відновлення економіки, набули пріоритетного значення для забезпечення інвестиційної привабливості та збереження еколого-соціальної спрямованості даної сфери природокористування і господарювання.

Зважаючи на це, **метою дослідження** є аналіз стану законодавства, виявлення його проблем та окреслення перспектив в сфері набуття права користування надрами в умовах повоєнного відновлення економіки України.

Виклад основного матеріалу. Набуття права користування на надра громадянами та юридичними особами здійснюється шляхом надання певних ділянок надр у користування. Чинний КпН, введений в дію ще до прийняття Конституції України, встановлює, що угоди або дії, які в прямій або прихованій формі порушують право власності Українського народу на надра, є недійсними, а власне надра надаються тільки

у користування (Кодекс, 1994, ст. 4). Суб'єктами користування можуть виступати підприємства, установи, організації і громадяни лише за наявності у них спецдозволу на користування ділянкою надр, а право на користування надрами засвідчується актом про надання ГВ. Згідно ст. 19 КпН користування надрами здійснюється без надання ГВ чи спецдозволу у випадках, передбачених КпН.

Тож, виходячи з існуючих приписів КпН, відносно дозвільних документів, що передують набуттю та засвідчують право користування надрами, можна виділити наступні види користування надрами за критерієм дозвільних документів: 1) користування за наявності спецдозволу та акту про надання ГВ; 2) користування за наявності спецдозволу без надання ГВ; 3) користування без спецдозволу та без надання ГВ.

Останній вид слід вважати умовно загальним надрокористуванням, адже він має низку обмежень і щодо об'єктів і щодо суб'єктів користування, у переважній більшості є некомерційною господарською діяльністю, не маючи інвестиційного потенціалу, тому у межах даного дослідження не розглядатиметься.

Зазначимо, що КпН також диференціює види користування надрами за видом діяльності (метою користування) (ст. 14) та за строком користування (постійне або тимчасове) (ст. 15). Ст. 15-1 КпН зумовлює поділяти користування надрами (планову господарську діяльність) на таке, що: 1) підлягає оцінці впливу на довкілля (ділі – ОВД); 2) не підлягає ОВД. Такі види користування надрами визначені Законом України «Про оцінку впливу на довкілля» (Про оцінку впливу, 2017) і передбачають надання уповноваженим органом мотивованого висновку з ОВД. Недотримання під час провадження господарської діяльності з ВКК, використанням техногенних родовищ, екологічних умов, передбачених у висновку з ОВД, є підставою для притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності за ст. 91-5 Кодексу України про адміністративні правопорушення (Кодекс, 1984).

Відповідно до ст. 16 КпН надрокористування може здійснюватися на підставі: 1) спецдозволу, отриманого за результатами аукціону з його продажу; 2) спецдозволу, отриманого без проведення аукціону. Ця ж стаття КпН передбачає й особливості надання спецдозволів, пов'язані із земельними ділянками: 1) надання спецдозволів після попереднього погодження з відповідною радою питання про надання земельної ділянки для потреб користування надрами; 2) надання спецдозволів без попереднього погодження питання про надання земельної ділянки для потреб користування надрами на умовах УРП; 3) надання спецдозволів у випадках, коли у наданні земельної ділянки немає потреби (користування надрами континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони).

При цьому слід відмітити, що процедура надання надр у користування має відповідну часову послідовність, як то: 1) ГВ можуть надаватися лише за наявності у суб'єктів надрокористування спецдозволу, а також затвердженого в установленому порядку проєкту розробки родовища або будівництва ГДО чи підземної споруди, не пов'язаної з ВКК; 2) для новостворених підприємств ГВ повинні оформлятися до початку будівництва ГДО чи підземної споруди, не пов'язаної з ВКК; 3) земельні ділянки для потреб, пов'язаних з користуванням надрами, якщо інше не передбачено актами законодавства, виділяються після надання ГВ в порядку, передбаченому чинним земельним законодавством (Про затвердження Положення, 1995).

Виходячи з чинного порядку надання ГВ, останній має власну процедуру: – погодження заявки на отримання ГВ з відповідним територіальним органом Державної служби України з питань праці (далі – Держпраці); – надання ГВ Держпраці. Тож, суб'єкт надрокористування, який отримав спецдозвіл, наприклад, на ВКК, тобто на 20 років, повинен спочатку розробити відповідний проєкт, отримати ГВ, отримати земельну ділянку, побудувати ГДО і лише потім приступити безпосередньо до діяльності, на яку отримано спецдозвіл.

Неоднозначно сприймається й специфіка цифровізації процесу надання ГВ, яким передбачено подання відповідно до ст. 9 Закону України «Про адміністративні послуги» заявки та інших документів, необхідних для отримання ГВ, в електронній формі. Проте, застереженням встановлено, що така подача можлива лише після розробки та запровадження відповідного програмного забезпечення та оснащення суб'єктів надання ГВ необхідною для цього оргтехнікою (Про адміністративні послуги, 2012). Також звертає на себе увагу положення, за яким передача наданого ГВ повністю або частково іншому підприємству або громадянину забороняється. Ця вимога поширюється на всіх користувачів надр, в тому числі на інвесторів, з якими в установленому законом порядку укладено УРП.

Ще одним критерієм класифікації видів користування надрами за чинним КпН є можливість відчуження права користування надрами, а саме: 1) власник спецдозволу не може

дарувати, продавати або в інший спосіб відчужувати права, надані йому спецдозволом, іншій юридичній чи фізичній особі, в тому числі передавати їх до статутних капіталів створюваних за його участю суб'єктів господарювання, а також вноситись як вклад у спільну діяльність; 2) права користування надрами можуть бути передані третім особам одночасно з передачею прав та обов'язків за УРП та з обов'язковим переоформленням спецдозволу відповідно до вимог Закону України «Про угоди про розподіл продукції» (Про угоди, 1999).

Окремо відмітимо новелу КпН, прийняту в умовах воєнного стану, що стосується надання спецдозволів суб'єкту господарювання, який приватизував державне підприємство відповідно до Закону України «Про особливості приватизації вугледобувних підприємств» (Про особливості, 2012) та/або Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» (Про приватизацію, 2018). Таке надання здійснюється шляхом переоформлення спецдозволів, наданих зазначеному підприємству, на ім'я суб'єкта господарювання, який його приватизував, на строк дії такого спецдозволу та без проведення аукціону (Про внесення змін, 2022).

Видача (відмова у видачі, переоформлення, анулювання) дозволу здійснюється відповідно до Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» (Про дозвільну систему, 2005). При цьому слід звернути увагу на два правові аспекти, пов'язані із дозвільною системою у сфері користування надрами. По-перше, дійсно, у вузькому розумінні, дозвільна система у сфері надрокористування є сукупністю урегульованих законодавством відносин, які виникають між суб'єктами надання адміністративних послуг та суб'єктами господарювання у зв'язку з видачею, переоформленням, анулюванням документів дозвільного характеру, тобто по суті – організаційно-господарськими відносинами, під якими Господарський кодекс України розуміє відносини, що складаються між суб'єктами господарювання та суб'єктами організаційно-господарських повноважень у процесі управління господарською діяльністю (Господарський кодекс, 2003, ст. 3). По друге, власне вказаний закон за парламентською класифікацією належить до групи «Загальні засади правового регулювання економічного розвитку», тобто також має господарсько-правову природу.

Невід'ємною частиною спецдозволу наразі є угода про умови користування надрами (далі – УКН) – документ, що визначає УКН, види, обсяги, джерела фінансування та строки виконання робіт. Зазначимо, що згадка про те, що тодішній Державний комітет України по геології і використанню надр, з метою раціонального і ефективного використання надр може встановлювати при наданні ліцензій особливі УКН, вперше з'явилася на підзаконному рівні у першій редакції Порядку надання спеціальних дозволів (ліцензій) на користування надрами (затверджений постановою Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) від 31.08.1995 р. № 709). Тож, мова йшла, по-перше, про право суб'єкта надання спецдозволу встановлювати або не встановлювати особливі УКН. По-друге, ці умови, у разі їх встановлення, викладалися безпосередньо у відповідній ліцензії (спецдозволі). Як окрема складова спецдозволу, угода про УКН, вперше згадується у новій редакції Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами (затверджений постановою КМУ від 02.10.2003 р. № 1540), а його примірні форми щодо кожного виду користування надрами вперше були передбачені постановою КМУ від 27.02.2008 р. № 273.

Натомість на законодавчому рівні термін «угода про УКН» вперше вживається лише у 2012 р. і лише один раз у п. 5 ч. 1 ст. 62 КпН відносно повноважень органу державного геологічного контролю (Про внесення змін, 2012).

15.01.2022 р. набрав чинності закон, який розширює уявлення про договірні надрові відносини в частині договорів (угод) щодо користування надрами. До останніх зокрема належать: 1) УРП; 2) договір про спільну діяльність; 3) інші договори (угоди). Проте, угоди про УКН не належать до договорів (угод) щодо користування надрами. На підставі таких договорів (угод), включаючи додатки до них, здійснюється господарська (проектна) діяльність з користування надрами. Вони укладаються між державою в особі КМУ або іншого суб'єкта управління об'єктами державної власності, який згідно із Законом України «Про управління об'єктами державної власності» (Про управління об'єктами, 2016) здійснює управління об'єктами державної власності, та суб'єктом господарювання, який здійснює діяльність у видобувних галузях (Про внесення змін, 2021).

Ще однією новелою 2022 р. є зміни, внесені до Закону України «Про забезпечення прозорості у видобувних галузях» (Про забезпечення прозорості, 2018), якими, серед іншого передбачено, що електронні версії та копії документів, зазначені в ч. 1 ст. 5 цього закону, надсилаються або розміщуються у форматі, що дозволяє їх автоматизоване оброблення електронними засобами, вільний та безоплат-

ний доступ до них, а також їх подальше використання. Звіти розміщуються в електронній системі подання та аналізу звітності з накладенням електронного підпису уповноваженої особи суб'єкта розкриття інформації в порядку, визначеному Законом України «Про електронні довірчі послуги» (Про електронні довірчі, 2017).

До зазначених документів і звітів відносяться: – звіт (консолідований звіт) про платежі на користь держави; – договір (угода) щодо користування надрами, інформація про його істотні умови та аналіз звітності про неї; – інформація про заяви на отримання спецдозволу, заяви про проведення підготовки ділянок надр до аукціону з продажу спецдозволу, що надійшли від суб'єктів господарювання, про видані спецдозволи, укладені угоди про УКН (з відповідними додатками, включаючи програми робіт, виконання яких передбачено угодами).

Окреме місце в законодавстві про дозвільну систему у сфері користування надрам посідає Закон України «Про нафту і газ» (Про нафту і газ, 2001), яким регулюються, у тому числі, й такі види відносин: – спецдозволи на користування нафтогазоносними надрами (далі – НГН) (ст. 11); – принципи надання (ст. 12), види (ст. 13), порядок надання (ст. 14) та строк дії спецдозволів на користування ГНГ (ст. 15); – надання спецдозволів на користування НГН для створення та використання підземних сховищ нафти, газу та продуктів їх переробки (ст. 21); – особливості надання спецдозволів на користування НГН в межах територіальних вод та виключної (морської) економічної зони України (ст. 22); – відмова у наданні (ст. 24), визнання спецдозволу недійсним (ст. 25), зупинення дії (ст. 26), анулювання (ст. 27) спецдозволу на користування НГН; – угода про умови користування НГН (ст. 28); – державний контроль і нагляд за дотриманням правил і нормативів користування НГН і умов спецдозволів на користування НГН та угоди про умови користування НГН (ст. 29). По суті особливостям дозвільної системи у сфері користування НГН присвячений окремий розділ вказаного закону, який за обсягом та змістом явно перевищує загальні дозвільні приписи КпН.

Раніше було запропоновано диференціювати господарську діяльність у метановугільній галузі на види, що відповідають специфіці змісту, об'єктного складу й галузі законодавства, яке її регулює (Kirin et al., 2022).

Що стосується підзаконного блоку, яким регулюються дозвільні надрові правовідносини, то, окрім згадуваного вище Порядку надання спецдозволів (в редакції 2020 р.) варто відмітити й інші нормативно-правові акти, що врегульовують окремі складові види цих відносин: 1) дорадчий суб'єкт дозвільної діяльності – Комісія з питань надрокористування (Про затвердження Положення, 2016); 2) переддозвільна діяльність – Регламент погодження надання надр у користування (Про затвердження Регламенту, 2016); Порядок проведення аукціонів з продажу спецдозволів (Про затвердження Порядку, 2020); Методика визначення початкової ціни продажу на аукціоні спецдозволу (Про затвердження Методики 1, 2004); Методика визначення вартості запасів і ресурсів корисних копалин родовища або ділянки надр, що надаються у користування (Про затвердження Методики 2, 2004); 3) постдозвільна діяльність – визначення вартості геологічної інформації, отриманої за рахунок коштів державного бюджету (Про затвердження Методики, 2008).

Також слід зробити акцент й на новітніх змінах у регулюванні земельно-надрових відносин. Так, постановою КМУ (Про внесення змін, 2021) були внесені зміни до переліку платних адміністративних послуг, що надаються Державною службою України з питань геодезії, картографії та кадастру та її територіальними органами щодо відомостей про: – речові права на земельну ділянку, їх обтяження, одержаними в порядку інформаційної взаємодії з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно; – ділянки надр, надані у користування відповідно до спецдозволів та актів про надання ГВ, одержаними в порядку інформаційної взаємодії з Державною службою геології та надр України (далі – Держгеонадра) та Держпраці, та/або посиланням на документи, на підставі яких відомості про обмеження у використанні земель внесені до Державного земельного кадастру (Деякі питання, 2011).

Зазначені зміни були обумовлені необхідністю узгодження із законами України про Державний земельний кадастр (Про Державний земельний, 2011) та про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень (Про державну реєстрацію, 2004), передбачені окремим законом щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин (Про внесення змін, 2021).

Відзначимо, що спроби дерегуляції господарської діяльності у сфері користування надрами тривалий час знаходяться у полі зору уряду. Так, вже під час початку воєнних дій на сході країни була прийнята постанова КМУ, яка обмежилася лише скасуванням проведення моніторингу та наукового супроводження виконання особливих умов користування надрами,

передбачених спецдозволом та угодою про умови користування надрами, що здійснювалося спеціалізованими державними геологічними підприємствами, установами та організаціями відповідно до наказу Міністерства екології та природних ресурсів України від 11.03.2013 р. № 96 (наказ втратив чинність на підставі наказу Міністерства екології та природних ресурсів № 153 від 14.05.2015 р.) (Деякі питання дерегуляції, 2015).

Нарешті, найбільш вагомими слід визнати зміни підзаконного блоку законодавства про надра, що відбулися в умовах воєнного стану в Україні та стосуються визначення початкової ціни продажу на аукціоні спецдозволу на право користування надрами, визначення вартості геологічної інформації, порядку проведення аукціонів з продажу спецдозволів та порядку надання спецдозволів на користування надрами. В останній, зокрема, внесені нові додатки, в яких розкриваються економічно обґрунтовані граничні строки робіт за окремими групами корисних копалин та основні види робіт (Про внесення змін, 2022).

Окремим наказом оновлено механізм визначення розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами, де зокрема, вперше вводиться поняття «дозвільна документація», під яким розуміється лише спеціальний дозвіл на користування надрами (Про затвердження Методики, 2022).

Отже, проведений аналіз системи нормативно-правових актів з регулювання дозвільних відносин в сфері користування надрами засвідчив наявність широкого різноманіття видів користування надрами, що поділяються за критеріями: – дозвільні документи; – вид діяльності (мета користування); – строк користування; – оцінка впливу на довкілля; – участь в аукціоні; – земельна ділянка; – відчуження права користування надрами.

Висновки. У підсумку, основними результатами роботи є наступні.

Проведено аналіз системи нормативно-правових актів з регулювання дозвільних відносин в сфері користування надрами, який засвідчив наявність широкого різноманіття видів користування надрами, який пропонується класифікувати за критеріями: 1) дозвільних документів: 1.1) користування за наявності спецдозволу та акту про надання гірничого відводу; 1.2) користування за наявності спецдозволу без надання гірничого відводу; 1.3) користування без спецдозволу та без надання гірничого відводу; 2) вид діяльності (мета користування) – 2.1) геологічна; 2.2) гірнича; 2.3) підземна; 2.4) комплексна; 2.5) інша; 3) строк користування: 3.1) постійне; 3.2) тимчасове; 4) оцінка впливу на довкілля: 4.1) діяльність, що підлягає ОВД; 4.2) діяльність, що не підлягає ОВД; 5) участь в аукціоні: 5.1) отримання спецдозволу за результатами аукціону; 5.2) отримання спецдозволу без проведення аукціону; 6) земельна ділянка: 6.1) з попереднім погодженням надання земельної ділянки; 6.2) без попереднього погодження надання земельної ділянки; 6.3) без надання земельної ділянки; 7) відчуження права користування надрами: 7.1) без права відчужувати права, надані спецдозволом; 7.2) з правом передачі третім особам з передачею прав та обов'язків за УРП та переоформленням спецдозволу.

Встановлено загальну часову послідовність діючої аукціонної процедури надання надр у користування, яка включає наступні етапи: – подання заявки на участь в аукціоні; – участь (перемога) в аукціоні; – отримання спецдозволу; – укладення угоди про умови користування надрами; – придбання геологічної інформації; – отримання гірничого відводу (за потреби); – отримання земельної ділянки (за потреби); – отримання висновку з ОВД (за потреби).

Аргументовано, що дозвільна система у сфері надрокористування, яка є сукупністю урегульованих законодавством відносин, що виникають між суб’єктами надання адміністративних послуг та суб'єктами господарювання у зв'язку з видачею, переоформленням, анулюванням документів дозвільного характеру, має міжгалузеву природу, оскільки об’єднує і відносини адміністративних послуг і організаційно-господарські відносини. Натомість закон, що регулює відносини дозвільної системи у сфері господарської діяльності, належить до блоку правового регулювання економічного розвитку.

Визначено сучасну систему нормативно-правових актів, що забезпечують регулювання дозвільних відносин в сфері користування надрами, яка представлена: – міжнародно-правовими актами та договорами; – Конституцією України; – законами України про надра, розвиток мінерально-сировинної бази, нафту і газ, охорону довкілля, оцінку впливу на довкілля, угоди про розподіл продукції, адміністративні послуги, електронні довірчі послуги, приватизацію вугледобувних підприємств, державного і комунального майна, дозвільну систему у сфері господарської діяльності, забезпечення прозорості у видобувних галузях, державний бюджет, податки та гірничим законом; – указами Президента України про забезпечення енергетичної безпеки, стимулювання пошуку, видобутку та збагачення корисних копалин, які мають стратегічне значення

для сталого розвитку економіки та обороноздатності держави, Національну раду з відновлення України від наслідків війни; – постановами та розпорядженнями КМУ, наказами Міндовкілля, Держгеонадр, інших органів виконавчої влади, предметом регулювання яких є сукупність відносин, що визначають статус дорадчого суб'єкта дозвільної діяльності, процедури перед- та постдозвільної діяльності тощо.

Обґрунтовано, що чинна дозвільна система у сфері користування надрами має кілька специфічних об'єктно-суб'єктних складів: – загальний, який охоплює відносини переважної більшості видів господарської діяльності та видів георесурсів; – особливий, що включає певні умови користування надрами; – окремий, представлений конкретними видами корисних копалин. Запропоновано для подальшої диференціації правових режимів користування надрами враховувати додатково й інші об'єктивні та суб'єктивні ознаки його складу та уніфікувати договори в цій сфері.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
2. Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року : Закон України від 21.04.2011 р. № 3268-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3268-17#Text
3. Кобецька Н.Р. Дозвільне та договірне регулювання використання природних ресурсів в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.06 / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2016. 36 с.
4. Про затвердження Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами : постанова Кабінету Міністрів України від 30.05.2011 р. № 615 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19.02.2020 р. № 124). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615-2011-%D0%BF#Text
5. Максіменцева Н.О. Публічне адміністрування в галузі використання і охорони надр в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2018. 40 с.
6. Мачуська І.Б. Адміністративно-правові засади контрольно-наглядової діяльності у сфері надрокористування в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Нац. авіаційний ун-т. К., 2021. 40 с.
7. Орленко М.І. Правові засади дозвільної системи в галузі використання та охорони надр в Україні : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.06 / Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. К., 2019. 21 с.
8. Кодекс України про надра від 27.07.1994 р. № 132/94-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80#Text
9. Про оцінку впливу на довкілля : Закон України від 23.05.2017 р. № 2059-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text
10. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text
11. Про затвердження Положення про порядок надання гірничих відводів : постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.1995 р. № 59. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/59-95-%D0%BF#n44
12. Про адміністративні послуги : Закон України від 06.09.2012 р. № 5203-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#n83
13. Про угоди про розподіл продукції : Закон України від 14.09.1999 р. № 1039-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1039-14#Text
14. Про особливості приватизації вугледобувних підприємств : Закон України від 12.04.2012 р. № 4650-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4650-17#Text
15. Про приватизацію державного і комунального майна : Закон України від 18.01.2018 р. № 2269-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19#Text
16. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння процесам релокації підприємств в умовах воєнного стану та економічного відновлення держави : Закон України від 28.07.2022 р. № 2468-IX. *Офіційний вісник України*. 2022, № 68.
17. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності : Закон України від 06.09.2005 р. № 2806-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2806-15#Text
18. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text
19. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації повноважень органів виконавчої влади у сфері екології та природних ресурсів, у тому числі на місцевому рівні : Закон України від 16.10.2012 р. № 5456-VI. *Офіційний вісник України*. 2012. № 89.

20. Про управління об'єктами державної власності : Закон України від 21.09.2006 р. № 185-V. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text

21. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення прозорості у видобувних галузях : Закон України від 16.12.2021 р. № 1974-IX. *Офіційний вісник України*. 2022. № 7.

22. Про забезпечення прозорості у видобувних галузях : Закон України від 18.09.2018 р. № 2545-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2545-19#Text

23. Про електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 р. № 2155-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text

24. Про нафту і газ : Закон України від 12.07.2001 р. № 2665-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2665-14#Text

25. R.S. Kirin, V.L. Khomenko, O.Yu. Illarionov & Ye.A. Koroviaka (2022). Dichotomy of legal provision of ecological safety in excavation, extraction and use of coal mine methane. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. № 5. P. 128–135. DOI: https://doi.org/10.33271/nvngu/2022-5/128

26. Про затвердження Положення про Комісію з питань надрокористування : наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 06.07.2016 р. № 246. *Офіційний вісник України*. 2016. № 57.

27. Про затвердження Регламенту погодження Мінприроди надання надр у користування : наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 15.02.2016 р. № 56. *Офіційний вісник України*. 2016. № 18.

28. Про затвердження Порядку проведення аукціонів з продажу спеціальних дозволів на користування надрами : постанова Кабінету Міністрів України від 23.09.2020 р. № 993. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993-2020-%D0%BF#n10

29. Про затвердження Методики визначення початкової ціни продажу на аукціоні спеціального дозволу на право користування надрами : постанова Кабінету Міністрів України від 15.10.2004 р. № 1374 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 23.09.2020 р. № 915). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1374-2004-%D0%BF#n10

30. Про затвердження Методики визначення вартості запасів і ресурсів корисних копалин родовища або ділянки надр, що надаються у користування : постанова Кабінету Міністрів України від 25.07.2004 р. № 1117. *Офіційний вісник України*. 2004. № 34.

31. Про затвердження Методики визначення вартості геологічної інформації, отриманої за рахунок коштів державного бюджету : постанова Кабінету Міністрів України від 10.12.2008 р. № 1075 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України) від 26.07.2022 р. № 836). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1075-2008-%D0%BF#n8

32. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України : постанова Кабінету Міністрів України від 23.12.2021 р. № 1417. *Офіційний вісник України*. 2022. № 4.

33. Деякі питання надання Державною службою з питань геодезії, картографії та кадастру та її територіальними органами адміністративних послуг: постанова Кабінету Міністрів України від 01.08.2011 р. № 835. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2011-%D0%BF#Text

34. Про Державний земельний кадастр : Закон України від 07.07.2011 р. № 3613-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17#Text

35. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Закон України від 01.07.2004 р. № 1952-IV (в редакції закону № 834-VIII від 26.11.2015 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text

36. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин : Закон України від 28.04.2021 р. № 1423-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1423-20#n1386

37. Деякі питання дерегуляції господарської діяльності : постанова Кабінету Міністрів України від 28.01.2015 р. № 42. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/42-2015-%D0%BF#Text

38. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо користування надрами : постанова Кабінету Міністрів України від 26.07.2022 р. № 836. *Офіційний вісник України*. 2022. № 61.

39. Про затвердження Методики визначення розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами : наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 15.09.2022 р. № 366. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1337-22#Text

REFERENCES:

1. Konstitutsiya Ukrayini [Constitution of Ukraine] vid 28.06.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text [in Ukrainian].

2. Pro zatverdzhennya Zagalnoderzhavnoyi programi rozvitku mineralno-sirovinnoyi bazi Ukrayini na period do 2030 roku [On the approval of the State-wide program for the development of the mineral and raw material base of Ukraine for the period until 2030] : Zakon Ukrayini vid 21.04.2011 № 3268-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3268-17#Text [in Ukrainian].

3. Kobetska N.R. (2016) Dozvilne ta dogovirne regulyuvannya vikoristannya prirodnih resursiv v Ukrayini [Permissive and contractual regulation of the use of natural resources in Ukraine] : avtoref. dis. ... d-ra yurid. nauk : 12.00.06 / In-t derzhavi i prava im. V.M. Koretskogo NAN Ukrayini. K., 36 s. [in Ukrainian].

4. Pro zatverdzhennya Poryadku nadannya spetsialnih dozvoliv na koristuvannya nadrami [On the approval of the Procedure for granting special permits for subsoil use] : postanova Kabinetu Ministriv Ukrayini vid 30.05.2011 № 615 (v redaktsiyi postanovi Kabinetu Ministriv Ukrayini vid 19.02.2020 № 124). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615-2011-p#Text [in Ukrainian].

5. Maksimentseva N.O. (2018) Publichne administruvannya v galuzi vikoristannya i ohoroni nadr v Ukrayini [Public administration in the field of use and protection of subsoil in Ukraine] : avtoref. dis. ... d-ra yurid. nauk : 12.00.07 / Nats. yurid. un-t im. Yaroslava Mudrogo. Harkiv. 40 s. [in Ukrainian].

6. Machuska I.B. (2021) Administrativno-pravovi zasadi kontrolno-naglyadovoyi diyalnosti u sferi nadrokoristuvannya v Ukrayini [Administrative and legal principles of control and supervision activities in the field of subsoil use in Ukraine] : avtoref. dis. ... d-ra yurid. nauk : 12.00.07 / Nats. aviatsiyniy un-t. K., 40 s. [in Ukrainian].

7. Orlenko M.I. (2019) Pravovi zasadi dozvilnoyi sistemi v galuzi vikoristannya ta ohoroni nadr v Ukrayini [Legal principles of the permit system in the field of subsoil use and protection in Ukraine] : avtoref. dis. … kand. yurid. nauk : 12.00.06 / Nats. un-t bioresursiv i prirodokoristuvannya Ukrayini. K. 21 s. [in Ukrainian].

8. Kodeks Ukrayini pro nadra [Code of Ukraine on subsoil] vid 27.07.1994 № 132/94-VR. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-vr#Text [in Ukrainian].

9. Pro otsinku vplivu na dovkillya [About environmental impact assessment] : Zakon Ukrayini vid 23.05.2017 № 2059-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text [in Ukrainian].

10. Kodeks Ukrayini pro administrativni pravoporushennya [Code of Ukraine on administrative offenses] vid 07.12.1984. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text [in Ukrainian].

11. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro poryadok nadannya girnichih vidvodiv [On the approval of the Regulation on the procedure for granting mining concessions] : postanova Kabinetu Ministriv Ukrayini vid 27.01.1995 № 59. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/59-95-p#n44 [in Ukrainian].

12. Pro administrativni poslugi [About administrative services] : Zakon Ukrayini vid 06.09.2012 № 5203-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#n83 [in Ukrainian].

13. Pro ugodi pro rozpodil produktsiyi [About production distribution agreements] : Zakon Ukrayini vid 14.09.1999 № 1039-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1039-14#Text [in Ukrainian].

14. Pro osoblivosti privatizatsiyi vugledobuvnih pidpriemstv [About the peculiarities of the privatization of coal mining enterprises] : Zakon Ukrayini vid 12.04.2012 № 4650-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4650-17#Text [in Ukrainian].

15. Pro privatizatsiyu derzhavnogo i komunalnogo mayna [About the privatization of state and communal property] : Zakon Ukrayini vid 18.01.2018 № 2269-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19#Text [in Ukrainian].

16. Pro vnesennya zmin do deyakih zakonodavchih aktiv Ukrayini schodo spriyannya protsesam relokatsiyi pidpriemstv v umovah voennogo stanu ta ekonomichnogo vidnovlennya derzhavi [On the introduction of changes to some legislative acts of Ukraine regarding the promotion of relocation processes of enterprises in the conditions of martial law and the economic recovery of the state] : Zakon Ukrayini vid 28.07.2022 № 2468-IX. *Ofitsiyniy visnik Ukrayini*. 2022. № 68. [in Ukrainian].

17. Pro dozvilnu sistemu u sferi gospodarskoyi diyalnosti [About the permit system in the field of economic activity] : Zakon Ukrayini vid 06.09.2005 № 2806-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2806-15#Text [in Ukrainian].

18. Gospodarskiy kodeks Ukrayini [Economic Code of Ukraine] vid 16.01.2003 № 436-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text [in Ukrainian].

19. Pro vnesennya zmin do deyakih zakonodavchih aktiv Ukrayini schodo optimizatsiyi povnovazhen organiv vikonavchoyi vladi u sferi ekologiyi ta prirodnih resursiv, u tomu chisli na mistsevomu rivni [On the introduction of changes to some legislative acts of Ukraine regarding the optimization of the powers of executive authorities in the field of ecology and natural resources, including at the local level] : Zakon Ukrayini vid 16.10.2012 № 5456-VI // Ofitsiyniy visnik Ukrayini. 2012, № 89. [in Ukrainian].

20. Pro upravlinnya ob'ektami derzhavnoyi vlasnosti [On the management of state-owned objects] : Zakon Ukrayini vid 21.09.2006 № 185-V. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text [in Ukrainian].

21. Pro vnesennya zmin do deyakih zakonodavchih aktiv Ukrayini schodo zabezpechennya prozorosti u vidobuvnih galuzyah [On making changes to some legislative acts of Ukraine on ensuring transparency in the extractive industries] : Zakon Ukrayini vid 16.12.2021 № 1974-IX. *Ofitsiyniy visnik Ukrayini*. 2022, № 7. [in Ukrainian].

22. Pro zabezpechennya prozorosti u vidobuvnih galuzyah [On ensuring transparency in extractive industries] : Zakon Ukrayini vid 18.09.2018 № 2545-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2545-19#Text [in Ukrainian].

23. Pro elektronni dovirchi poslugi [About electronic trust services] : Zakon Ukrayini vid 05.10.2017 № 2155-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text [in Ukrainian].

24. Pro naftu i gaz [About oil and gas] : Zakon Ukrayini vid 12.07.2001 № 2665-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2665-14#Text [in Ukrainian].

25. R.S. Kirin, V.L. Khomenko, O.Yu. Illarionov & Ye.A. Koroviaka (2022). Dichotomy of legal provision of ecological safety in excavation, extraction and use of coal mine methane. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu.* № 5. P.128–135. DOI: https://doi.org/10.33271/nvngu/2022-5/128

26. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro Komisiyu z pitan nadrokoristuvannya [On the approval of the Regulations on the Commission on Subsoil Use] : nakaz Ministerstva ekologiyi ta prirodnih resursiv Ukrayini vid 06.07.2016 № 246. *Ofitsiyniy visnik Ukrayini*. 2016. № 57. [in Ukrainian].

27. Pro zatverdzhennya Reglamentu pogodzhennya Minprirodi nadannya nadr u koristuvannya [On the approval of the Regulation on the approval of the Ministry of Natural Resources for the provision of subsoil for use] : nakaz Ministerstva ekologiyi ta prirodnih resursiv Ukrayini vid 15.02.2016 № 56. *Ofitsiyniy visnik Ukrayini*. 2016. № 18. [in Ukrainian].

28. Pro zatverdzhennya Poryadku provedennya auktsioniv z prodazhu spetsialnih dozvoliv na koristuvannya nadrami [On the approval of the Procedure for holding auctions for the sale of special permits for subsoil use] : postanova Kabinetu Ministriv Ukrayini vid 23.09.2020 № 993. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993-2020-p#n10 [in Ukrainian].

29. Pro zatverdzhennya Metodiki viznachennya pochatkovoyi tsini prodazhu na auktsioni spetsialnogo dozvolu na pravo koristuvannya nadrami [On the approval of the Methodology for determining the initial sale price at the auction of a special permit for the right to use the subsoil] : postanova Kabinetu Ministriv Ukrayini vid 15.10.2004 № 1374 (v redaktsiyi postanovi Kabinetu Ministriv Ukrayini vid 23.09.2020 № 915). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1374-2004-p#n10 [in Ukrainian].

30. Pro zatverdzhennya Metodiki viznachennya vartosti zapasiv i resursiv korisnih kopalin rodovischa abo dilyanki nadr, scho nadayutsya u koristuvannya [On the approval of the Methodology for determining the value of reserves and mineral resources of a deposit or subsoil area provided for use] : postanova Kabinetu Ministriv Ukrayini vid 25.07.2004 № 1117. *Ofitsiyniy visnik Ukrayini.* 2004. № 34. [in Ukrainian].

31. Pro zatverdzhennya Metodiki viznachennya vartosti geologichnoyi informatsiyi, otrimanoyi za rahunok koshtiv derzhavnogo byudzhetu [On the approval of the Methodology for determining the value of geological information obtained at the expense of the state budget] : postanova Kabinetu Ministriv Ukrayini vid 10.12.2008 № 1075 (v redaktsiyi postanovi Kabinetu Ministriv Ukrayini) vid 26.07.2022 № 836). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1075-2008-p#n8 [in Ukrainian].

32. Pro vnesennya zmin do deyakih postanov Kabinetu Ministriv Ukrayini [On making changes to some resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine] : postanova Kabinetu Ministriv Ukrayini vId 23.12.2021 № 1417. *Ofitsiyniy visnik Ukrayini.* 2022. № 4. [in Ukrainian].

33. Deyaki pitannya nadannya Derzhavnoyu sluzhboyu z pitan geodeziyi, kartografiyi ta kadastru ta yiyi teritorialnimi organami administrativnih poslug [Some issues of the provision of administrative services by the State Service for Geodesy, Cartography and Cadastre and its territorial bodies] : postanova Kabinetu Ministriv Ukrayini vid 01.08.2011 № 835. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2011-p#Text [in Ukrainian].

34. Pro Derzhavniy zemelniy kadastr [About the State Land Cadastre] : Zakon Ukrayini vid 07.07.2011 № 3613-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17#Text [in Ukrainian].

35. Pro derzhavnu reestratsiyu rechovih prav na neruhome mayno ta yih obtyazhen [On state registration of property rights to real estate and their encumbrances] : Zakon Ukrayini vid 01.07.2004 № 1952-IV (v redaktsiyi zakonu № 834-VIII vid 26.11.2015). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text [in Ukrainian].

36. Pro vnesennya zmin do deyakih zakonodavchih aktiv Ukrayini schodo vdoskonalennya sistemi upravlinnya ta deregulyatsiyi u sferi zemelnih vidnosin [On making changes to some legislative acts of Ukraine regarding the improvement of the system of management and deregulation in the field of land relations] : Zakon Ukrayini vid 28.04.2021 № 1423-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1423-20#n1386 [in Ukrainian].

37. Deyaki pitannya deregulyatsiyi gospodarskoyi diyalnosti [Some issues of deregulation of economic activity] : postanova Kabinetu Ministriv Ukrayini vid 28.01.2015 № 42. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/42-2015-p#Text [in Ukrainian].

38. Pro vnesennya zmin do deyakih postanov Kabinetu Ministriv Ukrayini schodo koristuvannya nadrami [On making changes to some resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine regarding the use of subsoil] : postanova Kabinetu Ministriv Ukrayini vid 26.07.2022 № 836. *Ofitsiyniy visnik Ukrayini*. 2022, № 61. [in Ukrainian].

39. Pro zatverdzhennya Metodiki viznachennya rozmiriv vidshkoduvannya zbitkiv, zapodiyanih derzhavi vnaslidok samovilnogo koristuvannya nadrami [On the approval of the Methodology for determining the amount of compensation for damages caused to the state as a result of arbitrary use of the subsoil] : nakaz Ministerstva zahistu dovkillya ta prirodnih resursiv Ukrayini vid 15.09.2022 № 366. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1337-22#Text [in Ukrainian].

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 342.951:61(477)

Владислав ПАШКОВСЬКИЙ
військовий спеціаліст міжвідомчої робочої групи при Офісі Генерального прокурора з розслідування воєнних злочинів, вул. Різницька, 13/15, Київ, Україна, 01011
ORCID: *0000-0003-0847-0894*

Юлія ВОЛКОВА
доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного права та процесу, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, вул. Володимирська, 60, Київ, Україна, 01033; дослідник (почесний співробітник), Ліверпульський Університет, Ліверпуль, Великобританія
ORCID: *0000-0002-2799-3933*
DOI: 10.32782/LST/2022-2-3

Бібліографічний опис статті: Пашковський, В., Волкова, Ю. (2022). Нормативно-правове регулювання запобігання корупції у сфері охорони здоров'я. *Law. State. Technology*, 2, 20–25, doi: 10.32782/LST/2022-2-3

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Авторами визначено, що відповідно до державної антикорупційної політики України на 2021–2025 роки розвиток системи охорони здоров'я має спрямовуватися на забезпечення ефективності реалізації прав та інтересів фізичних осіб, в тому числі шляхом створення електронних онлайн-сервісів, що включає і можливості розвитку телемедицини та консультування. Авторами підкреслено, що попри нормативне закріплення пріоритетності вжиття заходів із забезпечення ефективності у сфері охорони здоров'я і досі профільне законодавство містить ряд колізійних моментів у встановлення категоріального ряду, що знижує рівень задоволення прав та інтересів людини на фізичне буття. Авторами визначено, що метою статті є визначення нормативно-правове регулювання запобігання корупції у сфері охорони здоров'я в Україні. Встановлено, що категорія «охорони здоров'я» є міжгалузевою комплексною науково-практичною конструкцією. Визначено, що згідно із законодавством зарубіжних країн, зокрема, таких країн, як Угорська Республіка, Словацька Республіка, Чеська Республіка встановлюються адміністративно-правові засади функціонування системи охорони здоров'я. Встановлено, що у ряді зарубіжних країнах відсутніми є спеціальні норми, що закріплювали б цивільно-правове регулювання відносин у сфері охорони здоров'я, зокрема, у частині укладення цивільно-правових договорів, зокрема, договорів із надання медичного обслуговування, медичного страхування, що дозволяє зробити висновок про імперативність нормативно-правової регуляції такої сфери суспільних правовідносин. Визначено, що законодавчий підхід, запроваджений в більшості європейських країн, свідчить про надзвичайну цінність сфери охорони здоров'я для забезпечення реалізації функцій держави, що вимагає «виваженого» комплексного імперативного регулювання. Авторами зроблено висновок, що під сферою охорони здоров'я необхідно розуміти сукупність системи заходів, спрямованих на збереження та відновлення фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної працездатності та соціальної активності людини при максимальній біологічно можливій індивідуальній тривалості її життя, що має відповідати стандартам медичної етики (біоетики), що має бути відображено на законодавчому рівні.

Ключові слова: *адміністративно-правові заходи, запобігання, корупція, нормативно-правове регулювання, охорона здоров'я, публічний інтерес.*

Vladyslav PASHKOVSKYI
Military Specialist of the Interdepartmental Working Group at the Office of the Office of the Prosecutor General of Ukraine for the Investigation of War Crimes, Riznytska str., 13/15, Kyiv, Ukraine, 01011
ORCID: *0000-0003-0847-0894*

Yulia VOLKOVA
Doctor of Law, Professor, Professor at the Department of Administrative Law and Process Taras Shevchenko National University of Kyiv, Volodymyrska str., 60, Kyiv, Ukraine, 01033; Researcher (Honorary Associate), University of Liverpool, Liverpool, United Kingdom
ORCID: *0000-0002-2799-3933*
DOI: 10.32782/LST/2022-2-3

To cite this article: Pashkovskyi, V., Volkova, Yu. (2022). Normatyvno-pravove rehuliuvannia zapobihannia koruptsii u sferi okhorony zdorov'ia [Normative and legal regulation of corruption prevention in the field of health care]. *Law. State. Technology*, 2, 20–25, doi: 10.32782/LST/2022-2-3

NORMATIVE AND LEGAL REGULATION OF CORRUPTION PREVENTION IN THE FIELD OF HEALTH CARE

The authors determined that, in accordance with the state anti-corruption policy for 2021–2025, the development of the healthcare system should be aimed at ensuring the effective implementation of the rights and interests of individuals, including through the creation of electronic online services, which includes the development of telemedicine and counseling. The authors emphasized that, despite the normative consolidation of the priority of taking measures to ensure efficiency in the healthcare sector, the relevant legislation still contains a number of conflicting points in establishing a categorical series, which reduces the level of satisfaction of human rights and interests for physical existence. The authors determined that the purpose of the article is to determine the legal regulation of the prevention of corruption in the healthcare sector in Ukraine. It has been established that the category of "health care" is an intersectoral complex scientific and practical construction. It is determined that according to the legislation of foreign countries, in particular, countries such as the Republic of Hungary, the Slovak Republic, the Czech Republic, the administrative and legal framework for the functioning of the healthcare system is established. It has been established that in a number of foreign countries there are no special rules that fix the civil law regulation of relations in the field of healthcare, in particular, in terms of concluding civil law contracts, in particular, contracts for the provision of medical care, allowing medical insurance to conclude on the imperativeness of the legal regulation of such sphere of social legal relations. It has been established that the legislative approach introduced in most European countries testifies to the extreme value of the healthcare sector for ensuring the implementation of the functions of the state, which requires a "weighted" comprehensive imperative regulation. The authors concluded that the sphere of healthcare should be understood as a set of measures aimed at maintaining and restoring physiological and psychological functions, optimal performance and social activity of a person with the maximum biologically possible individual life expectancy, which must comply with the standards of medical ethics (bioethics), which should be reflected at the legislative level.

Key words: *administrative and legal measures, prevention, corruption, legal regulation, healthcare, public interest.*

Постановка проблеми. Відповідно до державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки встановлено, що розвиток системи охорони здоров'я має спрямовуватися на забезпечення ефективності реалізації прав та інтересів фізичних осіб, в тому числі шляхом створення електронних онлайн-сервісів, що включає і можливості розвитку телемедицини та консультування. Однак попри нормативне закріплення пріоритетності вжиття заходів із забезпечення ефективності у сфері охорони здоров'я і досі профільне законодавство містить ряд колізійних моментів у встановлення категоріального ряду, що знижує рівень задоволення прав та інтересів людини на фізичне буття.

Стан наукової розробки. Розроблення тематики даної статті базується на результатах дослідження, здійснених у публікаціях П. С. Берзіна, І. Г. Богатирьова, Р. Ю. Гревцової, П. С. Матишевського, В. В. Москаленко, І. Я. Сенюти, С. Г. Стеценка, М. І. Панова, В. Я. Тація, П. Л. Фріса, О. М. Храмцова та ін. Застосування комплексного методу дослідження вимагає звернення уваги на публікації вчених, присвячених проблематиці запобігання корупції в цілому, що здійснювалось у наукових працях В. Б. Авер'янова, В. М. Гаращука, Н. В. Коваленко, В. К. Колпакова, А. Т. Комзюка, М. В. Корнієнка, О. В. Кузьменко, Є. В. Курінного, Т. О. Коломоєць, Ю. О. Легези, О. П. Рябченко, М. І. Хавронюка та ін. Попри наявність

численної кількості проблематика нормативно-правового регулювання запобігання корупції у сфері охорони здоров'я в Україні здійснено фрагментарно, що обумовило актуальність даної публікації.

Метою статті є визначення нормативно-правове регулювання запобігання корупції у сфері охорони здоров'я в Україні.

Виклад основного матеріалу. Сфера охороною здоров'я в умовах сьогодення регламентується Конституцією України, Основами законодавства України про охорону здоров'я, Законами України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Про захист населення від інфекційних хвороб», «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунодефіциту (СНІД) та соціальний захист населення», «Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз», «Про психіатричну допомогу», «Про лікарські засоби», «Про систему громадського здоров'я» та рядом законодавчих актів, що розробляються на їх виконання.

Відповідно до чинного законодавства України право на охорону здоров'я закріплюється статтею 49 Конституції України. Так, відповідно до статті 49 Конституції України встановлено, що кожній особі гарантується право на охорону здоров'я, медичну допомогу та на медичне страхування.

Право на охорону здоров'я людини відноситься до системи особистих немайнових прав людини, яка забезпечує фізичне існування людини, є невід'ємним від неї, та гарантується державою. Відповідно до статей 283, 284 Цивільного кодексу України встановлюється право особи на охорону здоров'я та право особи на медичну допомогу. Особа як власник здоров'я має не лише право володіти та використовувати власне тіло, але і має обов'язок зберігати його у належному стані, вчиняти дії із сприяння власному одужанню, виконувати керівні медичні настанови, що надаються медичними працівниками. Піклування про власне здоров'я для пацієнта може мати характер як лікувальної медичної допомоги, так і естетичної медичної допомоги. Саме надання послуг із отримання лікувальної медичної допомоги створює систему охорони здоров'я людини, що в межах даного дослідження є сферою, де необхідним є встановлення напрямів забезпечення ефективності запобігання корупції.

Категорія «охорони здоров'я» є міжгалузевою комплексною науково-практичною конструкцією. Її дослідженню, встановленню правозастосовчих аспектів її регламентації неодноразово привертається увага вітчизняних та зарубіжних вчених та практиків.

Згідно із законодавством зарубіжних країн, зокрема, таких країн, як Угорська Республіка, Словацька Республіка, Чеська Республіка встановлюються адміністративно-правові засади функціонування системи охорони здоров'я. При цьому відсутніми є спеціальні норми, що закріплювали б цивільно-правове регулювання відносин у сфері охорони здоров'я, зокрема, у частині укладення цивільно-правових договорів, зокрема, договорів із надання медичного обслуговування, медичного страхування, що дозволяє зробити висновок про імперативність нормативно-правової регуляції такої сфери суспільних правовідносин. Такий законодавчий підхід, запроваджений в більшості європейських країн, свідчить про надзвичайну цінність сфери охорони здоров'я для забезпечення реалізації функцій держави, що вимагає «виваженого» комплексного імперативного регулювання.

До системи охорони здоров'я згідно із європейською правничою традицією відноситься сукупність заходів із забезпечення запобігання інфекціонування населення як способу порушення здоров'я людини, вжиття заходів, здатних відновити стан здоров'я, рекреації особи, а також інформаційних заходів, що сприяють захисту обігу медичних відомостей про пацієнта, так і виховання «здорового» мислення людини (Zakon Narodnej Rady Slovenskej Republiky, 1994; Törvény az egészségügyröl, 1997).

Чинне законодавство України містить таке розуміння категорії «охорона здоров'я», що розуміється як «система заходів, спрямованих на збереження та відновлення фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної працездатності та соціальної активності людини при максимальній біологічно можливій індивідуальній тривалості її життя» (Основи законодавства України про охорону здоров'я, 1992).

З категорією «охорона здоров'я» у кореляційних зв'язках перебуває категорія «громадське здоров'я». Відповідно до змісту профільного Закону України встановлюється, що реалізація та функціонування системи громадського здоров'я зростання стану фізичного буття населення, запобігання та профілактика хвороб, забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя населення, що вимагає нормативного закріплення компетенції державних органів та органів місцевого самоврядування, юридичних і фізичних осіб приватного права у цій сфері, а також здійснення функції громадського та державного контролю у відповідній сфері суспільних правовідносин (Про систему

громадського здоров'я, 2022). Тоді як власне під категорією «громадське здоров'я» розуміється «сфера знань та організована діяльність суб'єктів системи громадського здоров'я щодо зміцнення здоров'я, запобігання хворобам, покращення якості та збільшення тривалості життя» (ст. 1 Закону України «Про систему громадського здоров'я).

Згідно із положеннями Регламенту Європейського парламенту І Ради (ЄС) № 1338/2008 від 16 грудня 2008 року про статистику Співтовариства щодо охорони громадського здоров'я, охорони праці та безпеки на робочому місці під громадським здоров'ям розуміється сукупність елементів, що визначають стан здоров'я, у тому числі захворюваність населення, поширеність інвалідності та турбота про інвалідів, а також система детермінант, що визначають стан здоров'я, сукупність потреб в медичній допомозі, ресурсів, виділених на медичну допомогу, отримання на засадах універсальності та доступності медичної допомоги, ефективність акумуляції видатків на охорону здоров'я та їх фінансування, а також причини смертності та їх подолання (Регламент Європейського парламенту, 2008).

Таким чином, доцільним є висновок, що до системи громадського здоров'я згідно із положеннями європейського законодавства відноситься також і система фінансування діяльності, пов'язаної із наданням медичної допомоги та медичних послуг.

Натомість зміст поняття «медична допомога» та «медична послуга» на нормативному рівні закріплюється неоднозначно. Залишається нормативно не визначеним поняття «медична послуга». Метод структурно-логічного аналізу дозволяє зробити висновок, що медична послуга є ширшим поняттям за зміст категорії медична допомога. Так, згідно із ст. 49 Конституції України медична допомога має надаватися безкоштовно, тоді як процедурно допускається надання медичних послуг на оплатній основі, в межах товарно-грошових цивільних чи господарських правовідносин, що передбачає побудову взаємодії між їх учасниками на принципах юридичної рівності, ініціативності, волі та вільного волевиявлення (Смотров, 2003: 8-11).

Відповідно до ст. 35 Основ законодавства України про охорону здоров'я встановлюються такі рівні надання лікувально-профілактичної допомоги, як: надання первинної медичної сімейними лікарями та іншими лікарями загальної практики; надання медичної допомоги, що мають галузеву спеціалізацію; надання медичної допомоги колегіально групою лікарів.

Надання медичної допомоги на безоплатній основі передбачено Концепцією розвитку охорони здоров'я населення України на первинному рівні. З. Гладун обґрунтовує розуміння закладу охорони здоров'я як самостійного учасника правовідносин, що функціонує у формі юридичної особи, що наділена правом планування діяльності із надання медичної допомоги та медичних послуг, в тому числі шляхом укладення договорів, акумуляції майна та заснування відповідних господарств та об'єднань, а також несе юридичну відповідальність за свої дії (Гладун, 2003: 104). Л. О. Золотухіна та Ю. О. Легеза відносять функціонування системи охорони здоров'я до складових розуміння публічних інтересів держави та населення країни, таким чином підкреслюючи їх важливе значення для сучасного суспільства (Золотухіна, Легеза, 2020: 39–48). Цікавим є підхід ряду вчених, що обґрунтовують, що стан здоров'я населення відноситься до антропогенних показників ефективності здійснення державної політики держави в цілому, і зокрема, у сфері охорони навколишнього природного середовища (Borysenko A. etc, 2022). Отже, сфера охорона здоров'я є надзвичайно важливою, має вирішальне значення для реалізації функцій держави, забезпечення публічних інтересів суспільства.

Надання медичної допомоги співвідноситься із поняттям медичної етики (біоетики), що визначає стандарти взаємовідносин лікаря та пацієнта. Розуміння біоетики (медичної етики) виходить за межі професійної деонтології. Біоетика (медична етика) полягає у дотриманні моралі, гарантій безпеки людства та захисті прав пацієнтів в процесі надання медичної допомоги та медичних послуг, в тому числі у разі проведення медичного експерименту (Кундієв, 2001: 56-60). Встановлення окремих стандартів біоетики закріплюється Основами законодавства про охорону здоров'я, Законами України «Про психіатричну допомогу», «Про безпеку та якість донорської крові та компонентів крові», «Про лікарські засоби», «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині», та рядом підзаконних нормативно-правових актів, зокрема Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 23.09.2009 року № 690 «Про затвердження Порядку проведення клінічних випробувань лікарських засобів та експертизи матеріалів клінічних випробувань і Типового положення про комісії з питань етики».

Висновок. Отже, під сферою охорони здоров'я необхідно розуміти сукупність системи заходів, спрямованих на збереження та відновлення фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної

працездатності та соціальної активності людини при максимальній біологічно можливій індивідуальній тривалості її життя, що має відповідати стандартам медичної етики (біоетики), що має бути відображено на законодавчому рівні.

Виконання функцій із охорони здоров'я та забезпечення громадського здоров'я покладається на відповідну систему органів державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадових осіб як органів загальної компетенції, та державні, комунальні та приватні заклади охорони здоров'я як органи спеціальної компетенції. Окрему суб'єктів, до повноважень яких може бути віднесено забезпечення реалізації права особи на охорону здоров'я, складають фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності. Функцію громадського контролю у сфері охорони здоров'я виконують відповідні громадські організації (зокрема, в Україні діють такі об'єднання, як громадська організація «Центр громадянського представництва «Життя»», діяльність якої спрямовується на адвокацію законодавства у сфері громадського здоров'я, забезпечення захисту прав споживачів медичних послуг, активізацію діяльності із подолання тютюнової залежності серед населення, в тому числі шляхом проведення інформаційних заходів із висвітлення ризиків, що виникають у зв'язку із вживанням тютюнових виробів тощо).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Zakon Narodnej Rady Slovenskej Republiky z 24 augusta 1994 «O ochrane zdravia ludi». ASPI. 2004.

2. Törvény az egészségügyröl. 23 december 1997. № CLIV. UNIÓ KFT-CDATA Bt. Maygyar Törvénytár. 2003.

3. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 року № 2801-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text

4. Про систему громадського здоров'я: Закон України від 6 вересня 2022 року № 2573-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2573-20#Text

5. Регламент Європейського парламенту І Ради (ЄС) № 1338/2008 від 16 грудня 2008 року про статистику Співтовариства щодо охорони громадського здоров'я, хорони праці та безпеки на робочому місці. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_019-08/ed20081216#n50

6. Смотров О. І. Договір щодо оплатного надання медичних послуг : автореф. дис. … к.ю.н. Харків, 2003. 18 с.

7. Гладун З. Заклад охорони здоров'я: основи правового статусу. *Право України.* 2003. № 6. С. 100–105.

8. Золотухіна Л.О., Легеза Ю.О. Гарантії захисту публічного інтересу. *Юридичний бюлетень.* 2020. Випуск 14. С. 39–48. DOI: https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2020.14.05

9. Borysenko, A., Volko, Y., Pushkina, O., Potip, M., & Leheza, Y. (2022). Principios regulatorios de la administración pública en el campo de la política ambiental estatal y regional como parte de la estrategia para el desarrollo sostenible de Ucrania. *Revista De La Universidad Del Zulia*, 13(38), 180–188. URL: https://doi.org/10.46925//rdluz.38.13

10. Кундієв Ю. І. Біоетика – веління часу. *Перший національний конгрес з біоетики* : матеріали тез доповідей. К., 2001. С. 56–60.

REFERENCES:

1. Zakon Narodnej Rady Slovenskej Republiky (1994) «O ochrane zdravia ludi». ASPI. 2004.

2. Törvény az egészségügyröl (1997) № CLIV. UNIÓ KFT-CDATA Bt. Maygyar Törvénytár. 2003.

3. Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro okhoronu zdorovia (1992): Zakon Ukrainy vid 19 lystopada 1992 roku № 2801-XII. URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text [In Ukrainian]

4. Pro systemu hromadskoho zdorovia (2022): Zakon Ukrainy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2573-20#Text [In Ukrainian]

5. Rehlament Yevropeiskoho parlamentu I Rady (IeS) № 1338/2008 vid 16 hrudnia 2008 roku pro statystyku Spivtovarystva shchodo okhorony hromadskoho zdorovia, khorony pratsi ta bezpeky na robochomu mistsi. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_019-08/ed20081216#n50 [In Ukrainian].

6. Smotrov, O. I. (2003) Dohovir shchodo oplatnoho nadannia medychnykh posluh : avtoref. dys. … k.iu.n. Kharkiv. 18 s. [In Ukrainian].

7. Hladun, Z. (2003) Zaklad okhorony zdorovia: osnovy pravovoho statusu. *Pravo Ukrainy*. № 6. S. 100–105. [In Ukrainian].

8. Zolotukhina, L.O., Leheza, Yu.O. (2020) Harantii zakhystu publichnoho interesu. Yurydychnyi biuleten. Vypusk 14. S. 39-48. DOI https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2020.14.05 [In Ukrainian]

9. Borysenko, A., Volko, Y., Pushkina, O., Potip, M., & Leheza, Y. (2022). Principios regulatorios de la

administración pública en el campo de la política ambiental estatal y regional como parte de la estrategia para el desarrollo sostenible de Ucrania. Revista De La Universidad Del Zulia, 13(38), 180-–188. URL: https://doi.org/10.46925//rdluz.38.13 [In English].

10. Kundiiev, Yu. I. (2001). Bioetyka – velinnia chasu. Pershyi natsionalnyi konhres z bioetyky: materialy tez dopovidei. K. S. 56–60. [In Ukrainian].

УДК 342.951:351.82

Вадим ПРИХОДЬКО
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, Державний науково-дослідний інститут МВС України, пров. Є. Гуцала, 4А, Київ, Україна, 01011
ORCID: *0000-0003-0452-6854*
DOI: 10.32782/LST/2022-2-4

Бібліографічний опис статті: Приходько, В. (2022). Адміністративна відповідальність за порушення правил дорожнього руху в умовах воєнного стану. *Law. State. Technology*, 2, 26–31, doi: 10.32782/LST/2022-2-4

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ДОРОЖНЬОГО РУХУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В статті досліджено проблемні питання адміністративної відповідальності за порушення правил дорожнього руху в умовах воєнного стану. Описано причини підвищеної небезпеки автомобіля. Досліджено процеси, що відбувалися на автомобільних дорогах з початком повномасштабного вторгнення. У статті детально описано, яким чином і на яких сервісах можна дізнатися про факт фіксації порушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксований в автоматичному режимі. Перелічений повний список адміністративних проступків щодо адміністративних правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху. Означено завдання Кодексу про адміністративні правопорушення в досліджуваній області. Проаналізована стаття 33 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Серед обставин, що обтяжують відповідальність за адміністративне правопорушення, згідно пункту 5 статті 35 Кодексу України про адміністративні правопорушення визнається зокрема й вчинення правопорушення в умовах стихійного лиха або за інших надзвичайних обставин. Детально описано поняття надзвичайної обставини. Надзвичайна обставина – це пригоди та явища соціального, природного, техногенного, воєнного походження, факти введення надзвичайного та воєнного стану, за наявності яких створюються умови, для врегулювання яких виникає необхідність у проведенні додаткових заходів політичного, правового, організаційного, технічного та іншого характеру, їх ресурсного забезпечення з тим, щоб у найкоротші терміни і з найменшими затратами нормалізувати обстановку, що виникла. Таким чином, вчинення адміністративного проступку в умовах правового режиму воєнного стану є обставиною, що обтяжує відповідальність. Також стаття містить характеристику законопроектів, якими передбачається посилення адміністративної відповідальної водіїв за порушення правил дорожнього руху в умовах воєнного стану.

Ключові слова: *дорожньо-транспортна пригода, дорожній рух, правопорушення, правила дорожнього руху, надзвичайна обставина, адміністративна відповідальність, водій, стягнення.*

Vadym PRYKHODKO
Doctor of Law, Senior Researcher, State Research Institute MIA Ukraine, Y. Hutsala lane, 4A, Kyiv, Ukraine, 01011
ORCID: *0000-0003-0452-6854*
DOI: 10.32782/LST/2022-2-4

To cite this article: Prykhodko, V. (2022). Administratyvna vidpovidalnist za porushennia pravyl dorozhnoho rukhu v umovakh voiennoho stanu [Administrative responsibility for violation of of traffic rules under martial law]. *Law, State, Technology,* 2, 26–31, doi: 10.32782/LST/2022-2-4

ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY FOR VIOLATION OF TRAFFIC RULES UNDER MARTIAL LAW

The article investigates the problematic issues of administrative responsibility for violation of traffic rules under martial law. The reasons for the increased danger of the car are described. The processes that took place on the roads with the beginning of the full-scale invasion are investigated. The article describes in detail how and on which services it is possible to find out about the fact of fixing a violation in the field of road safety, recorded in automatic mode. The full list of administrative offenses in the field of road safety is listed. The tasks of the Code of Administrative Offences in the studied area are outlined. Article 33 of the Code of Ukraine on Administrative Offences is analyzed. Among the circumstances aggravating liability for an administrative offense, according to paragraph 5 of Article 35 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses, the commission of an offense in conditions of natural disaster or other extraordinary circumstances is recognized. The concept of extraordinary circumstances is described in detail.

An extraordinary circumstance is an incident and phenomena of social, natural, man-made, military origin, the facts of the introduction of a state of emergency and martial law, in the presence of which conditions are created for the settlement of which there is a need for additional measures of political, legal, organizational, technical and other nature, their resource support in order to normalize the situation as soon as possible and at the lowest cost. Thus, committing an administrative offense under martial law is an aggravating circumstance. The article also contains a description of the draft laws that provide for the strengthening of administrative responsibility of drivers for violation of traffic rules under martial law.

Key words: *traffic accident, traffic, offense, traffic rules, emergency, administrative responsibility, driver, penalty.*

Актуальність проблеми. Вже багато років проблема безпеки дорожнього руху, зростання кількості дорожньо-транспортних пригод, аварійності та дорожнього травматизму є чи не однією із найважливіших проблем для України і вже із рангу дорожньої статистики перейшла в площину національної безпеки. Адже з року в рік ці показники недопустимо високі, а Україна знаходиться серед лідерів за показником смертності на дорогах. Через дорожньо-транспортні пригоди наша країна нині втрачає у вісім разів більше людей, ніж західноєвропейські країни.

З 24 лютого 2022 року наша країна зазнає найбільшого горя, знаходячись під атаками найлютішого ворога. Умови в яких функціонує транспортна система України, безумовно, можна охарактеризувати як надзвичайно складні. Агресія Російської Федерації впливає на усі складові транспортного процесу нашої країни що вимагає негайних рішень в правовому полі.

Народні депутати зареєстрували у Верховній Раді ряд законопроєктів про посилення покарання за порушення правил дорожнього руху (далі – ПДР), в тому числі поки діє режим воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню забезпечення безпеки дорожнього руху, зокрема адміністративній відповідальності за порушення ПДР, приділяли увагу такі науковці, як Г. К. Голубєвої, В. В. Гордєєва, Т. О. Гуржія, Г. В. Джагупова, А. В. Дюжаєва, В. В. Доненка, В. В. Єгупенка, В. І. Жулева, Ю. С. Коллера, А. В. Мілашевича, Р. І. Михайлова, В. В. Новікова, А. М. Пилипчука, В. Й. Развадовського, А. М. Подоляки, О. Ю. Салманової, А. О. Собакарь, О. К. Черновського та інші. Однак, незважаючи на наявність значної кількості наукових праць із цієї проблематики, існує необхідність удосконалення вказаної сфери. З останніх наукових досліджень, присвячених адміністративної відповідальності за порушення ПДР в умовах воєнного стану, варто виділити праці В. А. Бабича, Ю. С. Коллера, А. В. Червінчука.

Визначення мети дослідження. Метою цієї статті є проаналізувати особливості дорожнього руху в умовах воєнного стану та проаналізувати питання адміністративної відповідальності за порушення ПДР в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній день транспортний засіб є джерелом підвищеної небезпеки, а тому на водія покладається величезна відповідальність не тільки за своє життя, а й за життя пішоходів та цілісність майна інших громадян. У наш час водії дуже легковажно відносяться до своїх обов'язків, нехтуючи правилами дорожнього руху та нормами чинного законодавства і досить часто керують транспортні засоби у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, що підтверджує вражаюча статистика кількості травмованих та загиблих осіб внаслідок вчинення дорожньо-транспортних пригод.

На превеликий жаль, Україна посідає одне із найперших місць в Європі за смертністю та травматизмом на дорогах. Незважаючи на широкий суспільний резонанс, водії не завжди отримують належне адміністративне покарання, що в свою чергу сприяє поширенню серед суспільства небезпечного уявлення про те, що керування у нетверезому стані не є чимось небезпечним та аморальним, а будь-які неприємності, які можуть виникнути через таке керування, легко вирішити (Infolight).

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України Указом Президента № 64/2022 в країні було введено воєнний стан. Його метою є створення умов для здійснення органами державної влади, військовим командуванням, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями наданих їм повноважень щодо відсічі збройної агресії, усунення небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності.

На період воєнного стану в Україні на дорогах встановлюються блокпости, а експлуатація транспортного засобу та будь-які переміщення пішки у межах одного чи кількох населених пунктів мають відбуватись з дотриманням комендантської години. Її тривалість відрізняється у різних містах. Тому планувати тривалі переїзди слід з урахуванням цих вимог і бажано із запасом у 30 хвилин для уникнення можливих непорозумінь із працівниками правоохоронних органів та військовослужбовцями.

У разі порушення комендантської години патруль має право Вас затримати, застосувати фізичну силу, спецзасоби і, в окремих випадках, зброю (Приходько, Александров: с. 107).

За невиконання законних вимог патруля порушнику комендантської години загрожує штраф, громадські чи виправні роботи, адміністративний арешт до 15 діб (КУпАП ст. 185). У разі надання опору порушник може бути притягнутий до кримінальної відповідальності й позбавлений волі до 2 років (КК України ст. 342).

Однак з війною не минула й інша біда. Щодня внаслідок дорожньо-транспортних пригод на автомобільних дорогах продовжують гинути та травмуватися люди, зазнають пошкоджень транспортні засоби та вантажі, які сьогодні так необхідні в боротьбі з ворогом (Червінчук, 2022: с. 138).

З початком введення воєнного стану у містах та на автошляхах України повсюди перестали фіксувати порушення швидкісного режиму, особливо в зонах бойових дій. Були вимкнені камери автоматичної фото та відеофіксації порушень ПДР по всій Україні, що почало призводити до дуже істотних наслідків дорожньо-транспортних пригод, особливо у регіонах, що не зазнали руйнівного впливу, інтенсивність автомобільного руху не тільки утримується, а посилюється за рахунок людського відтоку з областей, де ведуться активні бойові дії або утворилися загрозливі, нестерпні умови для життя. Тому протягом перших чисел травня прийнято рішення про відновлення фіксації порушення швидкісного режиму шляхом включення камер фото і відео фіксації порушень ПДР на тій території України, де це можливо (Христич, 2022: с. 106).

З поновленням роботи камер автоматичної фіксації порушень ПДР знову актуальною стала інформація про алгоритм надходження повідомлень про такі порушення водієві і відповідні відомості про постанову про адміністративне правопорушення та накладення штрафу (МВС).

На сьогоднішній день, дізнатися про факт фіксації порушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксований в автоматичному режимі можливо через:

1. Розміщений на сайті Міністерства внутрішніх справ України сервіс перевірки адміністративних правопорушень в галузі безпеки дорожнього руху зафіксованих в автоматичному режимі.

2. Офіційний мобільний застосунок Міністерства внутрішніх справ України «Штрафи ПДР» – мобільний застосунок, який дозволяє не тільки сплатити штрафи, які вже винесені, а й оперативно отримувати повідомлення про нові постанови або зміни їх статусу. Також в застосунку є інформація про розміщення камер автоматичної фіксації порушень ПДР.

3. Телеграм-бот «Штрафи ПДР» @ ShtrafyPDRbot. За допомогою бота так само можливо оформити підписку на транспортний засіб та, у разі потреби, сплатити штраф в 1 клік з використанням банківської картки.

За допомогою цих сервісів та застосунків можна легко виконати пошук постанов, оформлених на транспортний засіб, а також оформити підписку на отримання повідомлень про винесення нових постанов. Не треба чекати поки постанова надійде до вашої поштової скриньки, а можна відразу сплатити її онлайн. Для цього, користувач має скачати мобільний застосунок «Штрафи ПДР», додати транспортний засіб, заповнивши в відповідних полях державний номер транспортного засобу та відповідний документ: серію та номер постанови або інформацію про власника авто (ІПН, паспорт або посвідчення водія) (Ївженко, 2022). А також, якщо оплата здійснена у період з дня винесення постанови до спливу 10 днів з моменту її вручення, надається знижка 50% при сплаті штрафу.

Контроль за дотриманням правил дорожнього руху як в мирний, так і в воєнний час покладений на підрозділи Національної поліції України. А за порушення цих правил Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) передбачена юридична відповідальність.

Зокрема до адміністративних правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху можна віднести проступки, закріплені в ст. 80, ст. 81, ч. 1–7 ст. 121, ст. 121–1, ч. 1–3 ст. 121–2, ч. 1–5 ст. 122, ст. 122–2, ст. 122–4, ст. 122–5, ч. 1–3 ст. 123, ст. 124, ст. 124–1, ст. 125, ч. 1–4 ст. 126, ч. 1–4 ст. 127, ч. 1–3 ст. 127–1, ч. 1–3 ст. 127–2, ч. 1–2 ст. 128, ч. 1–2 ст. 129, ч. 1–4 ст. 130, ст. 132–1, ч. 4 ст. 133, ч. 1–11 ст. 133–1, ст. 133–2, ч. 2 ст. 134, ст. 135, ч. 1–2 ст. 135–1, ч. 1–2 ст. 136, ч. 1–2 ст. 139, ч. 1–4 ст. 140, ч. 1 ст. 141, ст. 142, ч. 1–7 ст. 152–1, ст. 188–28 КУпАП (КУпАП).

Зважаючи на завдання КУпАП, якими є охорона прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого правопорядку, зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного і неухильного додержання Конституції і законів України, поваги до прав, честі і гідності інших громадян, до правил співжиття,

сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством; слід зазначити, що саме засобами адміністративного законодавства можливо запобігти вчиненню порушень ПДР, які призводять до дорожньо-транспортних пригод. Мірою відповідальності за такі правопорушення є адміністративні стягнення (Червінчук, 2022: с. 139).

Відповідно до статті 33 КУпАП, при накладенні стягнення враховуються характер вчиненого правопорушення, особа порушника, ступінь його вини, майновий стан, обставини, що пом'якшують і обтяжують відповідальність, крім випадків накладення стягнення за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, у тому числі зафіксовані в автоматичному режимі, безпеки на автомобільному транспорті, зафіксовані за допомогою засобів фото та відеозапису, у тому числі в автоматичному режимі, справ про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 132–2 цього Кодексу, та за порушення правил зупинки, стоянки, паркування транспортних засобів, зафіксовані в режимі фотозйомки (відеозапису) (КУпАП ст. 33).

Серед обставин, що обтяжують відповідальність за адміністративне правопорушення, згідно пункту 5 статті 35 КУпАП визнається зокрема й вчинення правопорушення в умовах стихійного лиха або за інших надзвичайних обставин.

Надзвичайна обставина – це пригоди та явища соціального, природного, техногенного, воєнного походження, факти введення надзвичайного та воєнного стану, за наявності яких створюються умови, для врегулювання яких виникає необхідність у проведенні додаткових заходів політичного, правового, організаційного, технічного та іншого характеру, їх ресурсного забезпечення з тим, щоб у найкоротші терміни і з найменшими затратами нормалізувати обстановку, що виникла. Таким чином, вчинення адміністративного проступку в умовах правового режиму воєнного стану є обставиною, що обтяжує відповідальність. Однак враховувати її при накладенні стягнення за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху поліцейський, який є посадовою особою, уповноваженою розглядати зазначену категорію справ, не має можливості, адже нормами КУпАП за такі діяння встановлені абсолютно визначені санкції у вигляді штрафу. Тобто санкція здебільшого чітко і вичерпно вказує на вид та міру юридичної відповідальності, яка повинна бути застосована до правопорушника за порушення правил дорожнього руху (Лавніченко, 2011: с. 34).

Отже, враховуючи, що суб'єкт владних повноважень під час розгляду справ про адміністративні правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху обмежений у виборі розміру стягнення, зважаючи на наявність обставин, що обтяжують або пом'якшують відповідальність, це питання має бути вирішене на законодавчому рівні. Так, доцільним вбачається запровадження норми, яка посилювала б відповідальність за такі правопорушення, вчинені в умовах воєнного або надзвичайного стану. Зокрема, розмір штрафу за такі діяння має бути збільшений вдвічі.

З цією метою потрібно доповнити статтю 27 КУпАП частиною другою наступного змісту: «За правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, у тому числі зафіксовані в автоматичному режимі, безпеки на автомобільному транспорті, зафіксовані за допомогою засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, у тому числі в автоматичному режимі, справ про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 132–2 цього Кодексу, та за порушення правил зупинки, стоянки, паркування транспортних засобів, зафіксовані в режимі фотозйомки (відеозапису), вчинені в умовах правового режиму воєнного або надзвичайного стану, застосовується подвійний розмір штрафу, передбачений відповідною статтею цього Кодексу» (Червінчук, 2022: с. 140).

У Верховній Раді зареєстровано низку законопроєктів, якими передбачається посилити відповідальність водіїв за порушення правил дорожнього руху в умовах воєнного стану.

Законопроєктом № 7354 від 06.05.2022 «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запровадження адміністративної відповідальності у сфері підготовки та допуску водіїв до керування транспортними засобами» передбачено новий порядок відповідальності за порушення порядку підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації водіїв транспорту, порушення порядку державної акредитації шкіл, атестації спеціалістів і порядку оформлення або видачі посвідчення водія.

Заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань транспорту та інфраструктури Володимир Крейденко вважає, що у разі ухвалення цього законопроєкту суб'єктами відповідальності виступатимуть особи закладів, що проводять підготовку і перепідготовку та підвищення кваліфікації водіїв транспортних засобів і посадові особи територіальних сервісних центрів при Міністерстві внутрішніх справ України. Адміністративна відповідальність наступатиме

лише за умови, що допущені порушення не містять в собі складу кримінального правопорушення.

Також у Верховній Раді вважають, що систематичні порушення правил дорожнього руху окремими його учасниками свідчать про неефективний механізм покарання за такі правопорушення. Відтак збільшити розміри штрафів за систематичні порушення ПДР покликаний законопроєкт № 7026–1 від 17.02.2022 «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо підвищення відповідальності за систематичні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху».

В якому, за систематичні порушення ПДР розмір штрафу збільшується: від трьох до п'яти правопорушень – вдвічі, від п'яти до десяти – вп'ятеро, понад 10 разів – позбавлення права керування транспортним засобом на строк до двох років. Під систематичним правопорушенням розуміється вчинення трьох і більше таких протиправних дій протягом року.

Крім того, законопроєкт № 6502 від 05.01.2022 «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів України щодо впровадження обліку штрафних балів за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху» удосконалює облік штрафних балів у сфері дотримання безпеки дорожнього руху.

В цьому законопроєкті пропонується запровадити систему нарахування штрафних балів за порушення ПДР, зафіксованих не в автоматичному режимі, що тягне за собою тимчасове зупинення дії посвідчення водія до моменту повторного проходження ним курсу навчання за відповідними програмами та успішного складання теоретичного та практичного іспиту на знання ПДР (Finance.ua).

Висновки. Перераховані питання не вичерпують усієї проблеми адміністративної відповідальності за ПДР в умовах воєнного стану. А в умовах воєнного стану, законодавство про дорожній рух та його безпеку має бути спрямованим на вирішення актуальних для України проблем дорожнього руху шляхом запровадження комплексних законодавчих змін, які забезпечать вирішення проблем безпеки руху на всіх рівнях та позитивно вплинуть на основні складові дорожнього руху – його учасників, транспортні засоби, дороги.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про адміністративні правопорушення: Кодекс України від 7 грудня 1984 р., № 2704-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731–10#Text (дата звернення: 03.01.2023).

2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р., № 2472-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341–14#Text (дата звернення: 04.01.2023).

3. Лавніченко О. В. Про зміст понять «надзвичайна обставина» та «надзвичайна ситуація». *Честь і закон.* 2011. № 4. С. 34.

4. Христич І. О. Чинники, що впливають на безпеку дорожнього руху в умовах воєнного стану. *Безпека дорожнього руху в умовах воєнного стану* : матер. Всеукр. наук.-практ. онлайн-конференції. Кривий Ріг, 2022. 148 с.

5. Червінчук А. В. Адміністративна відповідальність за порушення правил дорожнього руху, вчинених в умовах правового режиму воєнного стану. *Безпека дорожнього руху в умовах воєнного стану* : матер. Всеукр. наук.-практ. онлайн-конференції. Кривий Ріг, 2022. 148 с.

6. Приходько В., Александров М. Особливості адміністративно-правової профілактики дорожньо-транспортних пригод в умовах воєнного стану. *Юридичний вісник*. 2022. № 3. С. 106–113.

7. В Україні посилять відповідальність за порушення ПДР в умовах воєнного стану: веб-сайт. URL: https: //news.finance.ua/ua/v-ukraini-posylyat-vidpovidal-nist-za-porushennya-pdr-v-umovah-voyennoho-stanu (дата звернення: 26.12.2022).

8. Сучасні інструменти з отримання інформації про штрафи ПДР. Офіційний сайт Міністерства внутрішніх справ України. URL: https://mvs.gov.ua/uk/news/sucasni-instrumenti-z-otrimannya-informaciyi-pro-strafi-pdr (дата звернення: 30.11.2022).

9. Infolight: інформ.-аналіт. центр: веб-сайт. URL: http://infolight.org.ua (дата звернення: 12.12.2022).

10. Ївженко Д. Як дізнатися про штраф і сплатити його в умовах воєнного стану – інструкція: веб-сайт. URL: https://ain.ua/2022/06/16/yak-diznatysya-pro-shtraf-i-splatyty-instrukcziya–2/ (дата звернення: 12.12.2022).

REFERENCES:

1. Pro administratyvni pravoporushennia: Kodeks Ukrainy vid 7 hrudnia 1984 r., № 2704-VIII. URL: https: // zakon. rada. gov. ua / laws / show / 80731–10#Text (data zvernennia: 03.01.2023).

2. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 r., № 2472-IX. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/ laws / show/2341–14#Text (data zvernennia: 04.01.2023).

3. Lavnichenko O. V. Pro zmist poniat «nadzvychaina obstavyna» ta «nadzvychaina sytuatsiia». *Chest i zakon.* 2011. № 4. S. 34.

4. Khrystych I. O. Chynnyky, shcho vplyvaiut na bezpeku dorozhnoho rukhu v umovakh voiennoho stanu. Bezpeka dorozhnoho rukhu v umovakh voiennoho stanu: mater. Vseukr. nauk.-prakt. onlain-konferentsii. Kryvyi Rih, 2022. 148 s.

5. Chervinchuk A. V. Administratyvna vidpovidalnist za porushennia pravyl dorozhnoho rukhu, vchynenykh v umovakh pravovoho rezhymu voiennoho stanu. *Bezpeka dorozhnoho rukhu v umovakh voiennoho stanu* : mater. Vseukr. nauk.-prakt. onlain-konferentsii. Kryvyi Rih, 2022. 148 s.

6. Prykhodko V., Aleksandrov M. Osoblyvosti administratyvno-pravovoi profilaktyky dorozhno-transportnykh pryhod v umovakh voiennoho stanu. *Yurydychnyi visnyk*. 2022. № 3. S. 106–113.

7. V Ukraini posyliat vidpovidalnist za porushennia PDR v umovakh voiennoho stanu: veb-sait. URL: https: // news. finance. ua / ua / v-ukraini-posylyat-vidpovidal-nist-za-porushennya-pdr-v-umovah-voyennoho-stanu (data zvernennia: 26.12.2022).

8. Suchasni instrumenty z otrymannia informatsii pro shtrafy PDR. Ofitsiinyi sait Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy. URL: https://mvs.gov.ua/uk/news/sucasni-instrumenti-z-otrimannya-informaciyi-pro-strafi-pdr (data zvernennia: 30.11.2022).

9. Infolight: inform. – analit. tsentr: veb-sait. URL: http: // infolight. org. ua (data zvernennia: 12.12.2022).

10. Yivzhenko D. Yak diznatysia pro shtraf i splatyty yoho v umovakh voiennoho stanu – instruktsiia: veb-sait. URL: https: // ain. ua / 2022 / 06 / 16 / yak-diznatysya-pro-shtraf-i-splatyty-instrukcziya – 2/ (data zvernennia: 12.12.2022).

УДК 342.9

Євген ЧИРВА
аспірант кафедри адміністративного та господарського права, Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна, 69063
ORCID: *0000-0001-5955-8891*

Антон БОРИСЕНКО
доктор філософії у сфері права, перший заступник голови Губиниської територіальної громади
ORCID: *0000-0002-0911-7665*
DOI: 10.32782/LST/2022-2-5

Бібліографічний опис статті: Чирва, Є., Борисенко, А. (2022). Принцип пропорційності в системі принципів здійснення адміністративних процедур. *Law. State. Technology*, 2, 32–37, doi: 10.32782/LST/2022-2-5

ПРИНЦИП ПРОПОРЦІЙНОСТІ В СИСТЕМІ ПРИНЦИПІВ ЗДІЙСНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР

Актуальність теми *підтверджується неналежним ступенем вивчення теми та новаторським підходів до встановлення змісту адміністративно-процедурного права як підгалузі адміністративного права. Встановлення змісту системи принципів здійснення адміністративних процедур дозволяє встановити сутність їх функціонування. Визначення змісту системи принципів адміністративних процедур вимагає структурності, логічності підходів, дослідження взаємозв'язків. Дослідження проблематики системи принципів здійснення адміністративних процедур, але і в цілому системи загальноправових принципів права.* ***Наукова новизна*** *наукової статті полягає у встановленні місця та значення принципу пропорційності в системі принципів здійснення адміністративних процедур.* ***Метою статті*** *є визначення змісту принципу пропорційності як принципу здійснення адміністративних процедур. Встановлено, що принцип пропорційності як принцип нормативного регулювання суспільних відносин полягає у встановленні змісту співмірності та досягненню збалансованості реалізації та проявів приватних (особистих) та публічних (соціальних) прагнень, потреб та інтересів. Підкреслено, що запровадження ідеї реалізації застосування категорії інтерес як предмету договірного права. Наголошено, що вживаним було застосування терміну «interesse» в межах укладення договору позики застосовувалось ще в межах актів давньоримського права для визначення відсотків, що мали сплачуватися за користування грошима чи речами. Підкреслено, що принцип пропорційності є вживаним в межах правозастосовчої діяльності. Зроблено* ***висновок,*** *що реалізація принципу пропорційності як принципу адміністративних процедур пов'язується із дотриманням балансу як інтересів споживачів послуг, так і публічного інтересу, що задовольняється залежно від належності процесів функціонування управлінської сфери.*

Ключові слова: *адміністративні процедури, інтерес, пропорційність, принцип, публічне право, приватне право, система.*

Evgeniy CHIRVA
Graduate student of the Department of Administrative and Economic Law, Zaporizhzhya National University, Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine, 69063
ORCID: *0000-0001-5955-8891*

Anton BORYSENKO
Doctor of Philosophy in the Field of Law, Frst Deputy Chairman of the Gubayn Territorial Community.
ORCID: *0000-0002-0911-7665*
DOI: 10.32782/LST/2022-2-5

To cite this article: Chirva, E., Borysenko, A. (2022). Pryntsyp proportsiinosti v systemi pryntsypiv zdiisnennia administratyvnykh protsedur [Principle of proportionality in the system of principles for implementation of administrative procedures]. *Law. State. Technology*, 2, 32–37, doi: 10.32782/LST/2022-2-5

PRINCIPLE OF PROPORTIONALITY IN THE SYSTEM OF PRINCIPLES FOR IMPLEMENTATION OF ADMINISTRATIVE PROCEDURES

The relevance of the topic is confirmed by the inadequate degree of study of the topic and innovative approaches to establishing the content of administrative-procedural law as a sub-branch of administrative law. Establishing the content of the system of principles of implementation of administrative procedures allows establishing the essence of their functioning. Determining the content of the system of principles of administrative procedures requires structure, logic of approaches, research of interrelationships. Study of the problems of the system of principles of implementation of administrative procedures, but also of the system of general legal principles of law as a whole. The scientific novelty of the scientific article consists in establishing the place and meaning of the principle of proportionality in the system of principles of implementation of administrative procedures. The purpose of the article is to determine the content of the principle of proportionality as a principle of administrative procedures. It has been established that the principle of proportionality as a principle of normative regulation of social relations consists in establishing the content of proportionality and achieving a balanced implementation and manifestation of private (personal) and public (social) aspirations, needs and interests. It is emphasized that the introduction of the idea of implementing the application of the interest category as a subject of contract law. It was emphasized that the use of the term "interesse" within the framework of concluding a loan agreement was used even within the framework of ancient Roman law to determine the interest that had to be paid for the use of money or things. It is emphasized that the principle of proportionality is used within law enforcement activities. It was concluded that the implementation of the principle of proportionality as a principle of administrative procedures is associated with maintaining a balance of both the interests of service users and the public interest, which is satisfied depending on the appropriateness of the processes of the management sphere.

Key words: *administrative procedures, interest, proportionality, principle, public law, private law, system.*

Актуальність теми підтверджується неналежним ступенем вивчення теми та новаторським підходів до встановлення змісту адміністративно-процедурного права як підгалузі адміністративного права. Встановлення змісту системи принципів здійснення адміністративних процедур дозволяє встановити сутність їх функціонування. Визначення змісту системи принципів адміністративних процедур вимагає структурності, логічності підходів, дослідження взаємозв'язків. Дослідження проблематики системи принципів здійснення адміністративних процедур, але і в цілому системи загальноправових принципів права.

Стан наукової розробки проблеми. Теоретичним підґрунтям даної статті стали наукові публікації Д. О. Білінського, Д. В. Вінницького, О. А. Лукашева, О. П. Орлюк, Н. Я. Якимчук та інших.

Метою статті є визначення змісту принципу пропорційності як принципу здійснення адміністративних процедур.

Виклад основного матеріалу. Встановлення змісту принципу пропорційності як принципу нормативного регулювання суспільних правовідносин здійснювалось вітчизняними науковцями (Євтушок, 2015: 13-14; Зінченко, 2010; Зінченко, 2010: 14-17; Зінченко, 2009; Осадчук, 2016; та ін.). Питання встановлення змісту принципу пропорційності визначалось і в межах наукових досліджень представників зарубіжної юриспруденції (Timothy, 2008).

Принцип пропорційності як принцип нормативного регулювання суспільних відносин полягає у встановленні змісту співмірності та досягненню збалансованості реалізації та проявів приватних (особистих) та публічних (соціальних) прагнень, потреб та інтересів. Запровадження ідеї реалізації застосування категорії інтерес як предмету договірного права. Зокрема, вживаним було застосування терміну «interesse» в межах укладення договору позики застосовувалось ще в межах актів давньоримського права для визначення відсотків, що мали сплачуватися за користування грошима чи речами. Подальша історія застосування категорії «interesse» пов'язувалась із розвитком німецького юридичної науки, де вона вживалась у розумінні «користі», «вигоди» (Венедіктова, 2011).

Ідея розбудови публічно-сервісної держави поставила одним із пріоритетів запровадження принципу пропорційності до загальнотеоретичних принципів нормативного регулювання суспільних правовідносин, про що, зокрема, було зазначено у Концепції адміністративної реформи України 1998 року (Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні, 1998). Ідею перегляду підходів до встановлення змісту системи принципів права в цілому, і зокрема, принципів здійснення адміністративних процедур було підтримано в межах наукових розробок представників вітчизняної та зарубіжної юриспруденції. В цьому сенсі виділяються монографічні дослідження А. Колодія «Принципи права України» (1998 р.) (Колодій, 1998), С. Погребняка «Основоположні принципи права» (2008 р.) (Погребняк, 2008).

Ідея пропорційності як принципу адміністративно-правового регулювання розглядається з точки зору певного вектору функціонування механізму забезпечення прав та інтересів особи в межах діяльності суб'єктів владних повноважень. Зокрема, Р. Мельник та В. Бевзенко визначає, що створення нормотворчої діяльності, спрямованої на необхідність адаптації національного законодавства України до стандартів права Європейського Союзу (Мельник, 2014). Принцип пропорційності є складовим елементом системи права Ради Європи (Погребняк, 2012), що реалізується в межах застосування тесту на співмірність дій та інтересів, що відображено у Рекомендаціях № R (92) 16 Комітету міністрів державам членам про застосування громадських санкцій та заходів від 19.10.92 р. (Рекомендація, 1992)).

Принцип пропорційності є вживаним і в межах правозастосовчої діяльності, зокрема, у діяльності Європейського суду з прав людини (Barak, 2012), що використовує «трьохскладовий тест», який розглядається як певна система критеріїв оцінки доцільності ухвалення певних рішень, дій чи бездіяльності держави відносно втручання її до сфери особистого (приватного) життя людини. Однак при цьому принцип пропорційності безпосередньо не встановлюється нормами Конституції України, але при цьому він запроваджується положеннями статті 4 Закону України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 року. Попередньо принцип пропорційності поступово запроваджувався до національної правозастосовчої практики. В якості прикладу варто навести положення Рішення Конституційного Суду України від 11.10.2018 р. № 8-р/2018 у справі про звернення осіб, визнаних судом недієздатними було визначено, що «обмеження щодо реалізації конституційного права на звернення не можуть пов'язуватися лише із визнанням особи недієздатною. Такі обмеження мають встановлюватися виключно на підставі приписів Конституції України, переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими» (Рішення Конституційного Суду України, 2018).

До системи здійснення адміністративних процедур відповідно до національного законодавства України відносяться: верховенство права; законність, нормативна визначеність; рівність; обґрунтованість; безсторонність (неупередженість); добросовісність та розсудливість; пропорційність; відкритість; розумність строків виконання; ефективність та оперативність; презумпція правомірності дій та вимог особи; офіційність; гарантування права особи на участь в адміністративному провадженні; гарантування ефективних засобів правового захисту.

При цьому принцип пропорційності є відносною новелою, при цьому ефективність його застосування з точки зору праксеології юридичної діяльності оцінюються на доволі низькому рівні. Зокрема, доволі поширеною є практика застосування принципу пропорційності як аргументації для прийняття сумнівних, недостатньо обґрунтованих управлінських та судових рішень (Битяк, 2011: 4–10; Решение Верховного Суда РФ, 2017).

Принцип пропорційності має загально-правовий характер впливу, та його нормативне закріплення відповідно до чинного законодавства України є свідченням доцільності його встановлення сутності (Теорія держави і права, 2015), що обумовлюється його концептуальним, фундаментальним змістом, та є співзвученим із такими принципами, як справедливість, добросовісність, гуманізм, розумність (Погребняк, 2008; Максимов, 2010).

Таким чином, принцип пропорційності діє як принцип правореалізації та принцип правозастосування межує у системі принципів права із засадами справедливості, рівності, диспозитивності.

Зміст принципу пропорційності відповідно до положень європейського законодавства пов'язується із необхідністю його застосування при розгляді таких публічно-правових спорів, як: оскарження дій, рішень чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, що пов'язуються із прийняттям адміністративного акту та спричинює порушення прав та свобод приватної особи; оскарження правомірності застосування адміністративних санкцій та їх розмір (Фулей, 2004: 179).

Принцип пропорційності як принцип здійснення адміністративних процедур має використовуватися як міра обмеження діяльності приватної особи, як міра ефективності заходів юридичної відповідальності та бюджетного контролю (Бевзенко, 2010).

При цьому реалізація принципу пропорційності має пов'язуватися із вжиттям мір із досягнення балансу приватних та публічних інтересів у здійсненні адміністративних процедур.

Реалізація принципу пропорційності як принципу здійснення адміністративних процедур вимагає дотримання балансу приватного та публічного інтересів. В якості прикладу необхідно навести положення Закону України від 15 червня 2021 року № 1539-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів

України щодо стимулювання детінізації доходів та підвищення податкової культури громадян шляхом запровадження одноразового (спеціального) добровільного декларування фізичними», де передбачалось звільнення від необхідності обґрунтування походження прибутків (Про внесення змін до Податкового кодексу, 2021).

В процесі правозастосування принципи права в цілому, і зокрема, принцип пропорційності, як правило, має використовуватися як міра ефективності аналогії права чи аналогії закону (ч. 6 ст. 7 КАС України). Так, згідно із Постановою Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 10 березня 2020 року у справі №160/1088/19 (Постановою Касаційного адміністративного суду, 2020) закріплювалось, що у сфері податкових правовідносинах оренди земельних ділянок земельний податок має розглядатися як засіб владного впливу держави, що дозволяє забезпечити ефективність виконання соціального обов'язку та сприяє суспільному розвитку (п. 74), за умови забезпечення «забезпечення справедливого балансу інтересів держави та платника податків», по суті проголошуючи необхідність слідування принципу пропорційності (п. 75).

Висновки. Таким чином, будь-яке обмеження, що застосовується під час здійснення адміністративних процедур має бути співмірним відносно мети, що переслідується таким втручанням. У зазначеній вище адміністративній справі Верховний Суд було наголошено, що недоцільним є виконання положень нормативно-правового акта, визнаного судом протиправним та таким, що прийнятий поза межами повноважень, не в порядку та спосіб, передбачені законом (п. 85), що усуває можливість застосування відповідного нормативного акту при обчисленні ставок податку з орендної плати саме з моменту його прийняття (п. 88).

Отже, реалізація принципу пропорційності як принципу адміністративних процедур пов'язується із дотриманням балансу як інтересів споживачів послуг, так і публічного інтересу, що задовольняється залежно від належності процесів функціонування управлінської сфери.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Євтошук Ю. О. Принцип пропорційності як необхідні складова верховенства права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2015. 18 с.

2. інченко Ю. Історія становлення принципу пропорційності. *Держава і право.* Вип. 46. С. 83–89.

3. Зінченко Ю. Принцип пропорційності як складова верховенства права. *Підприємництво, господарство і право.* 2010. № 7. С. 14–17.

4. Зінченко Ю. Принцип пропорційності як невід'ємна вимога правомірності обмеження прав людини в правовій державі та необхідність його закріплення у Конституції України. *Вибори та Демократія.* 2009. № 2. С. 46–53.

5. Осадчук С. С. Принцип пропорційності як концептуальна засада цивільно-правових відносин. *Юридичний електронний науковий журнал.* 2016. № 2. С. 35–39. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2016/10.pdf

6. Timothy L.H. McCormack and Paramdeep B. Mtharu, "Cluster Munitions, Proportionality and the Foreseeability of Civilian Damage," in Law at War--The Law as It Was and the Law as it Should Be: Liber Amicorum Ove Bring, ed. Ola Engdahl and Pål Wrange (Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2008). P. 195–197.

7. Венедіктова І. В. Ґенеза інтересу як правової категорії в різних країнах світу в період до XIX ст. *Форум права.* 2011. № 3. С. 119–125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_3_22

8. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні. Указ Президента України від 22 липня 1998 року № 810/98. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98#Text

9. Колодій А.М. Принципи права України: монографія / Анатолій Миколайович Колодій. К. : Юрінком Інтер, 1998. 208 с.

10. Погребняк С.П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика) : монографія. Харків : Право, 2008. 240 с.

11. Мельник Р. С., Бевзенко В. М. Загальне адміністративне право : навч. посіб. / за заг. ред. Р. С. Мельника. Київ : Ваіте, 2014. 376 с.

12. Погребняк С.П. Принцип пропорційності в українській юридичній практиці та практиці ЄСЛЛ. *Правове забезпечення ефективного виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини* : зб. наук. ст. міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 15 вересня 2012 р.) / за ред. С. В. Ківалова ; НУ «ОЮА». Одеса : Фенікс, 2012. С. 294–310.

13. Рекомендація № R(92) 16 Комітету міністрів державам членам про застосування громадських санкцій та заходів від 19.10.1992 р. URL: https://rm.coe.int/168047ebb5

14. Aharon Barak. Proportionality. Constitutional Rights and their Limitations. Cambridge University Press, 2012. 611 p.

15. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини другої статті 8, другого речення частини четвертої статті 16 Закону України «Про звернення громадян» (справа про звернення осіб, визнаних судом недієздатними. від 11 жовтня 2018 року № 8-р/2018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-18

16. Битяк Ю. Адміністративне судочинство як форма забезпечення верховенства права і законності. *Право України.* 2011. № 4. С. 4–10.

17. Решение Верховного Суда РФ по делу № АКПИ17-238 от 20.04.2017 г. URL: http://test.vsrf.ru/stor_pdf.php?id=1538264

18. Теорія держави і права : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2015. 368 с.

19. Погребняк С.П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика) : монографія. Харків : Право, 2008. 240 с.

20. Максимов С. І. *Філософія права*: сучасні інтерпретації: Вибрані праці, статті, аналітичні огляди, переклади (2003–2010). Харків : Право, 2010. 336 с.

21. Фулей Т.І. Принцип пропорційності як загальний принцип Європейського права та його застосування у практиці Європейського суду з прав людини та Суду справедливості ЄС. *Реформування правової системи України: проблеми і перспективирозвитку в контексті європейських інтеграційних процесів* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 28–29 квітня 2004 р.). Збірник наукових праць. В 2 ч. Редкол.: С. А. Єрохін, В. Ф. Погорілко, Я. М. Шевченко та ін. К. : Національна академія управління, 2004. Ч. 1. С. 178–189.

22. Бевзенко В. М. Участь в адміністративному судочинстві України суб'єктів владних повноважень: правові засади, підстави та форми : монографія. Київ : Прецедент, 2010. 475 с.

23. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо стимулювання детінізації доходів та підвищення податкової культури громадян шляхом запровадження одноразового (спеціального) добровільного декларування фізичними особами належних їм активів та сплати одноразового збору до бюджету : Закон України від 15 червня 2021 року № 1539-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1539-20#n5

24. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 10 березня 2020 року у справі №160/1088/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/88150172

REFERENCES:

1. Ievtoshuk, Yu. O. (2015) Pryntsyp proportsiĭnosti yak neobkhidni skladova verkhovenstva prava [The principle of proportionality as a necessary warehouse of the rule of law] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.01. Kyïv, 2015. 18 p. [in Ukrainian].

2. Zinchenko, Yu. (2010) Istoriia stanovlennia pryntsypu proportsiinosti [The history of the formation of the principle of proportionality]. *Derzhava i pravo*. Vyp. 46. S. 83–89. [in Ukrainian].

3. Zinchenko, Yu. (2010) Pryntsyp proportsiinosti yak skladova verkhovenstva prava [The principle of proportionality as a warehouse of the rule of law]. *Pidpryiemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. № 7. S. 14–17. [in Ukrainian].

4. Zinchenko, Yu. (2009) Pryntsyp proportsiinosti yak nevidiemna vymoha pravomirnosti obmezhennia prav liudyny v pravovii derzhavi ta neobkhidnist yoho zakriplennia u Konstytutsii Ukrainy [The principle of proportionality is inescapable because of the legitimacy of the exchange of human rights in a legal state and the need for it to be enshrined in the Constitution of Ukraine]. *Vybory ta Demokratiia*. 2009. № 2. S. 46–53. [in Ukrainian].

5. Osadchuk, S. S. (2016) Pryntsyp proportsiinosti yak kontseptualna zasada tsyvilno-pravovykh vidnosyn [The principle of proportionality as a conceptual ambush of civil law vindications]. Yurydychnyi elektronnyi naukovyi zhurnal. № 2. S. 35-39. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2016/10.pdf [in Ukrainian].

6. Timothy, L.H. (2008) McCormack and Paramdeep B. Mtharu, "Cluster Munitions, Proportionality and the Foreseeability of Civilian Damage," in Law at War--The Law as It Was and the Law as it Should Be: Liber Amicorum Ove Bring, ed. Ola Engdahl and Pål Wrange (Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2008). R. 195–197. [in English].

7. Venediktova, I. V. (2011) Geneza interesu yak pravovoi katehorii v riznykh krainakh svitu v period do XIX ct. [Genesis of interest as a legal category in various lands of the world in the period up to the XIX century] *Forum prava*. № 3. S. 119–125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_3_22 [in Ukrainian].

8. Pro zakhody shchodo vprovadzhennia Kontseptsii administratyvnoi reformy v Ukraini [About how to implement the concept of administrative reform in Ukraine]. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 22 lypnia 1998 roku № 810/98. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98#Text [in Ukrainian].

9. Kolodii, A.M. (1998) Pryntsypy prava Ukrainy [Principles of Law of Ukraine] : monohrafiia. K. : Yurinkom Inter. 208 s. [in Ukrainian].

10. Pohrebniak, S.P. (2008) Osnovopolozhni pryntsypy prava (zmistovna kharakterystyka) [Fundamental principles of law (change characteristic)] : monohrafiia. Kharkiv : Pravo. 240 s. [in Ukrainian].

11. Melnyk, R. S., Bevzenko, V. M. (2014) Zahalne administratyvne pravo [Casual administrative law]: navch. posib. / za zah. red. R. S. Melnyka. Kyiv : Vaite, 2014. 376 s. [in Ukrainian].

12. Pohrebniak, S.P. (2012) Pryntsyp proportsiinosti v ukrainskii yurydychnii praktytsi ta praktytsi YeSLL [The principle of proportionality in Ukrainian legal practice and the practice of ECHR]. Pravove zabezpechennia efektyvnoho vykonannia rishen i zastosuvannia praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny : zb. nauk. ct. mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Odesa, 15 veresnia 2012 r.) / za red. S. V. Kivalova ; NU «OIuA». Odesa : Feniks. S. 294–310 [in Ukrainian].

13. Rekomendatsiia № R(92) 16 Komitetu ministriv derzhavam chlenam pro zastosuvannia hromadskykh sanktsii ta zakhodiv vid 19.10.1992 r. URL: https://rm.coe.int/168047ebb5 [in Ukrainian].

14. Aharon Barak (2012). Proportionality. Constitutional Rights and their Limitations. Cambridge University Press, 2012. 611 r. [in English].

15. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam Upovnovazhenoho Verkhovnoi Rady Ukrainy z prav liudyny shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) okremykh polozhen chastyny druhoi statti 8, druhoho rechennia chastyny chetvertoi statti 16 Zakonu Ukrainy "Pro zvernennia hromadian" (sprava pro zvernennia osib, vyznanykh sudom nediiezdatnymy) [Act of the Constitutional Court of Ukraine at the certificate for the constitutes of the submitted ridiculous for the sake of Ukrainian, the rights of the people of the people of the vidovydoviythovyna constitutes (constitutes) Smooth the position of parties of another statt, the quarter of the quarter of the quarter of the state of the Ukrainians]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-18 [in Ukrainian].

16. Bytiak, Yu. (2011) Administratyvne sudochynstvo yak forma zabezpechennia verkhovenstva prava i zakonnosti [Administrative judiciary as a form of ensuring the rule of law and legality]. *Pravo Ukrainy.* № 4. S. 4–10 [in Ukrainian].

17. Reshenye Verkhovnoho Suda RF po delu № AKPY17-238 ot 20.04.2017 h. [Decision of the Supreme Court of the Russian Federation in case No. AKPI17-238 dated April 20, 2017]. URL: http://test.vsrf.ru/stor_pdf.php?id=1538264 [in Russian].

18. Teoriia derzhavy i prava (20150 [Theory of power and law]: pidruch. dlia stud. vyshch. navch. zakl / za red. O. V. Petryshyna. Kharkiv : Pravo. 368 s. [in Ukrainian].

19. Pohrebniak, S.P. (2008) Osnovopolozhni pryntsypy prava (zmistovna kharakterystyka) [Fundamental principles of law (change characteristic)] : monohrafiia. Kharkiv : Pravo. 240 s. [in Ukrainian].

20. Maksymov, S. I. (2010) Filosofiia prava [Philosophy of Law]: suchasni interpretatsii: Vybrani pratsi, statti, analitychni ohliady, pereklady (2003–2010). Kharkiv : Pravo. 336 s. [in Ukrainian].

21. Fulei, T.I. (2004) Pryntsyp proportsiinosti yak zahalnyi pryntsyp Yevropeiskoho prava ta yoho zastosuvannia u praktytsi Yevropeiskoho sudu z prav liudyny ta Sudu spravedlyvosti YeS. Reformuvannia pravovoi systemy Ukrainy [The principle of proportionality, as a fundamental principle of European law, is that of the practice of the European Court of Human Rights and the Court of Justice of the EU]: problemy i perspektyvy rozvytku v konteksti yevropeiskykh intehratsiinykh protsesiv: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Kyiv, 28–29 kvitnia 2004 r.). Zbirnyk naukovykh prats. V 2 ch. Redkol.: S. A. Yerokhin, V. F. Pohorilko, Ya. M. Shevchenko ta in. K.: Natsionalna akademiia upravlinnia, 2004. Ch. 1. S. 178–189. [in Ukrainian].

22. Bevzenko, V.M. (2010) Uchast v administratyvnomu sudochynstvi Ukrainy subiektiv vladnykh povnovazhen: pravovi zasady, pidstavy ta formy [Participation in the administrative judiciary of Ukraine of subjects of state affairs: legal ambush, submission of forms]: monohrafiia. Kyiv: Pretsedent. 475 s. [in Ukrainian].

23. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakoniv Ukrainy shchodo stymuliuvannia detinizatsii dokhodiv ta pidvyshchennia podatkovoi kultury hromadian shliakhom zaprovadzhennia odnorazovoho (spetsialnoho) dobrovilnoho deklaruvannia fizychnymy osobamy nalezhnykh yim aktyviv ta splaty odnorazovoho zboru do biudzhetu [About the introduction of Zmin to the Podatatka Code of Ukraine, the Law of Ukraine, the incentive to the children's income of the submissions of the Gramyakyan, the gym of the one -time (special) kind]: Zakon Ukrainy vid 15 chervnia 2021 roku № 1539-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1539-20#n5 [in Ukrainian].

24. Postanova Kasatsiinoho administratyvnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu [Decree of the Administrative Court of Cassation at the warehouse of the Supreme Court] vid 10 bereznia 2020 roku u spravi №160/1088/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/88150172 [in Ukrainian].

УДК 342.9:5.08

Yevhen LEHEZA
Doctor of Science in Law, Professor, Professor at the Department of Public and Private Law, University of Customs and Finance, St. Volodymyr Vernadsky (Dzerzhinsky), 2/4, Dnipro, Ukraine, 49000
ORCID: *0000-0001-9134-8499*
Scopus Author ID: *57200152533*
Researcher ID: *X-9904-2019*

Yulia LEHEZA
Doctor of Law, Professor, Professor at the Department of Civil, Economic and Environmental Law, Dnipro University of Technology, 19 avenue Dmytra Yavornytskoho, Dnipro, Ukraine, 49005
ORCID: *0000-0002-4896-3178*
Scopus Author ID: *57215790362*
DOI: 10.32782/LST/2022-2-6

To cite this article: Leheza, Ye., Leheza, Yu. (2022). Osoblyvosti zabezpechennia prava na fakhovu peredvyshchu osvitu osobam z invalidnistiu: administratyvno-pravovyi aspekt [Features of providing the right to professional advanced education for people with disabilities: administrative and legal aspect]. *Law. State. Technology*, 2, 38–42, doi: 10.32782/LST/2022-2-6

FEATURES OF PROVIDING THE RIGHT TO PROFESSIONAL ADVANCED EDUCATION FOR PEOPLE WITH DISABILITIES: ADMINISTRATIVE AND LEGAL ASPECT

The purpose of the research is the specifics of ensuring the right to vocational higher education for persons with disabilities: the administrative and legal aspect in foreign countries, in particular the experience of three European countries that entered the top ten according to the results of the international study PISA-2018: Estonia, Finland and Poland.. Main content. It considers the experience of building an education management system on a democratic basis, in cooperation between government bodies and society. It is determined that education in the studied countries is one of the priorities of the state and society. Methodology: The methodological basis of the research consists of comparative legal and system analyses, a formal legal method, interpretation method, hermeneutical method and methods of analysis and synthesis. Conclusions. Similar approaches to administration and financing were identified. A trend characteristic of all countries is clarified: the state guarantees free education, including science, and ensures equal access to quality education and science. Mechanisms for financing education, science, and the main sources of funding inherent to each country were defined.

Thus, the experience of the European Union countries, which were included in the top 10 best countries according to the PISA-2108 international survey showing the best performance (Estonia, Poland, Finland) for the administration of education and science based on such indicators as management, financing, public involvement in the process of managing education and science, was analyzed. This approach made it possible to identify the main approaches to the administration of education and science at the local level that can be implemented in Ukraine, namely: involvement of local self-government bodies in the selection of teaching staff; financial autonomy of educational institutions; replenishment of the school budget through the provision of additional paid services; reducing education costs by attracting outsourcing companies; motivating highly qualified teachers to work in rural educational establishments; creation of a national register that would contain a comprehensive about educational institutions; maintenance by communities of underfilled educational institutions.

Key words: *legal regulation, prior higher education, education, science, legal support, persons with disabilities.*

Євген ЛЕГЕЗА
доктор юридичних наук, професор, професор кафедри публічного та приватного права Університету митної справи та фінансів, вул. Володимира Вернадського (Дзержинського), 2/4, м. Дніпро, Україна, 49000
ORCID: *0000-0001-9134-8499*
Scopus Author ID: *57200152533*
Researcher ID: *X-9904-2019*

Юлія ЛЕГЕЗА
доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного, господарського та екологічного права, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», просп. Д. Яворницького, 19, Дніпро, Україна, 49005
ORCID: *0000-0002-4896-3178*
Scopus Author ID: *57215790362*
DOI: 10.32782/LST/2022-2-6

Бібліографічний опис статті: Легеза, Є., Легеза, Ю. (2022). Features of providing the right to professional advanced education for people with disabilities: administrative and legal aspect. *Law. State. Technology*, 2, 38–42, doi: 10.32782/LST/2022-2-6

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ФАХОВУ ПЕРЕДВИЩУ ОСВІТУ ОСОБАМ З ІНВАЛІДНІСТЮ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Метою дослідження є особливості забезпечення права на фахову передвищу освіту особам з інвалідністю: адміністративно-правовий аспект в зарубіжних країнах, зокрема досвід трьох європейських країн, які увійшли до першої десятки за результатами міжнародного дослідження PISA-2018: Естонії, Фінляндії та Польщі. Основний зміст. Розглянуто досвід побудови системи управління освітою на демократичних засадах, у взаємодії органів влади та суспільства. Визначено, що освіта в досліджуваних країнах є одним із пріоритетів держави та суспільства. Методологія: Методологічну основу дослідження складають порівняльно-правовий та системний аналізи, формально-правовий метод, метод інтерпретації, герменевтичний метод та методи аналізу та синтезу. висновки. Були визначені подібні підходи до адміністрування та фінансування. З'ясовується характерна для всіх країн тенденція: держава гарантує безкоштовну освіту, в тому числі наукову, забезпечує рівний доступ до якісної освіти і науки. Визначено механізми фінансування освіти, науки та основні джерела фінансування, притаманні кожній країні.

Так, досвід країн Європейського Союзу, які увійшли до ТОП-10 кращих країн за міжнародним дослідженням PISA-2108, демонструючи найкращі показники (Естонія, Польща, Фінляндія) для управління освітою і наукою за такими показниками. як управління, фінансування, залучення громадськості до процесу управління освітою і наукою, проаналізовано. Такий підхід дав змогу визначити основні підходи до управління освітою і наукою на місцевому рівні, які можуть бути реалізовані в Україні, а саме: залучення органів місцевого самоврядування до підбору педагогічних кадрів; фінансова автономія закладів освіти; поповнення шкільного бюджету за рахунок надання додаткових платних послуг; зниження витрат на освіту шляхом залучення аутсорсингових компаній; мотивація висококваліфікованих педагогів до роботи в сільських навчальних закладах; створення національного реєстру, який містив би вичерпну інформацію про навчальні заклади; утримання громадами неукомплектованих закладів освіти.

Ключові слова: *правове регулювання, попередня вища освіта, освіта, наука, правове забезпечення, особи з інвалідністю.*

Introduction. The issue of world experience in decentralizing education management at the local level, as well as ensuring the organization of participation of citizens in solving local matters was covered in works of domestic and foreign scholars such as T. Ivanova, V. V. Kravchenko and others (Kravchenko, 2007). However, the issue of education and science management in foreign countries remains not sufficiently studied.

In a developed civil society, power is dependent on citizens, because the public has influence on the planning of the work of government bodies and decision-making (Villasmil Espinoza et al., 2022). At the same time, authorities are establishing a close relationship with the public, monitor public opinion, and ensure timely public awareness of their activities (Kravchenko, 2007). In the education management system, the influence of the community is felt the most.

Based on the results of the PISA-2018 international survey, Estonia, Finland and Poland ranked among the top 10 countries with the best performance (Schleicher, 2018). They are among the few European countries that received such high ratings. Estonia is a country of the former Soviet Union, which joined the European Union in 2004. Finland's experience is the basis for the educational reform of the “New Ukrainian School”.

It is one of the OECD countries that has managed to minimize the difference between rural and urban schools (Schleicher, 2018). Poland is a strategic partner of Ukraine, similar in administrative and territorial structure. Let us focus on some aspects in the field of education in these countries, in particular, on the powers of the local self-government authorities in the field of education; basic approaches to financing pre-school and general secondary education institutions; and the participation of the public in the management of education at the local level.

Results of the research. ***Estonia.*** The management of education in Estonia is decentralized, that is the distribution of powers between the state, local authorities and the school is clearly defined. The local government, municipality/town are primarily responsible for the availability of general education (from preschool to general secondary education), for compulsory school attendance by students, maintenance of preschool institutions and schools. Local authorities are the founders of municipal schools, whose main powers include: planning educational development programs within the framework of their administrative jurisdiction and their implementation; creating, reorganizing and closing municipal educational institutions and ensuring their economic support and financing; appointing/dismissing heads of educational institutions under their jurisdiction; transportation for students and teachers; providing medical care and nutrition for children at schools; registration of persons with special needs and organizing training for them (Tylchyk et al., 2022).

The state guarantees free general secondary education. For this purpose, funds are allocated from the state budget in the form of an educational subvention for both municipal and private educational institutions. These expenses are used for the salaries of teachers and heads of educational institutions, as well as for the improvement of their qualifications, for textbooks and teaching aids, student nutrition. To a large extent, the calculation of the educational subvention is influenced by the number per class. In addition, the state finances the costs associated with the establishment of boarding schools. The remaining expenses of schools are covered by the school governing body (that is, usually a local government or, with private schools, a private legal entity). Municipal schools are financed from local budgets (communal services, cleaning of schools, work of social workers and psychologists, repair of premises, etc.). The ratio of expenditures from the state budget and local budgets for general secondary education account for 42 % and 58 %, respectively (Matviichuk et al., 2022).

In order to replenish the local budget of local self-government bodies, founders of educational institutions may provide additional paid services (gym/pool subscription), as well as rent out premises (gyms, swimming pools, etc.) after the scheduled time (Tytysh, 2016). Educational institutions may receive charitable contributions or financial assistance.

To save money, most municipalities have solved the issues of transportation, cleaning and food by attracting outsourcing companies: for example, local governments conclude a contract for the transportation of students to an educational institution with a local company that transports passengers at a certain time, with buses traveling along a certain route. Thus, local self-government bodies do not face the issue of maintaining buses, hiring drivers and paying for their work (Tytysh, 2016).

In Estonian schools, there are pedagogical councils of teachers that are authorized to decide on issues related to teaching and upbringing at school. A permanent body that provides support in the activity of an educational institution and provides proposals to local self-government bodies to resolve issues related to a preschool institution or school is a board of trustees of an educational institution. This council consists of representatives of the educational institution administration, pedagogical council, student council, parents, graduates of the educational institution. The head of the educational institution is accountable to the board of trustees. The activity of the board of trustees is determined by the charter of the educational institution (Kobrusieva et al., 2021).

Schools also have student self-government bodies, that is student councils that have the right to independently decide and organize issues of school life. A representative of the student council participates in the activities of the pedagogical council.

The board of trustees, student council, pedagogical council, invited experts together with the management of the school develop and approve a school development plan (for a minimum of 3 years), where the goals and recommendations for school development are defined (Leheza ect., 2020).

A special feature of the Estonian educational system is the web-based national ENIS (Estonian Education Information System) register, which collects data on the Estonian educational system. The Estonian Education Information System contains information about educational institutions, students, teachers (their salaries as well), curricula, rights to study and documents certifying education.

Finland. At the municipal level, the main task of the authorities (municipalities or joint municipal authorities) is to ensure an opportunity for all children of preschool and school age, including children with special needs, to learn according to their abilities. Pre-school education (one year before school) and basic education (9 years of education) are mandatory. Municipalities are empowered: to allocate funding for education; to form the learning content through local curricula (within the framework of the national basic curriculum); to select staff; to ensure practical learning conditions, efficiency and quality of education; to provide transportation for students; to manage educational institutions; to provide learning in two languages (if necessary, in Swedish); to organize and conduct a competitive selection of heads of educational institutions. Municipalities are responsible for the organization ofeducational support and education for children with special needs according to their specific situation (Law of Finland, 2022).

In addition to organizing the educational process, each local government is generally responsible for student welfare services, which include: free school meals; free health care in the school; free dental care; free services of social workers and school psychologists. Local authorities have no legislative obligations to organize general secondary education and vocational education and training, but they are required to contribute to their financing.

Finnish municipalities can delegate part of their powers to educational institutions, in particular, the selection of the staff and management of the school budget; determination of teaching methods, teaching materials and textbooks (Law of Finland, 2022). The financial autonomy of schools varies from one municipality to another. The municipal department of education decides the level of autonomy of schools that may have a budget.

In Finland, each municipality is required to provide basic services: medical, social, and educational (pre-school and basic education). Funding for basic services is distributed between the state and municipalities. The share of funding is divided approximately as follows: 75 % is for a municipality, and 25 % is for the state.

The state covers the costs of school meals and the transportation for students, as well as medical services. Municipalities receive part of the funds from the state, but the largest source of income is tax revenues, since municipalities have the right to collect taxes. State funding is not allocated purposefully. Therefore, municipalities have full autonomy in deciding on the distribution of costs between different basic services, such as medical, social and educational. The calculation of necessary expenses for basic education in Finland is carried out using the formula, which includeskey indicators: the cost of education per student; the number of residents of the municipality aged 6 and 15 years old. The remoteness of location of the municipality, demographic factors (population density, age range, incidence of disease of the population in each district) are also taken into account. Funding for private education is determined according to the same criteria as public education (Halaburda et al., 2021).

The Finnish government program “Right to learning is an equal start to learning paths for 2020-2022” covers preschool and basic education, which includes projects that will improve the quality of education and equality in access to education. The program aims at reducing differences in learning outcomes related to children's social and economic background, gender, and immigration (Law of Finland, 2022).

Poland. The lowest level of administrative division is gmina. The powers of gminas include: the creation and management of community kindergartens, primary schools; the maintenance of buildings of pre-school and primary education institutions; the organization of student transportation; the appointment to the position of a head of an educational institution under the jurisdiction of a local government. It should be noted that the primary school in Poland is an 8-year school divided into two stages: the first stage provides for studying in grades 1–3, and the second stage for studying in grades 4–8. The pedagogical supervision of these educational institutions is the responsibility of their leaders. The gmina, like the county, may establish and manage public teacher training centers and institutes, as well as educational resource centers, within the limits of its powers (Tytysh, 2016). The county is responsible for the last three years of study in secondary schools, vocational and special schools.

Conclusions. Thus, the experience of the European Union countries, which were included in the top 10 best countries according to the PISA-2108 international survey showing the best performance (Estonia, Poland, Finland) for the administration of education and science based on such indicators as management, financing, public involvement in the process of managing education and science, was analyzed. This approach made it possible to identify the main approaches to the administration of education and science at the local level that can be implemented in Ukraine, namely: involvement of local self-government bodies in the selection of teaching staff; financial autonomy of educational

institutions; replenishment of the school budget through the provision of additional paid services; reducing education costs by attracting outsourcing companies; motivating highly qualified teachers to work in rural educational establishments; creation of a national register that would contain a comprehensive about educational institutions; maintenance by communities of underfilled educational institutions.

Promising areas for further research is the study of the experience of education management at the local level in Asian countries, which top all rankings in international studies of the quality of education and science.

A significant number of PISA member countries implement special measures to maintain educational institutions with unfavorable learning conditions. Thus, the practice of additional financing of such projects or motivating teachers with the highest level of qualification to work in such institutions is common.

REFERENCES:

1. Eu law. 2022. Poland Education System. Overview: Key features of the Education System. URL : https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/poland/poland Consultation date: 07.11.2022.

2. Fazlagic, Amir Jan. 2003. Marketingowe zarządzanie szkotą. Wydawnictwa CODN. Warszawa. Poland.

3. Halaburda, Nadiia. Leheza, Yevhen, Chalavan, Viktor. Yefimov, Volodymyr. Yefimova, Inna. 2021. Compliance with the principle of the rule of law in guarantees of ensuring the legality of providing public services in Ukraine. *Journal of law and political sciences*. Vol. 29, Issue 4, 100–121.

4. Kobrusieva, Yevheniia. Leheza, Yevhen. Rudoi, Kateryna. Shamara, Oleksandr. Chalavan, Viktor. 2021. International standards of social protection of internally displaced persons: administrative and criminal aspects. *Jurnal cita hukum indonesian law journal*. Vol 9, No 3, 461–484. DOI: https://doi.org/10.15408/jch.v9i3.23752

5. Kravchenko, Volodymyr Vasylovych. 2007. Actual problems of formation and development of local self-government in Ukraine : monograph. Kyiv : Ukraine.

6. Law of finland. 2022. Ministry of Education and Culture. URL: https://minedu.fi/en/basic-education. Consultation date: 07.11.2022.

7. Leheza, Yevhen. Pisotska, Karina. Dubenko, Oleksandr. DAKHNO, Oleksandr. Sotskyi, Artur 2022. The Essence of the Principles of Ukrainian Law in Modern Jurisprudence. Revista Jurídica Portucalense, December, 342–363. DOI: https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705(32)2022.ic-15

8. Matviichuk, Anatolii. SHCHERBAK, Viktor. Sirko, Viktoria. Malieieva, Hanna. Leheza, Yevhen. 2022. Human principles of law as a universal normative framework: Principios humanos del derecho como marco normativo universal. *Cuestiones Políticas*, 40(75), 221–31. https://doi.org/10.46398/cuestpol.4075.14

9. Oecd. 2018. Effective Teacher Policies: Insights from PISA. In PISA. OECD Publishing, Paris. DOI: https://doi.org/10.1787/19963777

10. Schleicher, Andreas. 2018. PISA Insights and Interpretations . URL: https://www.oecd.org/pisa/PISA%202018%20Insights%20and%20Interpretations%20FINAL%20PDF.pdf Consultation date: 07.11.2022.

11. Tylchyk, Vyacheslav. Matselyk, Tetiana. Hryshchuk, Viktor. Lomakina, Olena. Sydor, Markiian. Leheza, Yevhen. 2022. Administrative and legal regulation of public financial activity: Regulación administrativa y legal de la actividad financiera pública. *Cuestiones Políticas*, 40(72), 573–581. https://doi.org/10.46398/cuestpol.4072.33

12. Tytysh, Halyna. 2016. How is it with them? Estonian experience of secondary education reform. URL: https://life.pravda.com.ua/society/2016/06/13/213508/ Consultation date: 07.11.2022.

13. Villasmil Espinoza, Jorge; Leheza, Yevhen; Holovii, Liudmyla. 2022. “Reflections for the interdisciplinary study of the Russian Federation’s invasion of Ukraine in 2022”/ “Reflexiones para el estudio interdisciplinario de la invasión de Ucrania por parte de la Federación Rusa en 2022” In: *Cuestiones Políticas*. Vol. 40, No. 73, pp. 16–24.

УДК 342.9:5.08

Олег МАЧУСЬКИЙ
суддя Індустріального районного суду міста Дніпропетровська, пр ім. Слобожанський (Газети «Правда»), 84, 49000, Дніпро, Україна
ORCID: *0000-0001-9404-9232*
DOI: 10.32782/LST/2022-2-7

Бібліографічний опис статті: Мачуський О. (2022). Зміст надання послуг у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно. *Law. State. Technology*, 2, 43–48, doi: 10.32782/LST/2022-2-7

ЗМІСТ НАДАННЯ ПОСЛУГ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ РЕЧОВИХ ПРАВ НА НЕРУХОМЕ МАЙНО

Наукова стаття присвячена висвітленню послугам, співвідношення публічних та адміністративних послуг, які надаються в Україні. Враховуючі нормативно-правові акти та стан наукової розробки виокремлено ознаки послуг у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно.

Запропоновано під змістом послуг у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно слід розуміти регламентовану правовими актами результат діяльності органів публічної адміністрації, зокрема органів юстиції, нотаріусу з приводу речових прав на нерухоме майно із розгляду заяви фізичної або юридичної особи про видачу адміністративного акта (дозволу (ліцензії), посвідчення, сертифіката тощо), спрямованого на забезпечення її прав і законних інтересів та/або на виконання особою визначених законом обов'язків.

З урахуванням думок учених щодо розуміння послуг у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно до ознак виокремлено: публічний інтерес; безпосередню ініціативу (заяву) фізичних та/або юридичних осіб; визнання дійсності прав на нерухоме майно; територіальність; публічність державної реєстрації прав; законний характер; результатом є видання індивідуального адміністративного акта (свідоцтво, дозвіл, ліцензія, рішення органу про реєстрацію тощо); відповідальність посадових і службових осіб за невиконання або неналежне виконання обов'язку з надання публічних послуг у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно.

Акцентовано увагу, що предметом правовідносин є державна реєстрація речових прав на нерухоме майно та їх обмежень. Згідно зі ст. 5 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» до об'єктів нерухомого майна, стосовно яких проводиться державна реєстрація прав, належать: земельні ділянки, а також об'єкти нерухомого майна, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких неможливе без їх знецінення та зміни призначення, а саме: підприємства як єдині майнові комплекси, житлові будинки, будівлі, споруди (їх окремі частини), квартири, житлові та нежитлові приміщення.

Ключові слова: *адміністративна послуга, державна реєстрація речових прав на нерухоме майно, зміст, послуга, державна послуга, нерухоме майно.*

Oleh MACHUSKYI
Judge of the Industrial District Court of the city of Dnipropetrovsk, pr. Slobozhanskyi ("Pravda" Newspapers), 84, 49000, Dnipro, Ukraine
ORCID: *0000-0001-9404-9232*
DOI: 10.32782/LST/2022-2-7

To cite this article: Machuskyi O. (2022). Zmist nadannia posluh u sferi derzhavnoi reiestratsii rechovykh prav na nerukhome maino [Contents of the provision of services in the field of state registration of real rights to real estate]. *Law. State. Technology*, 2, 43–48, doi: 10.32782/LST/2022-2-7

CONTENTS OF THE PROVISION OF SERVICES IN THE FIELD OF STATE REGISTRATION OF REAL RIGHTS TO REAL ESTATE

The scientific article is devoted to the coverage of services, the ratio of public and administrative services provided in Ukraine. Taking into account normative legal acts and the state of scientific development, the features of services in the field of state registration of property rights to real estate are highlighted.

It is proposed that the content of services in the field of state registration of property rights to immovable property should be understood as the result of the activity of public administration bodies regulated by legal acts, in particular judicial authorities, the notary regarding property rights to immovable property from consideration of the application of a natural or legal person for the issuance of an administrative act (permit (license), certificate, certificate, etc.), aimed at ensuring his rights and legal interests and/or at the person's performance of duties defined by law.

Taking into account the opinions of scientists regarding the understanding of services in the field of state registration of property rights to immovable property, the signs are distinguished: public interest; direct initiative (application) of individuals and/or legal entities; recognition of the validity of real estate rights; territoriality; publicity of state registration of rights; legal character; the result is the issuance of an individual administrative act (certificate, permit, license, decision of the body on registration, etc.); the responsibility of officials and employees for non-fulfillment or improper fulfillment of the duty to provide public services in the field of state registration of property rights to immovable property.

It is emphasized that the subject of legal relations is the state registration of property rights to real estate and their limitations. According to Art. 5 of the Law of Ukraine "On State Registration of Property Rights to Immovable Property and Their Encumbrances" to objects of immovable property, in respect of which state registration of rights is carried out, include: land plots, as well as objects of immovable property located on a land plot, the movement of which impossible without their depreciation and change of purpose, namely: enterprises as single property complexes, residential buildings, buildings, constructions (their separate parts), apartments, residential and non-residential premises.

Key words: *administrative service, state registration of property rights to real estate, content, service, state service, real estate.*

Актуальність проблеми. Незважаючи на широке використання терміну «публічні послуги» в наукових та публіцистичних працях, його визначення викликає різні практичні тлумачення, особливо на рівні виконавців – надавачів адміністративних послуг та їх споживачів – пересічних громадян. Найчастіше державу для простого громадянина уособлюють саме надавачі адміністративних послуг – чиновники та посадові особи, що видають ліцензії, довідки, сертифікати. Фактично лише в моменти стояння в чергах та відчуття своєї неспроможності громадянин замислюється над вічним питанням потреби в держави як апараті примусу, а не в апараті служіння народу.

Згідно ст. 3 Основного Закону проголошує «утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави». Громадяни у відносинах із владою є не прохачами, а суб'єктами звернення послуг. До того ж держава в особі публічно-владних органів орієнтується на потреби особи, так само як у приватному секторі надавачі публічних послуг орієнтуються на потреби споживача, його запити та очікування (Тимощук, 2003).

У зв'язку з цим в науковій літературі починають звертати увагу на таку нову функцію виконавчої влади, як надання публічних послуг, оскільки ця функція становить найважливішу складову управлінської діяльності, походить від загального змісту державного управління, становить змістову характеристику діяльності тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання публічних послуг в Україні значною мірою потребують ґрунтовних наукових досліджень та відповідного адміністративно-правового оформлення. Безперечно, вони певною мірою були предметом науково-теоретичних досліджень таких вчених як В. Авер'янов, К. Афанасьєв, Б. Борисов, О. Вінніков, В. Гаращук, Н. Гнидюк, І. Голосніченко, Я. Гонцяж, В. Долечек, В. Євдокименко, І. Ібрагімова, Р. Калюжний, А. Каляєв, В. Кампо, С. Ківалов, А. Кірмач, В. Кудря, Т. Коломоєць, І. Коліушко, Р. Куйбіда, І. Лазарєв, А. Ластовецький, М. Лесечко, А. Ліпінцев, О. Люхтергандт, Н. Нижник, О. Пастух, В. Петренко, М. Острах, О. Поляк, В. Тимощук, О. Харитонова, В. Ципук, А.Чемерис, Б. Шльоер, Х. Ярмакі та ін. (Острах, 2009). Однак питанням розгляду правової основи надання публічних послуг суб'єктами публічної адміністрації у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно майже не вивчалося.

Метою статті є розкриття змісту надання послуг у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно Листа від 18.12.2009 № 967-0-2-09-22 Міністерство юстиції України «Щодо надання роз'яснення термінів, які застосовуються у Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» (Щодо надання роз'яснення термінів, які застосовуються у Законі України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення, 2009) та відповідно до Концепції розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади (далі – Концепція), затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2006 року № 90р, сферу публічних послуг становлять послуги, що надаються органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, які перебувають в їх управлінні (Концепція розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади, 2006).

Залежно від суб'єкта, що надає публічні послуги, розрізняють державні та муніципальні послуги. Державні послуги надаються органами державної влади (в основному виконавчої) та державними підприємствами, установами, організаціями, а також органами місцевого

самоврядування в порядку виконання делегованих державою повноважень за рахунок коштів державного бюджету.

До сфери публічних послуг також відносять адміністративні послуги (Адміністративні послуги – нова якість держави, 2003). У зазначеній Концепції (Концепція розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади,2006) адміністративна послуга визначається як результат здійснення владних повноважень уповноваженим суб'єктом, що відповідно до закону забезпечує юридичне оформлення умов реалізації фізичними та юридичними особами прав, свобод і законних інтересів за їх заявою (видача дозволів (ліцензій), сертифікатів, посвідчень, проведення реєстрації тощо).

Згідно з закону України «Про адміністративні послуги» адміністративна послуга – результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків такої особи відповідно до закону (Про адміністративні послуги, 2012).

Отже, нажаль, на сьогоднішній час категорія «публічні послуги» зустрічається тільки на підзаконному рівні, але на законодавчому рівні не має жодного акту, крім характеристики деяких видів публічних послуг (Закон України «Про адміністративні послуги» (Про адміністративні послуги, 2012), Закон України «Про соціальні послуги» (Про соціальні послуги, 2003). Тому запропоновано прийняти єдиний законодавчий кодифікований акт «Про публічні послуги», який би містив загальні положення, характеристику всіх послуг в України та практики реалізації надання публічних послуг.

У вітчизняному науковому лексиконі ширшого поширення набула категорія "публічна послуга". Публічні послуги – це всі послуги, що надаються публічним (державним та самоврядним) сектором або іншими суб'єктами за рахунок публічних коштів (Адміністративні послуги – нова якість держави, 2003). Таке визначення за суттю дуже близьке до визначення категорії «суспільна послуга» в європейському праві, але подане з точки зору суб'єкта їх надання та джерела фінансування.

Публічні послуги за джерелом фінансування надання даного виду послуг, тобто виду бюджету, включають в себе державні та муніципальні послуги.

Державні послуги – це послуги, що надаються органами державної влади (насамперед, виконавчої) та державними підприємствами, установами й організаціями. До числа державних послуг відносяться також послуги, які надаються недержавними організаціями в порядку виконання делегованих повноважень тощо. У цьому випадку на перше місце для визначення природи послуги ставиться не безпосередній суб'єкт її надання, а суб'єкт, який несе за це відповідальність та джерело фінансування надання даного виду послуг – державний бюджет.

Муніципальні (комунальні) послуги – це послуги, що надаються органами місцевого самоврядування, комунальними підприємствами, установами й організаціями. Джерелом фінансування надання муніципальних послуг виступає місцевий бюджет.

Відомий професор, доктор юридичних наук В. Авер'янов до обов'язкових ознак публічних послуг, крім іншого, зараховує: надання цих послуг спрямоване на створення належних умов для повноцінної реалізації приватними особами належних їм прав та виконання покладених на них обов'язків; приватні особи мають право на свій розсуд (окрім вчинення неправомірних дій) користуватися результатами наданих їм адміністративних послуг (Авер'янов, 2002).

Вчений В. Тимощук як другорядну ознаку публічних послуг, в тому числі і до адміністративних, виділяє їх типовість, або ординарність. Ця ознака є особливо актуальною для адміністративних послуг, які можуть надаватися через «універсами послуг», «єдині офіси», де спілкування між адміністративним органом і особою фактично є „документальним" і, як правило, не вимагає особистого контакту з особою (Тимощук, 2003).

Так, вчений В. Сороко публічні послуги розподіляє за такими групами:

– захист: життя, власності, довкілля, інтелектуальної власності та ін;

– соціальний захист: дітей, літніх людей, людей з особливими потребами, безробітних;

– реєстрація, ліцензування: змін громадського стану, стану об'єктів і суб'єктів; утворення громад, організацій; певних видів діяльності;

– повсякденна життєдіяльність: охорона здоров'я; забезпечення комунальною, побутовою сферами; аграрні питання та ін.;

– комунікація: пошта, телекомунікації, Інтернет; транспорт; засоби масової інформації;

– духовне та культурне самовиявлення: відпочинок, культурно-масові заходи; фізична культура і спорт (Сороко, 2007).

Аналіз наукових публікацій та нормативно-правової бази дозволив виділити наступні ознаки публічних послуг:

Ознаками публічних послуг з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно слід назвати, на нашу думку, такі положення:

Предметом правовідносин є державна реєстрація речових прав на нерухоме майно та їх обмежень. Згідно зі ст. 5 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» до об'єктів нерухомого майна, стосовно яких проводиться державна реєстрація прав, належать: земельні ділянки, а також об'єкти нерухомого майна, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких неможливе без їх знецінення та зміни призначення, а саме: підприємства як єдині майнові комплекси, житлові будинки, будівлі, споруди (їх окремі частини), квартири, житлові та нежитлові приміщення. Якщо законодавством передбачено прийняття в експлуатацію об'єкта нерухомого майна, державна реєстрація прав на такий об'єкт проводиться після прийняття його в експлуатацію в установленому законодавством порядку (Тимощук, 2003).

Адміністративні послуги надаються лише за безпосередньою ініціативою (заявою) фізичних та/або юридичних осіб незалежно від самої форми заяви особи та тільки в порядку її отримання органом публічної влади. Так, І. Коліушко стверджує, що немає особливого значення, чи всі особи зобов'язані звернутися за відповідною адміністративною послугою, як, наприклад, за отриманням загальногромадянського паспорта, чи лише окремі категорії суб'єктів права, як у випадку з отриманням будь-якої ліцензії (Коліушко, 2002).

У споживача послуг є право звернутися за послугою, а в держави є право на прийняття рішення про вчинення або відмову у вчиненні такої дії (дискреційні повноваження).

Необхідність і, відповідно, можливість отримання конкретної адміністративної послуги повинна бути передбачена на законодавчому рівні. Надання адміністративної послуги можливе лише у випадку, якщо є спеціальні адміністративно-правові засади порядку надання зазначеної послуги. Так, вимога особи до певного суб'єкта влади вчинити будь-які дії на її користь може бути сприйнята як адміністративна послуга лише тоді, коли процедура розгляду цієї заяви є має чіткий регламент (Ківалов, 2003). Не можна вимагати від органу публічної влади надати адміністративну послугу, якщо її надання не передбачено нормативно-правовими актами.

Нормативно-правові акти повинні наділяти повноваженнями з надання кожного виду адміністративної послуги відповідний орган публічної адміністрації. Так, за відповідною адміністративною послугою можна звернутися лише до певного органу публічної влади, визначеного на законодавчому рівні, на відміну від інших видів звернень, які можуть бути розглянуті та вирішені більш широким колом суб'єктів.

Для отримання адміністративних послуг споживачам послуг необхідно виконати умови, визначені нормативно-правовими актами. Так, отримати адміністративну послугу з приводу державної реєстрації прав на нерухоме майно необхідно пройти певну процедуру та зібрати певні процесуальні документи (заяву встановленої форми; копію документа, що посвідчує особу заявника (паспорт громадянина України, посвідка на проживання особи, яка мешкає в Україні, національний, дипломатичний чи службовий паспорт іноземця або документ, що його заміняє); копію реєстраційного номера облікової картки платника податку згідно з Державним реєстром фізичних осіб – платників податків (ідентифікаційний код) (крім випадків, коли особа через свої релігійні переконання відмовляється від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податку, офіційно повідомила про це відповідні органи державної влади та має відмітку в паспорті громадянина України); документ, що підтверджує внесення плати за надання витягу з Державного реєстру прав (квитанція); документ про сплату державного мита (квитанція) (крім випадків, коли особа звільнена від сплати державного мита); документи, що підтверджують виникнення, перехід або припинення права власності на нерухоме майно (договір купівлі-продажу, дарування, рішення суду, свідоцтво тощо).

Адміністративна послуга повинна мати кінцеву форму індивідуального адміністративного акта (Коліушко, 2002). Так, при задоволенні заяви фізичної або юридичної особи зазначений акт має типову форму (свідоцтво, дозвіл, ліцензія тощо), хоча власне адміністративним актом може вважатися лише саме рішення органу про реєстрацію чи видачу витягу з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, сформульовано поняття послуги у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно як регламентованого нормативно-правовими актами результату діяльності органів публічної адміністрації щодо розгляду заяви фізичної або юридичної особи про видачу адміністративного акта (дозволу, ліцензії, сертифіката тощо), спрямованого на забезпечення її прав і законних інтересів та/або на виконання особою визначених законом обов'язків.

До ознак послуг у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно віднесено: публічний інтерес; безпосередню ініціативу (заяву) фізичних та/або юридичних осіб;

визнання дійсності прав на нерухоме майно; територіальність; публічність державної реєстрації прав; законний характер; результатом є видання індивідуального адміністративного акта (свідоцтво, дозвіл, ліцензія, рішення органу про реєстрацію тощо); відповідальність посадових і службових осіб за невиконання або неналежне виконання обов'язку з надання публічних послуг у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абраменко Ю. Публічні послуги та їх роль у забезпеченні якості управління Публічне адміністрування: теорія та практика. *Електронний збірник наукових праць.* Випуск 2(6). 2011. URL: http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02(6)/11ayyzyu.pdf

2. Адміністративні послуги – нова якість держави. Пріоритети. *Центр політико-правових реформ* 2003. № 6(12). URL: http://www.centre@pravo.org.ua

3. Виконавча влада і адміністративне право / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. К. : Ін-Юре, 2002. 668 с.

4. Гаращук В. Управлінські послуги – новий інститут чи нова помилка? *Вісник АПрН України*. 2001. № 3. С. 109–114.

5. Ківалов С. В. Основні напрямки реформування адміністративного права. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. праць. Вип. 19. Одеса : Юрид. л-ра, 2003. С. 3–8.

6. Коліушко І. Б. Виконавча влада та проблеми адміністративної реформи в Україні : монографія. К. : Факт, 2002. 260 с.

7. Концепція розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2006 р. № 90-р. Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник України*. 2006. № 7. С. 168–170.

8. Острах М. Б. Поняття адміністративних послуг: теоретичний аспект. *Держава і право : збірник наукових праць.* К., 2009. С. 155-159.

9. Про адміністративні послуги : Закон України від 06.09.2012. Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради*. 2013. № 32. Ст. 409.

10. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Закон України зі змінами від 11 лют. 2010 р. № 1878-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 18. Ст. 141.

11. Про соціальні послуги : Закон України від 19 червня 2003 р. № 966. *Верховна Рада України*. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 45. Ст. 358.

12. Сороко В., Ходорівська Н. Надання державних послуг як функція державного управління. *Вісник державної служби*. 2007. № 3. С. 17–28.

13. Тимощук В. П. Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України. Автор. К. : Факт, 2003. 496 с.

14. Щодо надання роз'яснення термінів, які застосовуються у Законі України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення : Лист від 18.12.2009 № 967-0-2-09-22 Міністерство юстиції України. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України.* URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v967-323-09

REFERENCES:

1. Abramenko Yu. (2011). Publichni posluhy ta yikh rol u zabezpechenni yakosti upravlinnia Publichne administruvannia: teoriia ta praktyka. Elektronnyi zbirnyk naukovykh prats. Vypusk 2 (6). URL: http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02(6)/11ayyzyu.pdf [in Ukrainian].

2. Administratyvni posluhy – nova yakist derzhavy. (2003). Priorytety. Tsentr polityko-pravovykh reform № 6(12). URL: http://www.centre@pravo.org.ua [in Ukrainian].

3. Vykonavcha vlada i administratyvne pravo. (2002) / za zah. red. V. B. Averianova. K. : In-Yure, 668 p. [in Ukrainian].

4. Harashchuk V. (2001). Upravlinski posluhy – novyi instytut chy nova pomylka? *Visnyk APrN Ukrainy.* № 3. P. 109–114. [in Ukrainian].

5. Kivalov S.V. (2003). Osnovni napriamky reformuvannia administratyvnoho prava. *Aktualni problemy derzhavy i prava* : zb. nauk. prats. Vyp. 19. Odesa : Yuryd. l-ra. P. 3–8. [in Ukrainian].

6. Koliushko I. V. (2002). Vykonavcha vlada ta problemy administratyvnoi reformy v Ukraini : monohrafiia. K. : Fakt,. 260 p. [in Ukrainian].

7. Kontseptsiia rozvytku systemy nadannia administratyvnykh posluh orhanamy vykonavchoi vlady : Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 15 liutoho 2006 r. № 90-r. Kabinet Ministriv Ukrainy. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. 2006. № 7. P. 168–170. [in Ukrainian].

8. Ostrakh M. B. (2009). Poniattia administratyvnykh posluh: teoretychnyi aspekt. *Derzhava i pravo* : zbirnyk naukovykh prats. K. P. 155–159. [in Ukrainian].

9. Pro administratyvni posluhy : Zakon Ukrainy vid 06.09.2012. Verkhovna Rada Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoi Rady.* 2013. № 32. St. 409. [in Ukrainian].

10. Pro derzhavnu reiestratsiiu rechovykh prav na nerukhome maino ta yikh obtiazhen : Zakon Ukrainy zi zminamy vid 11 liut. 2010 r. № 1878-VI. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2010. № 18. St. 141. [in Ukrainian].

11.Pro sotsialni posluhy : Zakon Ukrainy vid 19 chervnia 2003 r. № 966. Verkhovna Rada Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2003. № 45. St. 358. [in Ukrainian].

12. Soroko V., Khodorivska N. (2007). Nadannia derzhavnykh posluh yak funktsiia derzhavnoho upravlinnia. *Visnyk derzhavnoi sluzhby.* № 3. P. 17–28. [in Ukrainian].

13. Tymoshchuk V.P. (2003). Administratyvna protsedura ta administratyvni posluhy. Zarubizhnyi dosvid i propozytsii dlia Ukrainy. Avtor. K. : Fakt,. 496 p. [in Ukrainian].

14. Shchodo nadannia roziasnennia terminiv, yaki zastosovuiutsia u Zakoni Ukrainy Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vidpovidalnosti za koruptsiini pravoporushennia : Lyst vid 18.12.2009 № 967-0-2-09-22 Ministerstvo yustytsii Ukrainy. *Ofitsiinyi veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v967-323-09 [in Ukrainian].

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА

УДК 343.98

Юрій МИРОШНИЧЕНКО
кандидат юридичних наук, голова Іллічівського районного суду м. Маріуполя Донецької області, просп. Металургів, 231, Маріуполь, Донецька область, Україна, 87525
ORCID: *0000-0002-9114-1495*
DOI: 10.32782/LST/2022-2-8

Бібліографічний опис статті: Мирошниченко, Ю. (2022). Тактика і технологія проведення експертизи під час судового розгляду кримінальних справ (визначення та співвідношення понять). *Law. State. Technology,* 2, 38–43, doi: 10.32782/LST/2022-2-8

ТАКТИКА І ТЕХНОЛОГІЯ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ (ВИЗНАЧЕННЯ ТА СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ)

Актуальність теми дослідження, підсумки якого наводяться у цій статті, визначається процесуальною цінністю експертизи об'єктів, явищ і процесів, що належать до предмета доказування у кримінальному провадженні. Мета дослідження полягала у розв'язанні концептуального питання щодо притаманності проведенню експертизи за ухвалою суду певної тактики та технології як необхідної передумови для розроблення засобів криміналістичного забезпечення відповідного напряму процесуальної діяльності.

Методологічною основою дослідження є діалектичний підхід. Методи формальної логіки (аналіз, синтез, індукція, дедукція, абстрагування та ін.), застосовувалися при опрацюванні наукових джерел та визначенні понять досліджуваних явищ.

В статті розглянуто тактичні та технологічні аспекти проведення експертизи під час судового розгляду кримінальних справ. У висновку подано визначення відповідних понять.

Тактика судової експертизи розглядається автором як система розроблених криміналістикою теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо найефективнішого використання спеціальних знань експерта з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження. Технологія проведення експертизи є комплексом взаємопов'язаних послідовних процесуальних і тактико-організаційних заходів з підготовки, призначення експертизи та проведення експертного дослідження, вивчення, перевірки, оцінки та використання висновку експерта в судовому доказуванні.

Суть співвідношення цих нерозривно пов'язаних понять найкращим чином розкривається у практичній площині, коли технологія розуміється як формалізований, конкретно визначений порядок використання спеціальних знань судового експерта, а оцінка судово-експертної ситуації, обрання адекватних засобів тактичного впливу на її розгортання та їх уміле застосування – як змістовний бік тактики проведення судової експертизи, креативний аспект діяльності її суб'єктів. У подальших планах автора підготовка та презентація тактико-технологічної характеристики окремих етапів проведення експертизи за ухвалою суду.

Ключові слова: *кримінальне судочинство, криміналістика, судова експертиза, тактика, технологія.*

Yurii MYROSHNYCHENKO
Candidate of Legal Sciences, Head of the Illichevskyi district court of Mariupol of Donetsk region, Metalurgiv ave., 231, Mariupol, Donetsk region, Ukraine, 87525
ORCID: *0000-0002-9114-1495*
DOI: 10.32782/LST/2022-2-8

To cite this article: Myroshnychenko, Yu. (2022). Taktyka i tekhnolohiia provedennia ekspertyzy pid chas sudovoho rozghliadu kryminalnykh sprav (vyznachennia ta spivvidnoshennia poniat) [Tactics and technology of examination during the trial of criminal cases (definition and correlation of concepts)]. *Law. State. Technology*, 2, 38–43, doi: 10.32782/LST/2022-2-8

TACTICS AND TECHNOLOGY OF CONDUCT OF EXAMINATION DURING COURT PROCEEDINGS OF CRIMINAL CASES (DEFINITION AND RELATIONSHIP OF CONCEPTS)

The relevance of the research topic, the results of which are presented in this article, is determined by the procedural value of the examination of objects, phenomena and processes that belong to the subject of evidence in criminal proceedings. The purpose of the study was to resolve the conceptual issue regarding the inherent nature of the court-ordered examination of certain tactics and technology as a necessary prerequisite for the development of means of forensic support for the relevant direction of procedural activity.

The methodological basis of the research is the dialectical approach. Methods of formal logic (analysis, synthesis, induction, deduction, abstraction, etc.) were used in the processing of scientific sources and definition of the concepts of the studied phenomena.

The article deals with the tactical and technological aspects of examination during the trial of criminal cases. Definitions of relevant concepts are provided in the conclusions.

The tactics of forensic examination are considered by the author as a system of theoretical provisions developed by criminology and practical recommendations for the most effective use of the expert's special knowledge in order to establish circumstances that are important for criminal proceedings. The technology of examination is a complex of interrelated sequential procedural and tactical-organizational measures for preparation, assignment of examination and conducting expert research, study, verification, assessment and use of expert opinion in court evidence.

The essence of the relationship between these inextricably linked concepts is best revealed in the practical plane, when the technology is understood as a formalized, specifically defined procedure for using the special knowledge of a forensic expert, and the assessment of the forensic situation, the selection of adequate means of tactical influence on its deployment and their skillful application – as a meaningful aspect of forensic examination tactics, a creative aspect of the activity of its subjects. In the future plans of the author, the preparation and presentation of the tactical and technological characteristics of individual stages of the court-ordered examination.

Key words: *criminal justice, criminology, forensic examination, tactics, technology.*

Актуальність проблеми. Сучасне судочинство все більш ускладняється та потребує знань і навичок фахівців у різних областях для доказування правопорушень (Franjić, 2018). Провідною формою використання спеціальних знань у кримінальному провадженні є судова експертиза – важливий засіб встановлення істини у кримінальній справі. Процесуальна цінність експертного дослідження об'єктів, явищ і процесів, що належать до предмета доказування у кримінальному провадженні, визначається доказовим значенням його результатів, які часто не можуть бути отримані іншим шляхом. Часом експертний висновок стає чи не єдиною підставою для засудження винного або виправдання невинуватого.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процесуальні й тактичні аспекти проведення експертизи в суді розглядаються в роботах А. Ю. Ароцкера, М. Й. Вільгушинського, Г. А. Воробйова, П. М. Каркача, В. П. Корж, М. Г. Любарського, Г. М. Надгорного, Ю. К. Орлова, А. Я. Паліашвілі, В. О. Попелюшка, О. Р. Росинської, О. В. Селіної, В. Г. Ульянова, О. Р. Шляхова, М. Г. Щербаковського та інших представників наук кримінального процесу і криміналістики. А втім, тактика судово-експертної діяльності дотепер не знайшла гідного місця в нашій науці. Окремі вчені взагалі заперечують існування тактики проведення судових експертиз (Волчецкая, 2006). Натомість у деяких підручниках під заголовком «Тактика призначення та проведення судових експертиз» викладаються їх організаційні й процесуальні положення (Бурнашев и др., 1998, с. 317; Коновалова та ін., 1998, с. 340; Комиссаров, 2000, с. 183).

Мета дослідження, підсумки якого наводяться у цій статті, полягала в розв'язанні концептуального питання щодо притаманності проведенню експертизи за ухвалою суду певної тактики і технології як необхідної передумови для розроблення засобів криміналістичного забезпечення відповідного напряму процесуальної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Причини індиферентного ставлення криміналістів до розроблення тактики судових експертиз криються у тому, що (1) експертиза не розглядається як слідча (розшукова) дія, (2) стверджується, що розроблення тактичних прийомів обумовлюється необхідністю подолання протидії кримінальному провадженню, що не властиво експертизі, (3) тактика підміняється організацією проведення експертиз, а замість тактичних прийомів рекомендується застосовувати експертні технології (Щербаковський, 2016, с. 20).

Насамперед нагадаємо, що тактика потрібна не тільки та не стільки для подолання спротиву, скільки для ефективного здійснення будь-якого виду діяльності. Добре відома, скажімо, тактика лікування або тактика пожежогасіння. Пожежники протистоять вогневій стихії, медики – хворобі. При цьому боротьба за майно чи здоров'я

та життя людей, не маючи в своїй основі міжособистісних конфліктів, стає ефективною лише за умови її тактично грамотної організації (Мирошниченко, 2018). Щодо процесуального статусу експертизи, то український законодавець визначився на користь віднесення цього засобу доказування до категорії слідчих дій, включивши положення, що регулюють порядок її проведення до глави 20 КПК України. Тому слід підтримати науковців, які визнають наявність тактики проведення судових експертиз і вважають за необхідне її подальше розроблення (Когутич, 2010, с. 17; Щербаковський,2007).

Про тактичну сутність проведення судової експертизи свідчить така притаманна тактико-криміналістичному забезпеченню кримінального провадження засаднича властивість як ситуаційна обумовленість. Тактичні прийоми та організаційні заходи проведення експертизи залежать від низки об'єктивних і суб'єктивних чинників, які визначають конкретну судово-експертну ситуацію [10], що з-поміж іншого залежить від того:

– здійснювалося експертне дослідження на досудовому слідстві або буде проводитися вперше в суді;

– збереглись об'єкти дослідження після проведення експертизи на досудовому слідстві, змінили властивості або знищенні;

– проводиться експертиза в судовому засіданні або в експертній установі;

– залучається до її проведення один або кілька експертів;

– обізнана особа бере участь в судовому розгляді до призначення експертизи або після її призначення;

– залучені приватні експерти або співробітники державних спеціалізованих установ;

– експертиза є первинною, додатковою, повторною, комісійною або комплексною;

– збігаються або різняться висновки первинної та повторної експертиз;

– допитується один або декілька експертів та ін.

В літературі виділені ситуації, що виникають під час судового провадження й обумовлюють необхідність проведення експертизи або виклик у судове засідання для допиту експерта, який проводив експертизу на досудовому слідстві (Арсеньев и др., 1987, с. 55; Дятлов, 2001, с. 5; Крылов, 1975, с. 123):

1) під час досудового розслідування не проводилась експертиза для встановлення суттєвих обставин кримінального провадження і є необхідність її призначення судом;

2) слідчим не ставились питання, з'ясування яких має значення для правильного вирішення справи;

3) висновки експерта ґрунтуються на вихідних даних, які мають протиріччя;

4) в ході судового розгляду встановлені нові дані, з'ясовані факти та обставини, виявлені об'єкти, що вимагають експертного дослідження;

5) при судовому розгляді справи виникла необхідність за допомогою експертизи розв'язання низки додатково питань;

6) висновок експерта, наданий на досудовому слідстві недостатньо ясний;

7) проведене на досудовій стадії кримінального провадження експертне дослідження неповне;

8) висновок експерта необґрунтований, в тексті є суперечності;

9) висновки експерта суперечать іншим наявним у справі доказам;

10) члени експертної комісії дійшли протилежних висновків;

11) у справі проведено декілька експертиз, висновки яких суперечать один одному;

12) експертиза проведена особою, яка за законом не могла виконувати покладені на неї функції у даному провадженні; виникли обґрунтовані сумніви щодо компетентності експерта, фахової підготовки, наявності необхідного обсягу спеціальних знань;

13) незгода суду з висновком (повідомленням про неможливість проведення експертизи) експерта або сумнів у його слушності;

14) особлива важливість висновку експерта як доказу в розглядуваній справі;

15) учасники судового розгляду обґрунтовано не погоджуються з висновками експерта.

Наведені ситуації є підставами проведення первинної експертизи (1-5), допиту експерта (6), призначення додаткової (7) або повторної (8-13) експертиз. Ситуації 14-15, по суті, є приводами для проведення експертиз або допиту експерта та повинні обґрунтовуватися відповідними підставами [Мирошниченко, 2011, с. 155].

Проведення експертизи в суді має певні процесуальні й тактико-організаційні особливості та потребує ясного розуміння професійними учасниками кримінального провадження алгоритму дій у ситуаціях, пов'язаних із судово-експертною діяльністю, що являє собою систему рішень і дій щодо призначення та проведення експертизи з метою встановлення фактичних даних у конкретній кримінальній справі (Аверьянова и др., 2003, с. 412).

Термін «технологія», попри відсутність його усталеного доктринального визначення, широко застосовується у криміналістиці щодо положень, у яких йдеться про загальнотеоретичну характеристику розслідування, криміналістичну техніку, тактику та методику, судову експертизу (Тіщенко, 2008). При вирішенні питання про

співвідношення понять «тактика» і «технологія», на наш погляд, слід виходити з розуміння того, що технологічність – одна з багатьох властивостей теорії та практики криміналістичної тактики, як і в цілому науки криміналістики та кримінальної процесуальної діяльності, різні напрями якої можуть бути більш або менш технологічними (Мирошниченко, 2019).

Тож у прикладному значенні технологія проведення судової експертизи – це науково обґрунтована послідовність процесуальних і тактичних рішень та дій суду, спрямованих на використання спеціальних знань експерта з метою встановлення фактів і обставин, що мають значення для кримінального провадження. М. Г. Щербаковський поділяє процес проведення судової експертизи на три етапи: 1) підготовка та призначення експертизи компетентною особою; 2) проведення дослідження судовим експертом; 3) дослідження, оцінка та перевірка висновку експерта слідчим або судом (Щербаковський, 2005, с. 182–186).

Вважаємо, що при судовому розгляді кримінальних справ технологія проведення експертизи дещо інша:

а) підготовка та призначення експертизи судом;

б) провадження експертного дослідження;

в) оголошення експертного висновку, допит експерта;

г) дослідження, оцінка, перевірка та використання висновку експерта судом.

Висновки. Тактика судової експертизи – це система розроблених криміналістикою теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо найефективнішого використання спеціальних знань експерта з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Технологія проведення експертизи є комплексом взаємопов'язаних послідовних процесуальних і тактико-організаційних заходів з підготовки, призначення експертизи та проведення експертного дослідження, вивчення, перевірки, оцінки та використання висновку експерта в судовому доказуванні.

Суть співвідношення цих нерозривно пов'язаних понять найкращим чином розкривається у практичній площині, коли технологія розуміється як формалізований, конкретно визначений порядок використання спеціальних знань судового експерта, а оцінка судово-експертної ситуації, обрання адекватних засобів тактичного впливу на її розгортання та їх уміле застосування – як змістовний бік тактики проведення судової експертизи, креативний аспект діяльності її суб'єктів. У подальших планах автора підготовка та презентація тактико-технологічної характеристики окремих етапів проведення експертизи за ухвалою суду.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аверьянова Т. В. , Белкин Р. С. , Корухов Ю. Г. , Россинская Е. Р. Криминалистика : учеб. для вузов / под ред. Р. С. Белкина ; 2-е изд., перераб. и доп. Москва : НОРМА, 2003. 973 с.

2. Арсеньев В. Д., Шляхов А. Р., Васенков В. А. Комментарий к уголовно-процессуальному кодексу РСФСР по вопросам судебной экспертизы. Москва : Юридическая литература, 1987. 288 с.

3. Волчецкая Т. С. Есть ли тактика в назначении экспертизы. Теорія і практика судової експертизи і криміналістики. Харків, 2006. Вип. 6. С. 16–22.

4. Дятлов О., Михайленко Г. Особенности производства экспертизы в суде по уголовным делам. *Юстиция Беларуси.* 2001. № 2. С. 4–6.

5. Когутич І. І. Теоретичні основи використання криміналістичних знань під час розгляду кримінальних справ у суді : автореф. дис. … доктора юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 38 с.

6. Криминалистика : учеб. для высш. юрид. учеб. заведений / Н. А. Бурнашев и др. ; под ред. А. Г. Филиппова (отв. ред.), А. Ф. Волынского. Москва : Спарк, 1998. 543 с.

7. Криміналістика / В. О. Коновалова та ін. ; ред. В. Ю. Шепітько. Харків : Право, 1998. 375 с.

8. Крылов И. Ф. Очерки истории криминалистики и криминалистической экспертизы . Ленинград : Изд-во Ленингр. ун-та, 1975. 188 с.

9. Мирошниченко Ю. М. К вопросу о корреляции понятий криминалистической тактики и технологи. Международный научно-практический правовой журнал *«Legeas i viața».* 2019. № 1. С. 88–92.

10. Мирошниченко Ю. М. Правові і тактико-організаційні основи судового розгляду кримінальних справ : дис. … канд. юрид наук : 12.00.09. Харків, 2011. 238 с.

11. Мирошниченко Ю. М. Про детермінанти тактики суду в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція.* 2018. Вип. 35. Т. 2. С. 84–87.

12. Тактика следственных действий : учеб. пособие / под ред. В. И. Комиссарова. Саратов : Сарат. гос. акад. права, 2000. 200 с.

13. Тіщенко В. В. Криміналістичні технології в теорії і практиці розслідування. *Актуальні проблеми держави і права*. Одесса, 2008. Вип. 44. С. 18–24.

14. Щербаковский М. Г. Судебные экспертизы: назначение, производство, использование : учебно-практическое пособие. Харьков : Эспада, 2005. 544 с.

15. Щербаковський М. Г. Види та сутність судово-експертних ситуацій. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2015. № 3. С. 178–186.

16. Щербаковський М. Г. Теоретико-методологічні та праксеологічні засади судових експертиз у кримінальному процесі : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2016. 40 с.

17. Щербаковський М. Г. К вопросу о тактике проведения судебных экспертиз. *Современное состояние, проблемы и перспективы развития судебной экспертологии* : материалы междунар. науч.-практ. конф. (Симферополь-Алушта, 20–21 сентября 2007 г.). Симферополь : Диайпи, 2007. С. 118–123.

18. Franjić, S. (2018). Legal Aspects of Forensics. Forensic Science Today, 1. URL: https://www.peertechz-publications.com/articles/FST-4-111.php

REFERENCES:

1. Averyanova, T.V., Belkin, R.S., (Eds.), Koruhov, Yu.G., Rossinskaya, E.R. (2003). *Kriminalistika [Criminalistics].* Moskva : NORMA, [in Russian].

2. Arsenev, V.D., Shlyahov, A.R., Vasenkov, V.A. (1987). *Kommentarij k ugolovno-processualnomu kodeksu RSFSR po voprosam sudebnoj ekspertizy [Commentary on the Code of Criminal Procedure of the RSFSR on Forensic Expertise].* Moskva : Yuridicheskaya literatura [in USSR].

3. Burnashev, N.A., Filippov, A.G. (Eds.), Volynskyi, A. F. (Eds.) et al. (1998). *Kriminalistika [Criminalistics].* Moskva: Spark [in Russian].

4. Dyatlov, O., & Mihajlenko, G. (2001). Osobennosti proizvodstva ekspertizy v sude po ugolovnym delam [Features of the production of expertise in a criminal court]. *Yusticiya Belarusi – Justice of Belarus,* 2, 4–6 [in Belarus].

5. Franjić, S. (2018). Legal Aspects of Forensics. *Forensic Science Today,* 1. Retrieved from https://www.peertechzpublications.com/articles/FST-4-111.php

6. Kryminalistyka / Konovalova, V.O., Matusovskyi H.A., Shepitko, V.Yu. (Eds.) et al. (1998). *Kriminalistika [Criminalistics].* Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

7. Krylov, I.F. (1975). *Ocherki istorii kriminalistiki i kriminalisticheskoj ekspertizy [Essays on the history of criminalistics and forensic examination. Leningrad].* Leningrad : Izd-vo Leningr. un-ta [in USSR].

8. Kohutych, I.I. (2010). Teoretychni osnovy vykorystannia kryminalistychnykh znan pid chas rozghliadu kryminalnykh sprav u sudi [Theoretical bases of the use of forensic knowledge during consideration of criminal cases in court]*. Extended abstract of doctor's thesis.* Kyiv, [in Ukrainian].

9. Myroshnychenko, Yu.M. (2019). K voprosu o korreliatsyy poniatyi krymynalystycheskoi taktyky y tekhnolohy [On the issue of the correlation of the concepts of forensic tactics and technology]. *International scientific and practical legal journal "Legeas i viața",* 1, 88–92 [in Moldova].

10. Myroshnychenko, Yu.M. (2018). Pro determinanty taktyky sudu v kryminalnomu provadzhenni (On the determinants of court tactics in criminal proceedings). *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu: Seriia «Yurysprudentsiia» – Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series : Jurisprudence,* 35(2), 84–87 [in Ukrainian].

11. Myroshnychenko, Yu.M. (2011). Pravovi i taktyko-orhanizatsiini osnovy sudovoho rozghliadu kryminalnykh sprav [Legal and tactical-organizational foundations of judicial review of criminal cases]. *Candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].

12. Sherbakovskij, M.G. (2007). K voprosu o taktike provedeniya sudebnyh ekspertiz [To the question of the tactics of conducting a forensic examination]. Mezhdunarodnaya nauchno-prakticheskaya konferenciya «Sovremennoe sostoyanie, problemy i perspektivy razvitiya sudebnoj ekspertologii» – International Scientific and Practical Conference "Current State, Problems and Prospects for the Development of Forensic Expertology". (pp. 118–123). Simferopol: Diajpi [in Ukrainian].

13. Sherbakovskij, M.G. (2005). *Sudebnye ekspertizy: naznachenie, proizvodstvo, ispolzovanie [Forensic examinations: appointment, production, use].* Harkov : Espada [in Ukrainian].

14. Shcherbakovskyi, M.H. (2016). Teoretyko-metodolohichni ta prakseolohichni zasady sudovykh ekspertyz u kryminalnomu protsesi [Theoretical, methodological and praxeological principles of forensic examinations in the criminal process: author's review]. *Extended abstract of doctor's thesis.* Kharkiv [in Ukrainian].

15. Shcherbakovskyi, M.H. (2015). Vydy ta sutnist sudovo-ekspertnykh sytuatsii [Types and essence of forensic expert situations.]. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E.O. Didorenka – Bulletin of the Luhansk State University of Internal Affairs named after E.O. Didorenko,* 3, 178–186 [in Ukrainian].

16. *Taktika sledstvennyh dejstvij [Tactics of investigative actions]. Komissarova, V.I.* (Eds.). (2000). Saratov : Sarat. gos. akad. prava [in Russian].

17. Tishchenko, V.V. 2008. Kryminalistychni tekhnolohii v teorii i praktytsi rozsliduvannia [Forensic technologies in the theory and practice of investigation.]. *Aktualni problemy derzhavy i prava – Actual problems of the state and law,* 44, 18–24 [in Ukrainian].

18. Volcheckaya, T.S. (2006). Est li taktika v naznachenii ekspertizy [Theory and practice of forensic examination and criminology]. *Teoriya i praktika sudovoyi ekspertizi i kriminalistiki – Theory and practice of forensic examination and criminology,* 6,16–22 [in Ukrainian].

УДК 343.9

Дмитро ЦИБУЛЬСЬКИЙ,
аспірант кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія», вул. Фонтанська дорога, 23, м. Одеса, Україна, 65009
ORCID: *0000-0002-5038-2014*
DOI: 10.32782/LST/2022-2-9

Бібліографічний опис статті: Цибульський, Д. (2022). Типові оперативно-розшукові ситуації і версії при виявленні підготовки до вчинення вбивств на замовлення на побутовому ґрунті. *Law. State. Technology*, 2, 55–61, doi: 10.32782/LST/2022-2-9

ТИПОВІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ СИТУАЦІЇ І ВЕРСІЇ ПРИ ВИЯВЛЕННІ ПІДГОТОВКИ ДО ВЧИНЕННЯ ВБИВСТВ НА ЗАМОВЛЕННЯ НА ПОБУТОВОМУ ҐРУНТІ

Стаття присвячена дослідженню оперативно-розшукових ситуацій і версій, які виникають при виявленні готування до вбивства на замовлення на побутовому ґрунті. Надано власне поняття оперативно-розшукової ситуації – сукупність об'єктивних та суб'єктивних чинників, у певних просторово-часових межах щодо отриманої інформації або діяльності окремої особи (осіб), які мають бути предметом дослідження працівниками оперативних підрозділів. Вказано, що після того як виникає оперативно-розшукова ситуація, у працівника оперативного підрозділу має відбуватися інтелектуальна діяльність щодо оцінки відповідної ситуації, формування висновків на підставі отриманої інформації і подальших перспектив щодо запобігання злочинності, а також прийняття рішення щодо того, які дії необхідно вчинити. Для прийняття швидкого, повного і ефективного рішення, необхідно щоб був зроблений максимально точний висновок щодо отриманої інформації. З огляду на це виділено криміналістичні версії, які можна розглядати як шаблонні висновки, що при отриманій оперативній інформації дозволяють швидко визначитись із тим, які дії необхідно вчинити. В залежності від направленості діяльності особи щодо підготовки до такого злочину як вбивство на замовлення на побутовому ґрунті, були виділені наступні типові оперативно-розшукові ситуації: отримання відомостей про бажання особи придбати предмети, що плануються використати в якості знаряддя чи засобу під час вчинення вбивства на замовлення на побутовому ґрунті; отримання відомостей, які свідчать про підшукування особою виконавця вбивства на замовлення на побутовому ґрунті; отримання інформації стосовно можливих погроз вчинити такий злочин як вбивство в межах однієї родини; отримання інформації про наслідки дій, що явно свідчать про підготовку до можливого вчинення вбивство на замовлення на побутовому ґрунті. Оперативно-розшукові версії щодо готування до вчинення вбивства на замовлення на побутовому ґрунті, можна поділити в залежності від такого критерію як визначеність намірів особи стосовно готування до вчинення вбивства на замовлення на побутовому ґрунті: версії стосовно встановлення наявності злочинного наміру у особи; версії, які не мають вираженої специфіки стосовно виду кримінального правопорушення, про яке може свідчити отримана працівниками оперативного підрозділу інформації; версії родового характеру, типові для вбивства особи (які пов'язані із мотивом, засобами, способом вчинення тощо); версії стосовно особливостей готування до вбивства на замовлення на побутовому ґрунті.

Ключові слова: *оперативно-розшукова ситуація, оперативно-розшукова версія, оперативно-розшукова ситуація при виявленні готування до вчинення вбивства на замовлення на побутовому ґрунті, оперативно-розшукова версія при виявленні підготовки до вчинення вбивств на замовлення на побутовому ґрунті.*

Dmytro TSYBULSKYI
postgraduate student of the Department of Criminalistics of the National University "Odessa Law Academy", St. Fontanska Doroha, 23, Odesa, Ukraine, 65009
ORCID: *0000-0002-5038-2014*
DOI: 10.32782/LST/2022-2-9

To cite this article: Tsybulskyi, D. (2022). Typovi operatyvno-rozshukovi sytuatsii i versii pry vyiavlenni pidhotovky do vchynennia vbyvstv na zamovlennia na pobutovomu grunti [Typical operational and investigative situations and versions when preparation for the commission of murders on domestic grounds is detected]. *Law. State. Technology*, 2, 55–61, doi: 10.32782/LST/2022-2-9

TYPICAL OPERATING AND SEARCHING SITUATIONS AND VERSIONS WHEN DETECTING PREPARATION FOR PERMITTING MURDER ON ORDER ON DOMESTIC LAND

The article is devoted to the investigation of operational and investigative situations and versions that arise when preparation for contract killing is detected on domestic grounds. The actual concept of an operational-search situation is provided – a set of objective and subjective factors, within certain space-time limits regarding the received information or the activity of an individual (persons), which should be the subject of research by operative units. It is indicated that after an operational-investigative situation arises, an employee of the operational unit must carry out intellectual activity regarding the assessment of the relevant situation, the formation of conclusions on the basis of the information received and further prospects for the prevention of crime, as well as decision-making regarding what actions must be taken. In order to make a quick, complete and effective decision, it is necessary to make the most accurate conclusion regarding the received information. With this in mind, forensic versions have been selected, which can be considered as template conclusions, which, with the received operational information, allow you to quickly determine what actions should be taken. Depending on the direction of the person's activities in preparation for such a crime as contract murder on domestic grounds, the following typical operative and investigative situations were identified: obtaining information about the person's desire to purchase items that are planned to be used as a tool or means during the commission of contract murder on household soil; receiving information that indicates the search by the person of the perpetrator of contract murder on domestic grounds; receiving information about possible threats to commit such a crime as murder within the same family; obtaining information about the consequences of actions that clearly indicate preparation for the possible commission of a contract murder on domestic grounds. Operative-investigative versions regarding the preparation for the commission of a murder on domestic soil can be divided depending on such a criterion as the determination of the person's intentions regarding the preparation for the commission of a murder on domestic soil: versions regarding establishing the presence of criminal intent in a person; versions that do not have specific specifics regarding the type of criminal offense that may be evidenced by the information received by operatives of the operative unit; versions of a generic nature, typical for the murder of a person (which are related to the motive, means, method of commission, etc.); versions regarding the specifics of preparing for a contract killing on domestic soil.

Key words: *operational-search situation, operational-search version, operational-search situation when preparing to commit murder on domestic soil is detected, operational-search version when preparation for commission murder is detected on domestic soil.*

Актуальність проблеми. Правоохоронні органи відіграють важливе значення у функціонуванні сучасного суспільства, адже вони забезпечують не тільки його безпеку і захист від злочинних посягань, але і сприяють його функціонуванню. Оскільки їх завдання полягає не тільки розслідувати вже вчинені кримінальні правопорушення, однак і попереджати вчинення можливих нових, в тому числі і вбивств на замовлення на побутовому ґрунті.

Виявлення підготовки до кримінального правопорушення – один із елементів протидії злочинності, однак вбачається, що в залежності від стадії закінчення виявленого кримінального правопорушення його можна попередити (на стадії готування), припинити (на стадії замаху) або розслідувати (у випадку закінченого кримінального правопорушення).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження типових оперативно-розшукових ситуацій і версій, а також особливостей виявлення підготовки до вчинення злочину або реакції на вказане виявлення приділяли увагу вітчизняні та зарубіжні вчені. Серед них заслуговують на увагу роботи С.О. Павленко «Сутність та зміст оперативно-розшукової ситуації», підручник колективу авторів Е. О. Дідоренко, І. П. Козаченко, Я. Ю. Кондратьєв та ін. «Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: Загальна частина», А. С. Трофименко «Поняття процесу побудови криміналістичних версій», Н. А. Жерж, М. Є. Дирдін «Слідчі ситуації та типові криміналістичні версії при розслідуванні окремих насильницьких злочинів». Вищевказані праці стали підґрунтям для дослідження типових оперативно-розшукових ситуацій і версій при виявленні до підготовки вбивства на замовлення на побутовому ґрунті.

Мета дослідження. Вбачаємо за необхідне приділити увагу можливим типовим оперативно-розшуковим ситуаціям і версіям при виявленні інформації стосовно підготовки до вчинення вбивства на замовлення на побутовому ґрунті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш ніж за все необхідно визначитись із нормативною характеристикою готування до вчинення кримінального правопорушення. Так, звертаючись до норм кримінального законодавства, дізнаємось про те, що «готуванням до кримінального правопорушення є підшукування або пристосування засобів чи знарядь, підшукування співучасників або змова на вчинення кримінального правопорушення, усунення

перешкод, а також інше умисне створення умов для вчинення кримінального правопорушення» (Кримінальний кодекс, 2000). Отже, з огляду на законодавчо визначене поняття можна виділити окремі ознаки готування до кримінального правопорушення: робота із засобами і знаряддями кримінального правопорушення; пошук співучасників, усунення перешкод (поламка сигналізації, тощо), інші умисні дії, спрямовані на вчинення кримінального правопорушення або його приховання. Усі зазначені дії цілком можуть застосовуватись і для готування вбивства на замовлення на побутовому ґрунті. А тому вчасне виявлення вказаних дій, і вчасне реагування стосовно отриманої інформації щодо них сприятиме попередженню вчинення цього тяжкого злочину.

Інформації про готування до вчинення кримінального правопорушення, часто може бути недостатньою для внесення її до ЄРДРу, оскільки у Кримінальному процесуальному кодексі України чітко зазначено, що «слідчий, дізнавач, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань…» (Кримінальний процесуальний кодекс, 2012), що свідчить про те, що у випадку, якщо підготовчі дії особи не формують окремий склад кримінального правопорушення (незаконне поводження з вогнепальною зброєю, бандитизм тощо), то підстав для внесення відомостей у ЄРДР немає.

Однак, це не означає, що у правоохоронців відсутня можливість легального дослідження такої інформації. Так, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» вказує, що «підставами для проведення оперативно-розшукової діяльності є наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про кримінальні правопорушення, що готуються» (Про оперативно-розшукову діяльність, 1992). Отже, оперативно-розшукові підрозділи мають можливість проводити заходи, щодо перевірки інформації про підготовку до вбивства на замовлення на побутовому ґрунті, навіть якщо відповідна інформація має неоднозначний характер і її недостатньо для внесення до ЄРДРу. Варто зазначити, про те, що «у кожному випадку наявності підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності заводиться оперативно-розшукова справа» (Про оперативно-розшукову діяльність, 1992).

З огляду на передбачені законом можливості працівникам оперативних підрозділів перевіряти отриману інформацію, яка може свідчити про готування до такого злочину як вбивство на замовлення на побутовому ґрунті – вважаємо за необхідне дослідити можливі оперативно-розшукові ситуації, які можуть виникнути у зв'язку із фактом отримання і змістом отриманої інформації про готування до вчинення зазначеного вище виду злочину.

Для якісного і максимально повного дослідження вищезазначених оперативно-розшукових ситуацій, для початку, варто визначитись із окремими теоретичними питаннями стосовно них. Так, у літературі зазначається, що «на підставі аналізу наукових джерел з'ясовано, що за своїм змістом оперативно-розшукові ситуації багато в чому є аналогічними до слідчих ситуацій (за інформаційними, психологічними, тактичними та іншими компонентами). (Павленко, 2018, с. 44–45). Необхідно зауважити, що це безумовно не тотожні категорії і між ними наявні відмінності, які полягають у різних суб'єктах, у яких виникають відповідні ситуації, характер, спосіб і джерела отриманої інформації, нормативне регулювання тощо.

Що ж стосується поняття оперативно-розшукової ситуації, то С.О. Павленко, у своєму дослідженні приводить одне з найперших визначень сформульоване у 1982 році: «оперативно-розшукова ситуація – сукупність умов і обставин, які обумовлюють здійснення оперативно-розшукових заходів у конкретний період місця і часу» (Павленко, 2018, с. 45).

Щодо вітчизняних науковців, які одними з перших надали визначення поняттю оперативно-розшукової ситуації, то ними були Е.О. Дідоренко та І.П. Козаченко: «реально наявний на певний момент стан конкретної чи криміногенної події, за яким здійснюються оперативно-розшукові заходи; умови їх проведення; спроможність оперативного підрозділу (працівника) здійснити ці заходи» (Дідоренко, 1999, с. 318–319).

Що стосується сучасних визначень оперативно-розшукової ситуації, то наявне наступне: «оперативно-розшукова ситуація – це сукупність об'єктивних та суб'єктивних чинників, що впливають на ефективність здійснення оперативно-розшукової діяльності у певних просторово-часових межах» (Павленко, 2018, с. 50). Як бачимо, у визначенні автор відкрито не перелічує наявні ознаки оперативно-розшукової ситуації для не нагромадження відповідного

поняття. Всі наявні ознаки поняття оперативно-розшукової ситуації були ним згруповані в дві категорії залежно від можливості на них впливати працівником оперативного підрозділу.

З огляду на вищевказану особливість вважаємо за необхідне розкрити об'єктивні і суб'єктивні чинники, які виділяються під час дослідження оперативно-розшукової ситуації. «До об'єктивних слід віднести: якісні показники (достовірність, точність, цінність, своєчасність надходження) інформації про осіб, факти та події, що становлять оперативний інтерес; якісний склад осіб, які сприяють здійсненню оперативно-розшукової діяльності; можливості працівника оперативного підрозділу щодо раціонального (оптимального) використання наявних сил, засобів та методів оперативно-розшукової діяльності тощо» (Павленко, 2018, с. 50). Як бачимо, об'єктивні чинники якісно впливають на можливість оперативних співробітників реалізовувати покладені на них завдання, і вони не залежать від їх волі.

Що ж стосується суб'єктивних чинників, то до них необхідно віднести «психологічно-професійну підготовленість, а також моральні якості оперативного працівника чи осіб, які сприяють здійсненню оперативно-розшукової діяльності, зокрема раціональне мислення (спрямоване на прийняття правильних рішень); інтелектуальну активність; психологічну стійкість (здатність приймати рішення в екстремальних умовах, а також вміння обрати в конкретній ситуації необхідну лінію поведінки з метою виконання завдань оперативно-розшукової діяльності); знання, вміння, навички та практичний досвід оперативного працівника тощо» (Павленко, 2018, с. 50).

З огляду на вищезазначене пропонуємо визначити оперативно-розшукову ситуацію як сукупність об'єктивних та суб'єктивних чинників, у певних просторово-часових межах щодо отриманої інформації або діяльності окремої особи (осіб), які мають бути предметом дослідження працівників оперативних підрозділів.

З огляду на це пропонуємо виділити такі елементи оперативно-розшукової ситуації:

Предмет ситуації, який може виражатись як у інформації, що становить оперативно-розшуковий інтерес або у діяльності осіб, свідком якої стали працівники оперативних підрозділів. Важливим є також особливості вказаного предмета, який зважуючи на його властивість може додатково характеризувати оперативно-розшукову ситуацію;

Суб'єкти оперативно-розшукової ситуації. Це працівник оперативного підрозділу і особа, яка безпосередньо є джерелом інформації, її моделює або займається «цікавою» (з огляду професійного напряму) для працівника оперативного підрозділу діяльністю. Суб'єктом також може бути посередник, який може надавати інформацію релевантну задачам оперативно-розшукової діяльності, зазвичай посередником є конфідент або інша особа, з якою працівник оперативного підрозділу налагодив канал зв'язку. Цей елемент, в залежності від статусу інформатора, його мотивації, наявності чи відсутності посередника, каналу зв'язку, інших зацікавлених осіб у розповсюдженні чи не розповсюджені інформації, може мати окремі особливості.

Що ж стосується конкретних оперативно-розшукових ситуацій, які стосуються готування до такого злочину як вбивство на замовлення на побутовому ґрунті, то зважуючи на наявні ознаки готування пропонуємо виділити наступні оперативно-розшукові ситуації:

– отримання відомостей про бажання особи придбати зброю, вибухові речовини або інші предмети, що вилучені із цивільного обороту або можуть свідчити про потенційне їх використання в якості засобів чи знарядь для вчинення кримінального правопорушення;

– отримання відомостей, які свідчать про підшукування особою виконавця вбивства на замовлення. Такі відомості можуть бути отримані внаслідок інформування працівника оперативного підрозділу конфідентами з кримінального середовища, особами, яким стало це відомо або ж внаслідок активних оперативно-розшукових заходів щодо виявлення потенційних потерпілих від вбивств на замовлення;

– отримання інформації стосовно можливих погроз вчинити такий злочин як вбивство між членами однієї родини, про що проінформували сусіди, які стали свідками відповідної події або дільничний офіцер, якому стало це відомо внаслідок здійснення ним своєї професійної діяльності;

– отримання інформації про наслідки злочинних дій, що явно свідчать про підготовку до вчинення кримінального правопорушення: спостереження за особою, злом сигналізації, поламані замки, непомітні папірці у дверях, що свідчать про зацікавленість окремих осіб, як часто користуються дверима тощо.

Як бачимо здебільшого оперативно-розшукові ситуації, що виникають внаслідок виявлення готування до злочину характеризуються невизначеністю конкретних злочинних замислів особи. Однак, незважаючи на це, можливі випадки отримання інформації стосовно готування до вчинення вбивства на замовлення на побутовому ґрунті, коли особа не приховує своїх намірів.

Після того як виникає оперативно-розшукова ситуація, у працівника оперативного підрозділу має відбуватися інтелектуальна діяльність щодо оцінки відповідної ситуації, формування висновків на підставі отриманої інформації і подальших перспектив щодо запобігання злочинності, а також прийняття рішення щодо того, які дії необхідно вчинити. Для прийняття швидкого, повного і ефективного рішення, необхідно щоб був зроблений максимально точний висновок щодо отриманої інформації. З огляду на це виділяються криміналістичні версії, які можна розглядати як шаблонні висновки, що при отриманій оперативній інформації дозволяють швидко визначитись із тим, які дії необхідно вчинити.

У літературі зазначають, що «висунення версії – включає в себе всебічне вивчення явищ, які постерігаються, аналіз та відбір фактів, що знаходяться в причинно-наслідковому зв'язку із вказаними обставинами, аналіз окремих фактів та співвідношень між ними, тобто аналіз окремих фактів, їх синтез та узагальнення, формулювання пропозиції. Отже, висунення гіпотези не є узагальненим явищем і не може розглядатися, як синонім побудові, адже процес побудови складається безпосередньо із: вивчення обставин справи, висунення версії, виведення наслідків із припущення» (Трофименко, 2016, с. 103). Важливим є також і процес побудови криміналістичних версій, який визначається як «розумовий процес переходу від неповних ймовірних знань, до повних достовірних, котрі базуються на фактичних даних» (Трофименко, 2016, с. 103). Необхідно зазначити, що криміналістичні версії – загальне поняття, яке включає слідчі і оперативно-розшукові версії.

Розглядаючи питання оперативно-розшукових версій необхідно зауважити, що вони подібні до слідчих. Однак головною їх особливістю є те, що слідчі версії стосуються уже завершеного кримінального правопорушення або наслідків вчиненого кримінального правопорушення, в той час як оперативно-розшукові версії мають місце на усіх стадіях вчинення кримінального правопорушення. З огляду на це, пропонуємо на підставі наявної в літературі класифікації слідчих версій стосовно кримінальних правопорушень проти особи, виділити оперативно-розшукові версії підготовки до вчинення вбивств на замовлення на побутовому ґрунті.

Так, вказується, що «висунуті в ході розслідування злочинів проти особи слідчі версії можуть бути розділені на три групи:

– версії, що не мають вираженої специфіки й висунуті при розслідуванні різних категорій злочинів, засновані на аналізі слідів рук, ніг, транспортних засобів й інших слідів (до подібних версій відносяться версії про фізичні дані злочинців, способи їхнього проникнення в приміщення, використаних ними транспортних засобах тощо)» (Жерж, 2015, с. 119).

З огляду на вказане необхідно зазначити, що в оперативно-розшуковій діяльності можна виділити версії висунуті на підставі отриманої інформації, що направлені на встановлення не тільки можливої специфіки кримінального правопорушення до якого здійснюється готування, однак і визначення того чи свідчать відомості наявні в отриманій інформації про потенційне кримінальне правопорушенням чи просто мають місце дії особи, які схожі на готування до кримінального правопорушення. З огляду на це вважаємо за необхідне виділити: *оперативно-розшукові версії щодо встановлення можливості протиправного наміру особи* і *оперативно-розшукові версії, які не мають вираженої специфіки стосовно виду кримінального правопорушення*, про яке може свідчити отримана працівниками оперативних підрозділів інформація.

2) «версії родового характеру, типові для злочинів проти особи: а) про насильницький характер події злочину; б) про події, що передували злочину; в) про знаряддя заподіяння тілесних ушкоджень; г) про здійснення поряд з розслідуваним іншого злочину (крадіжки, грабежу); д) про психічні аномалії злочинця» (Жерж, 2015, с. 119).

З огляду на це можна виділити *оперативно-розшукові версії родового характеру, типові для вбивства особи*;

3) «версії, обумовлені слідчою ситуацією того або іншого різновиду злочинів» (Жерж, 2015, с. 119).

Тут можна виділити *оперативно-розшукові версії стосовно особливостей готування до вбивства на замовлення на побутовому ґрунті*.

Отже, можна виділити наступні оперативно-розшукові версії, які можуть виникати у зв'язку із отриманням інформації про готування до вчинення кримінального правопорушення, в нашому випадку до вбивства на замовлення на побутовому ґрунті, які об'єднуються загальним критерієм визначеності намірів особи, стосовно готування до вчинення вбивства на замовлення на побутовому ґрунті:

– версії стосовно встановлення наявності злочинного наміру у особи. Наприклад, отримана інформація про те, що особа збирається придбати річ вилучену з цивільного обороту, яка потенційно може бути використана в якості знаряддя вчинення злочину;

– версії, які не мають вираженої специфіки стосовно виду кримінального правопорушення,

про яке може свідчити отримана працівниками оперативних підрозділів інформація. Отримана інформація, що особа підшуковує знаряддя саме для вчинення кримінального правопорушення, однак відсутнє явлення, що саме вона планує вчинити хуліганські дії або ж терористичний акт;

– версії родового характеру, типові для вбивства особи (які пов'язані із мотивом, засобами, способом вчинення тощо). Отримана інформація стосовно того, що особа придбала вилучену з цивільного обороту річ для вчинення злочину проти життя і здоров'я особи, в тому числі і вбивства на замовлення на побутовому ґрунті. Версії мають бути направлені на встановлення конкретного злочину, до вчинення якого готується особа;

– версії стосовно особливостей готування до вбивства на замовлення на побутовому ґрунті. У випадку отримання інформації стосовно наявного злочинного наміру у діях особи, яка готується до вчинення вбивства на замовлення на побутовому ґрунті. Версії, які має мають бути перевірені працівниками оперативних підрозділів мають бути направлені на встановлення ролі особи, яка потрапила в «оперативну розробку»; наявність спільників у вказаної особи; встановлення знарядь і засобів які має відповідна особа, для того щоб розуміти небезпеку, яку вона представляє; конкретних планів щодо реалізації злочинного умислу на вбивство на замовлення на побутовому ґрунті тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. З огляду на вищевикладене необхідно зауважити, що оперативно-розшукова ситуація – це сукупність об'єктивних та суб'єктивних чинників, у певних просторово-часових межах щодо отриманої інформації або діяльності окремої особи (осіб), які мають бути предметом дослідження працівників оперативних підрозділів.

В залежності від направленості діяльності особи щодо підготовки до такого злочину як вбивство на замовлення на побутовому ґрунті, можна виділити наступні типові оперативно-розшукові ситуації: отримання відомостей про бажання особи придбати предмети, що плануються використати в якості знаряддя чи засобу під час вчинення вбивства на замовлення на побутовому ґрунті; отримання відомостей, які свідчать про підшукування особою виконавця вбивства на замовлення на побутовому ґрунті; отримання інформації стосовно можливих погроз вчинити такий злочин як вбивство в межах однієї родини; отримання інформації про наслідки дій, що явно свідчать про підготовку до можливого вчинення вбивство на замовлення на побутовому ґрунті.

Що ж стосується можливих оперативно-розшукових версій стосовно готування до вчинення вбивства на замовлення на побутовому ґрунті, то їх можна поділити в залежності від такого критерію як визначеність намірів особи стосовно готування до вчинення вбивства на замовлення на побутовому ґрунті:

– версії стосовно встановлення наявності злочинного наміру у особи, версії, які не мають вираженої специфіки стосовно виду кримінального правопорушення, про яке може свідчити отримана працівниками оперативних підрозділів інформація;

– версії родового характеру, типові для вбивства особи;

– оперативно-розшукові версії стосовно особливостей готування до вбивства на замовлення на побутовому ґрунті.

Перспективи подальших досліджень можуть бути направлені на наданні детальної характеристики кожному з виділених видів оперативно-розшукових ситуацій чи версій при виявленні готування до вчинення вбивства на замовлення на побутовому ґрунті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2000 року, № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n89

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : кодекс України від 13 квітня 2012 року, № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

3. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України № 2135-XII від 18 лютого 1992 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#n154

4. Павленко С. О. Сутність та зміст оперативно-розшукової ситуації. *Форум права.* 2018. 4. С. 42–63.

5. Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: Загальна частина: підручник / [кол. авт.: Е. О. Дідоренко, І. П. Козаченко, Я. Ю. Кондратьєв та ін. ; за ред. Л. В. Бородича]. Луганськ : РВВ ЛІВС, 1999. С. 318–319.

6. Трофименко А.С. Поняття процесу побудови криміналістичних версій. *Організаційно-правові аспекти досудового слідства.* 2016. № 3–4. С. 102–105.

7. Жерж Н. А., Дирдін М. Є. Слідчі ситуації та типові криміналістичні версії при розслідуванні окремих насильницьких злочинів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право.* 2015. Вип. 32. Том 3. С. 117–121.

REFERENCES:

1. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal codex of Ukraine] (2000). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n89 [in Ukrainian].

2. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine] (2012). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text [in Ukrainian].

3. Zakon Ukrainy Pro operatyvno-rozshukovu diialnist [The Law of Ukraine On Operational-Investigative Activity] (1992). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#n154 [in Ukrainian].

4. Pavlenko, S. (2018). Sutnist ta zmist operatyvno-rozshukovoi sytuatsii [The essence and content of the operational search situation]. *Forum prava [Law forum]*, № 4. P. 42–63 [in Ukrainian].

5. Didorenko, E. O., Kozachenko, I. P., Kondratiev, Ya. Yu. and others (1999). Operatyvno-rozshukova diialnist orhaniv vnutrishnikh sprav: Zahalna chastyna [Operative and investigative activities of internal affairs bodies: General part]. Luhansk : RVV LIVS [in Ukrainian].

6. Trofymenko, A. S. (2016). Poniattia protsesu pobudovy kryminalistychnykh versii [The concept of the process of building forensic versions]. *Orhanizatsiino-pravovi aspekty dosudovoho slidstva [Organizational and legal aspects of pretrial investigation]*. № 3–4. P. 102–105 [in Ukrainian].

7. Zherzh, N. A., Dyrdin, M. E. (2015). Slidchi sytuatsii ta typovi kryminalistychni versii pry rozsliduvanni okremykh nasylnytskykh zlochyniv [Investigative situations and typical forensic versions in the investigation of certain violent crimes]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia Pravo [Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Law series]*. № 32, part 3. P. 117–121 [in Ukrainian].

МЕДИЧНЕ ПРАВО

УДК 342.9:5.08

Юлія ЛЕГЕЗА
доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного, господарського та екологічного права, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», просп. Д. Яворницького, 19, Дніпро, Україна, 49005
ORCID: *0000-0002-4896-3178*
Scopus Author ID: *57215790362*
DOI: 10.32782/LST/2022-2-10

Бібліографічний опис статті: Легеза, Ю. (2022). Медичний ризик як підстава звільнення від юридичної відповідальності. *Law. State. Technology*, 2, 62–66, doi: 10.32782/LST/2022-2-10

МЕДИЧНИЙ РИЗИК ЯК ПІДСТАВА ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

В статті висвітлюються питання здійснення медичного ризику як підстави звільнення від юридичної відповідальності. Автором встановлено, що в умовах сьогодення актуалізується питання нормативного закріплення механізмів проведення ризикових медичних операцій та оформлення згоди пацієнтів на такі дії, в тому числі, пов'язані із застосуванням експериментальних лікарських засобів та супутнім проведенням клінічних випробувань.

***Метою статті** є визначення регулювання прав пацієнта як суб'єкта медичного права.*

*Реалізація поставленої мети передбачає вирішення низки **завдань**, як-от: 1) встановлення змісту прав пацієнтів та прав медичних працівників; 2) пошук напрямів забезпечення ефективності законодавчого регулювання прав пацієнтів крізь призму правомірності медичного ризику.*

***Наукова новизна.** У статті обґрунтовується доцільність нормативного розуміння категорії медичного ризику як підстави звільнення медичного працівника від юридичної відповідальності.*

*Як **висновок**, у статті урахуванням визначення пріоритету захисту життя та здоров'я людини обґрунтована доцільність здійснення конкретизації норм чинного законодавства з питань застосування обставин, що виключають злочинність діяння. Автором визначено, що здійснення професійних обов'язків медичними працівниками пов'язується з існуванням щоденних ризиків, з прийняття нестандартних рішень, з необхідністю застосування інноваційних методів лікування, але подекуди без такого є неможливим дотримати реалізації права особи на охорону здоров'я. Зроблено висновок, що виправданий медичний ризик є обставиною, що виключає злочинність діяння у сфері захисту прав та інтересів пацієнтів, допускається задля досягнення суспільно корисної мети та публічного інтересу у порятунку життя та здоров'я людини, так і з метою пошуку інноваційних методів лікування для збереження людства, а також і з вжиття медичними працівниками необхідних (подекуди інтуїтивно обґрунтованих) заходів з відвернення настання негативних наслідків реалізації такого «ризикового» рішення. Наголошено, що медичний професійний ризик має на законодавчому рівні розумітися як допустима ймовірність настання негативних небажаних негативних наслідків, що необхідно враховувати при встановленні плану лікування пацієнтів.*

***Ключові слова:** медичні правовідносини, захист, звільнення від покарання, медичний працівник, медичне право, пацієнт, правореалізація, юридична відповідальність.*

Yulia LEHEZA
Doctor of Law, Professor, Professor at the Department of Civil, Economic and Environmental Law, Dnipro University of Technology, 19 avenue Dmytra Yavornytskoho, Dnipro, Ukraine, 49005
ORCID: *0000-0002-4896-3178*
Scopus Author ID: *57215790362*
DOI: 10.32782/LST/2022-2-10

To cite this article: Leheza, Yu. (2022). Medychnyi ryzyk yak pidstava zvilnennia vid yurydychnoi vidpovidalnosti [Medical risk how to establish exemption from legal liability]. *Law. State. Technology,* 2, 62–66, doi: 10.32782/LST/2022-2-10

MEDICAL RISK HOW TO ESTABLISH EXEMPTION FROM LEGAL LIABILITY

The article highlights the implementation of medical risk as a basis for exemption from legal liability. The author found that in today's conditions the issue of regulatory consolidation of mechanisms for conducting risky medical operations and registration of patients' consent to such actions, including those related to the use of experimental drugs and concomitant clinical trials, is being updated.

The purpose of the article is to define the regulation of the rights of the patient as a subject of medical law.

The implementation of the set goals involves solving a number of tasks, such as: 1) establishing the content of the rights of patients and the rights of medical workers; 2) search for ways to ensure the effectiveness of legislative regulation of patients' rights through the prism of the legitimacy of medical risk.

Scientific novelty. The article substantiates the expediency of a normative understanding of the category of medical risk as a basis for releasing a medical worker from legal liability.

As a conclusion, taking into account the determination of the priority of protection and human health, the article substantiates the expediency of concretizing the norms of the current legislation on the application of circumstances precluding the criminality of the act. The author determined that the implementation of professional duties by medical workers is associated with the existence of daily risks, with the adoption of non-standard decisions, with the need to use innovative methods of treatment, but sometimes without this it is impossible to observe the realization of a person's right to healthcare. It is concluded that a justified medical risk is a circumstance that precludes the criminality of an act in the field of protecting the rights and interests of patients, is allowed both to achieve a socially useful goal and public interest in saving human life and health, and in order to find innovative methods of treatment to save humanity, as well as on the application by medical workers of the necessary (sometimes intuitively justified) measures to prevent the onset of negative consequences of the implementation of such a "risk" decision. It is noted that the medical occupational risk should be understood at the legislative level as an acceptable possibility of the onset of negative undesirable negative consequences, which must be taken into account when establishing a treatment plan for patients.

Key words: *medical legal relationship, protection, release from punishment, medical worker, medical law, patient, law enforcement, legal liability.*

Актуальність проблеми. Законодавче закріплення системи гарантій та механізму реалізації права особи на охорону здоров'я вперше було відображено у певних нормативно-правових актах, ухвалених у середині XX століття. Однак окремі згадки про нагальність закріплення нормативно-правових механізмів права особи на охорони здоров'я з'являються ще у XIX століття. При цьому не можна говорити про те, що держава і суспільство, лише починаючи із XIX ст., почали замислюватися над питанням регулювання прав пацієнтів та охорони їх інтересів на охорону їх здоров'я та безпеку лікування. Окремі згадки про право на охорону здоров'я ще приналежні часам законодавству Київської Русі, де з'являлись згадки про підстави застосування кримінальної відповідальності за вчинення протиправних дій, негативними наслідками яких було заподіяння шкоди життю та здоров'ю людини. Стрімкий розвиток промисловості, що був характерний із початку XVII століття, постає нагальне питання щодо захисту здоров'я працівників, зокрема, в наслідок заподіяння шкоди здоров'ю особи на виробництві. Таким законодавчим актом, який один із перших закріпив механізм захисту права особи на охорону здоров'я, є закон Англії «Про бідняків», що став нормативним базисом для майбутнього закону «Про громадську охорону здоров'я» (Москаленко В.Ф. та ін., 2008). Таким чином, поступово, починаючи із XIX ст., формується законодавство у сфері охорони здоров'я (медичне законодавство).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження нормативного регулювання прав пацієнта як суб'єктів медичного права є предметом окремих наукових розробок таких вчених, як Ю.А. Волкова, Р.Ю. Гревцова, Л.О. Золотухіна, Б.О. Логвиненко, Г.М. Сарибаєва, С.Г. Стеценко та інших. Однак проблематика дослідження питань встановлення статусу пацієнта як суб'єкта медичних правовідносин в цілому, і зокрема, з питань проведення медичних експериментів та дотримання вимог біоетики визначаються як фрагментарні, що обґрунтовує підстави актуальності даної публікації.

Дана наукова розробка та її проблематика корелюється із концептуальними засадами розвитку медичної реформи в Україні, постулати якої затверджено відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015, Національної стратегії з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація», схваленої Указом Президента України від 09 лютого 2016 р. № 42/2016, Концепції розвитку системи громадського здоров'я, схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 р. № 1002-р, Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я, схваленої

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 р. № 1013-р та іншим стратегічним документам.

Метою статті є визначення регулювання прав пацієнта як суб'єкта медичного права.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до Конституції України, Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 року № 2801-XII та Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 року № 435-IV закріплюється, що пацієнти наділяються такими правами: право на доступність медичних послуг та медичної допомоги; право свободи вибору характеру та форми медичного втручання; право на свободу вибору лікування та лікаря; право на вибір закладу охорони здоров'я; право на лікування за кордоном у разі неможливості надання такої допомоги у закладах охорони здоров'я України; право на таємницю інформації про стан свого здоров'я та здоров'я близьких осіб; право на якісну медичну допомогу (в тому числі на безоплатних підставах); право на попередження за можливістю страждань і болю; право персоніфікації лікування; право на захист від неправомірних рішень, дій чи бездіяльності працівників, закладів та органів охорони здоров'я; право на відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю (як моральної, тобто шкоди, заподіяної життю та здоров'ю людини, так і матеріальної, зокрема, шкоди, пов'язаної із втратою працездатності у частині відшкодування збитків із оплати праці); право людини на життя та на повагу до гідності при наданні медичної допомоги та медичних послуг; право на захист від будь-яких незаконних форм дискримінації, пов'язаних зі станом здоров'я; право на профілактику захворювань та реабілітацію; право на інновації та право брати участь у проведенні медико-біологічного експерименту; право свободи вибору застосування репродуктивних технологій; право бути донором; право на терапевтичне клонування; право на свободу вибору статевої приналежності.

В умовах сьогодення актуалізується питання нормативного закріплення механізмів проведення ризикових медичних операцій та оформлення згоди пацієнтів на такі дії, в тому числі, пов'язані із застосуванням експериментальних лікарських засобів та супутнім проведенням клінічних випробувань. В цьому сенсі доцільно звернути дослідницьку увагу на кореляцію нормативних підходів до встановлення змісту «виправданий ризик». Так, М. В. Янчукова, виробляючи авторське бачення категорії «виправданий ризик», встановила, що вона має розумітися як «передбачене Кримінальним кодексом правомірне поставлення в небезпеку заподіяння шкоди об'єкта кримінально-правової охорони або фактичне заподіяння йому шкоди, вчинене для досягнення значної суспільно корисної мети в обстановці, коли ця мета не могла бути досягнута без такого ризику, а вжиті суб'єктом заходи давали підстави розраховувати на запобігання шкоди правоохоронюваним інтересам» (Анчукова М.В., 2004: 5).

Доцільність вжиття категорії «виправданий ризик» обґрунтовується із наявністю суспільно корисної мети та публічного інтересу, що полягає, зокрема, у рятуванні життя та здоров'я людини, в тому числі шляхом здійснення медичної діяльності. Крім того виправданим ризик є у разі обґрунтування його застосування у конкретних життєвих обставинах. Такому стану передує перевірка відсутності інших можливостей для відвернення шкоди життю та здоров'я людини. Невжиття таких заходів позбавляє ризик ознак виправданості (Сапронов О.В., 2005: 145).

Недопустимим є ризик при наданні медичних послуг відповідно до частини 3 статті 42 КК України на підставі таких юридичних фактів, як: створення загрози для життя інших людей; в умовах екологічної катастрофи; в умовах інших надзвичайних подій. Зокрема, проведення медичних операцій з трансплантації анатомічних матеріалів людині неминуче пов'язується з певними біологічними ризиками для життя та здоров'я донорів таких органів чи частин органів. Саме тому імперативною вимогою є забезпечення участі донора у трансплантаційних операціях за умови наявності ним усвідомленої інформованої згоди у простій письмовій формі. Така вимога корелюється із положеннями статті другої Закону України «Про донорство крові та її компонентів», де визначено, що необхідною ознакою донорства є його добровільність та забезпечення безпеки для його життя та здоров'я.

У разі недотримання вимог щодо добровільності донорства можливим є ініціювання кримінального провадження за статтею 144 Кримінального кодексу України. В якості прикладу судової практики вартими уваги є матеріали справи № 1-420/11 та вирок Олександрійського міськрайонного суду Кіровоградської області, де було встановлено, що медична сестра, за погодженням із завідуючою відділенням переливання крові Олександрійської ЦРЛ, з порушенням медичних інструкцій здійснила відбір 390 мл крові замість дозволеного обсягу 240 мл, у такий спосіб шляхом обману вилучивши 150 мл крові в людини з метою використання її як донора. За висновком суду, за

попередньою змовою групою осіб було вчинено злочин, передбачений ч. 3 ст. 144 КК України (Справа, 2011). За зазначеною статтею спостерігається надзвичайно високий рівень латентності кримінальних правопорушень, що підтверджується лише поодинокими справами правозастосування заходів кримінальної відповідальності до медичних працівників як суб'єктів, винних у порушенні прав донорів. В умовах воєнного часу вочевидь права донора мають бути належним чином захищені, адже по суті донорство стає однією із засад забезпечення громадського здоров'я, а відтак і національної безпеки.

Правомірність та доцільність вчинення ризикованих дій в екстремальних ситуаціях задля відвернення чи усунення небезпеки має оцінюватись за правилами ст. 39 КК України (Сапронов, 2005: 134).

Встановлення змісту будь-якого правового явища варто здійснювати крізь призму критеріїв до здійснення його класифікації за можливості її застосування. Зокрема, в якості критерію класифікації медично-біологічного втручання у життя та здоров'я людини варто виокремити такі види медичного ризику, як: ризик, який здійснюється з метою задоволення приватних інтересів окремих людей (пацієнтів); ризик, що спрямовується на задоволення публічного інтересу (наприклад, з метою здійснення науково-дослідної діяльності).

В межах професійній діяльності медичних працівників інколи зустрічаються випадки, коли здійснені відповідно до стандартів lege artis медичні операції, що відбулися для збереження життя та здоров'я пацієнта, не дали позитивного результату, тому доцільним є застосування інноваційних ризикових нестандартних методів лікування, що можуть мати ймовірний успіх в окремому визначеному випадку. Застосування ризикових методів лікування не є обов'язком, якого має дотримуватись лікар чи інший медичний працівник. Як стверджують дослідники, новаторство у медичній діяльності не може розглядатися як обов'язок медичного працівника, а незастосування інноваційних методів лікування не може розглядатися як ненадання необхідної медичної допомоги (Байда А. та ін., 2021).

Варто підкреслити, що під час здійснення медично-біологічного експерименту, випробування лікарських засобів наявним є підвищений ризик заподіяння шкоди здоров'ю пацієнта. Але, на думку, Р.І. Лемехи без ризику в медичній науці неможливим є її прогрес (Лемеха Р.І., 2017). Побудова такого авторського підходу вченого корелюється із раніше обґрунтованою науковою позицією, визначеної у дослідженнях М. В. Янчукова (Янчуков М.В., 2004). Цікавими є міркування Р.І. Лемехи, що здійснення медичної практики, її успішність є неможливою без інтуїтивного лікування, що не може бути позбавлено настання негативних наслідків, однак це не виключає повністю необхідність проведення відповідного дослідження причинно-наслідкових зв'язків між результатами медичного втручання і допустимими ризиками для здоров'я пацієнта (Лемеха Р.І., 2017).

Таким чином, як однією із підстав звільнення від кримінального покарання та кримінальної відповідальності має бути визнано виправданий медичний ризик, що має відрізняти від допущення медичної помилки. У науковій літературі є вживаним таке розуміння медичного професійного ризику як настання негативних наслідків, небажаних, але можливих, які необхідно враховувати при здійсненні будь-якої медичної діяльності – як при застосуванні традиційних медичних шляхів лікування (так званих протоколів лікування), так і при використанні інноваційних методів лікування (Бойко Ю.Ю., 2019).

З метою відмежування виправданого медичного ризику від допущення медичної помилки, яка є підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності, необхідним є встановлення межі допустимого медичного втручання. М. В. Анчукова обґрунтовує, що ризик є виправданим, якщо він відповідає таким критеріям: 1) досягнення суспільно корисної мети – задоволення інтересів пацієнтів та інтересів науки (тобто за умови спричинення шкоди життю та здоров'ю людини, якщо лікар діяв для задоволення власних інтересів, останній має притягатися до відповідальності за умисне чи необережне заподіяння шкоди життю та здоров'ю пацієнта); 2) наявність інформованої згоди пацієнта, при цьому чинним законодавством має бути встановлена процедура її отримання; 3) при виправданому ризику досягнення висунутої мети лікування є можливим лише шляхом вжиття нетрадиційних методів лікування; 4) правом діяти в умовах виправданого ризику мають бути наділені лише лікарі, які мають належний високий кваліфікаційний рівень спеціалізації, що підтверджується відповідними свідоцтвами; 5) несприятливі негативні результати застосування ризикованих методів лікування можуть настати лише ймовірно; 6) медичний працівник вжив усіх необхідних заходів для усунення настання негативних наслідків застосування ризикованих медичних засобів чи здійснення ризикованих медичних маніпуляцій або операцій (Янчуков М.В., 2004).

З урахуванням визначення пріоритету захисту життя та здоров'я людини доцільним вважаємо здійснення конкретизації норм чинного законодавства з питань застосування обставин, що виключають злочинність діяння.

Отже, здійснення професійних обов'язків медичними працівниками пов'язується з існуванням щоденних ризиків, з прийняття нестандартних рішень, з необхідністю застосування інноваційних методів лікування, але подекуди без такого є неможливим дотриматися реалізації права особи на охорону здоров'я.

Таким чином, виправданий медичний ризик є обставиною, що виключає злочинність діяння у сфері захисту прав та інтересів пацієнтів, допускається задля досягнення суспільно корисної мети та публічного інтересу у порятунку життя та здоров'я людини, так і з метою пошуку інноваційних методів лікування для збереження людства, а також і з вжиття медичними працівниками необхідних (подекуди інтуїтивно обґрунтованих) заходів з відвернення настання негативних наслідків реалізації такого «ризикового» рішення. Медичний професійний ризик має на законодавчому рівні розумітися як допустима ймовірність настання негативних небажаних негативних наслідків, що необхідно враховувати при встановленні плану лікування пацієнтів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Москаленко В. Ф., Грузєва Т. С., Іншакова Г. В. Регламентація права на охорону здоровя у міжнародних нормативно-правових актах. *Медичне право України: правовий статус пацієнтів в Україні та його законодавче забезпечення (генезис, розвиток, проблеми і перспективи вдосконалення) :* матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції 17–18.04.2008, м. Львів. С. 186–201.

2. Янчуков М. В. Виправданий ризик як обставина, що виключає злочинність діяння : дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Х., 2004. 187 с.

3. Сапронов О. В. Кримінальна відповідальність за насильницьке донорство : дис... канд. юрид. наук : 12.00.08. Національна академія внутрішніх справ України. К., 2005. 248 с.

4. Справа №: 1-420/11: постанова Олександрійського міськрайонного суду Кіровоградської області від 27 жовтня 2011 р. URL. : http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/52113689

5. Байда А., Пилипенко М., Макітренко В. Особливості кваліфікації діяння, пов'язаного з ризиком, як обставини, що виключає кримінальну протиправність діяння в медичній сфері. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 1. С. 221–228.

6. Лемеха Р. І. Обставини, що виключають злочинність діяння медичних працівників. *Європейські перспективи.* 2017. № 2. С. 129–135.

7. Бойко Ю. Ю. Кримінально-правова охорона прав пацієнта в Україні : дис. на здобуття … к.ю.н. зі спеціальності 12.00.08. Київ, 2019. 241 с.

REFERENCES:

1. Moskalenko V. F., Hruzieva T. S., Inshakova H. V. (2008) Rehlamentatsiia prava na okhoronu zdorovia u mizhnarodnykh normatyvno-pravovykh aktakh [Regulation of the right to health care in international legal acts]. *Medychne pravo Ukrainy: pravovyi status patsiientiv v Ukraini ta yoho zakonodavche zabezpechennia (henezys, rozvytok, problemy i perspektyvy vdoskonalennia) :* materialy II Vseukrainskoi naukovo praktychnoi konferentsii, m. Lviv. S. 186–201. [in Ukrainian].

2. Ianchukov M. V. (2004) Vypravdanyi ryzyk yak obstavyna, shcho vykliuchaie zlochynnist diiannia [Risk has been corrected as a circumstance excluding the criminality of the act] : dys... kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Kh. 187 s. [in Ukrainian].

3. Sapronov O. V. (2005) Kryminalna vidpovidalnist za nasylnytske donorstvo [Criminal liability for forced donation] : dys... kand. yuryd. nauk : 12.00.08. Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav Ukrainy. K., 248 s. [in Ukrainian].

4. Sprava №: 1-420/11: postanova Oleksandriiskoho miskraionnoho sudu Kirovohradskoi oblasti vid 27 zhovtnia 2011 r. URL : http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/52113689 [in Ukrainian].

5. Baida A., Pylypenko M., Makitrenko V. (2021) Osoblyvosti kvalifikatsii diiannia, poviazanoho z ryzykom, yak obstavyny, shcho vykliuchaie kryminalnu protypravnist diiannia v medychnii sferi [Peculiarities of criste d dove with rick as a circumstance that causes a crime teacher against corrections]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav.* № 1. S. 221–228. [in Ukrainian].

6. Lemekha R.I. (2017) Obstavyny, shcho vykliuchaiut zlochynnist diiannia medychnykh pratsivnykiv [Circumstances, I exclude the criminality of the act of medical workers. low prospects]. *Yevropeiski perspektyvy.* № 2. S. 129–135. [in Ukrainian].

7. Boiko Yu. Yu. (2019) Kryminalno-pravova okhorona prav patsiienta v Ukraini [Criminal legal protection of the rights of the patient in Ukraine] : dys. na zdobuttia … k.iu.n. zi spetsialnosti 12.00.08. Kyiv, 2019. 241 s. [in Ukrainian].

ЗМІСТ

ЦИВІЛЬНЕ ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

Сергій ГАРКАВЕНКО
ІНТЕГРАЦІЯ РИНКУ ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ УКРАЇНИ ДО ENTSO-E
(ЄВРОПЕЙСЬКА МЕРЕЖА ОПЕРАТОРІВ СИСТЕМ ПЕРЕДАЧІ ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ).....3

ЕКОЛОГІЧНЕ І ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО

Роман КІРІН, Андрій ЄВСТІГНЄЄВ, Андрій ВИПРИЦЬКИЙ
СУЧАСНА СИСТЕМА ЗАКОНОДАВСТВА
З РЕГУЛЮВАННЯ ДОЗВІЛЬНИХ ВІДНОСИН В СФЕРІ КОРИСТУВАННЯ НАДРАМИ:
СТАН ТА ПРОБЛЕМИ.....8

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Владислав ПАШКОВСЬКИЙ, Юлія ВОЛКОВА
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ
У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я 20

Вадим ПРИХОДЬКО
АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ДОРОЖНЬОГО РУХУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....26

Євген ЧИРВА, Антон БОРИСЕНКО
ПРИНЦИП ПРОПОРЦІЙНОСТІ В СИСТЕМІ ПРИНЦИПІВ ЗДІЙСНЕННЯ
АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР.....32

Yevhen LEHEZA, Yulia LEHEZA
FEATURES OF PROVIDING THE RIGHT TO PROFESSIONAL ADVANCED EDUCATION
FOR PEOPLE WITH DISABILITIES: ADMINISTRATIVE AND LEGAL ASPECT.....38

Олег МАЧУСЬКИЙ
ЗМІСТ НАДАННЯ ПОСЛУГ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ РЕЧОВИХ ПРАВ
НА НЕРУХОМЕ МАЙНО.....43

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА

Юрій МИРОШНИЧЕНКО
ТАКТИКА І ТЕХНОЛОГІЯ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ
ПІД ЧАС СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ
(ВИЗНАЧЕННЯ ТА СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ).....49

Дмитро ЦИБУЛЬСЬКИЙ
ТИПОВІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ СИТУАЦІЇ І ВЕРСІЇ
ПРИ ВИЯВЛЕННІ ПІДГОТОВКИ ДО ВЧИНЕННЯ ВБИВСТВ НА ЗАМОВЛЕННЯ
НА ПОБУТОВОМУ ҐРУНТІ.....55

МЕДИЧНЕ ПРАВО

Юлія ЛЕГЕЗА
МЕДИЧНИЙ РИЗИК ЯК ПІДСТАВА ЗВІЛЬНЕННЯ
ВІД ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....62

CONTENTS

CIVIL AND ECONOMIC LAW AND PROCESS

Serhiy HARKAVENKO
INTEGRATION OF THE UKRAINIAN ELECTRICITY MARKET INTO ENTSO-E (EUROPEAN NETWORK OF TRANSMISSION SYSTEM OPERATORS FOR ELECTRICITY)..... 3

ENVIRONMENTAL AND LAND LAW

Roman KIRIN, Andrii YEVSTIHNIEIEV, Andrey VYPRYTSKYI
MODERN SYSTEM OF LEGISLATION ON THE REGULATION OF PERMISSIVE RELATIONS IN THE SPHERE OF SUBSOIL USE: STATUS AND PROBLEMS..... 8

ADMINISTRATIVE LAW AND PROCESS, FINANCIAL LAW, CYBERLAW

Vladyslav PASHKOVSKYI, Yulia VOLKOVA
NORMATIVE AND LEGAL REGULATION OF CORRUPTION PREVENTION IN THE FIELD OF HEALTH CARE 20

Vadym PRYKHODKO
ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY FOR VIOLATION OF TRAFFIC RULES UNDER MARTIAL LAW..... 26

Evgeniy CHIRVA, Anton BORYSENKO
PRINCIPLE OF PROPORTIONALITY IN THE SYSTEM OF PRINCIPLES FOR IMPLEMENTATION OF ADMINISTRATIVE PROCEDURES..... 32

Yevhen LEHEZA, Yulia LEHEZA
FEATURES OF PROVIDING THE RIGHT TO PROFESSIONAL ADVANCED EDUCATION FOR PEOPLE WITH DISABILITIES: ADMINISTRATIVE AND LEGAL ASPECT..... 38

Oleh MACHUSKYI
CONTENTS OF THE PROVISION OF SERVICES IN THE FIELD OF STATE REGISTRATION OF REAL RIGHTS TO REAL ESTATE CRIMINAL PROCEDURE, CRIMINALISTICS..... 43

Yurii MYROSHNYCHENKO
TACTICS AND TECHNOLOGY OF CONDUCT OF EXAMINATION DURING COURT PROCEEDINGS OF CRIMINAL CASES (DEFINITION AND RELATIONSHIP OF CONCEPTS)..... 49

Dmytro TSYBULSKYI
TYPICAL OPERATING AND SEARCHING SITUATIONS AND VERSIONS WHEN DETECTING PREPARATION FOR PERMITTING MURDER ON ORDER ON DOMESTIC LAND..... 55

MEDICAL LAW

Yulia LEHEZA
MEDICAL RISK HOW TO ESTABLISH EXEMPTION FROM LEGAL LIABILITY..... 62

НОТАТКИ

LAW. STATE. TECHNOLOGY

Випуск 2

Коректура • Ірина Миколаївна Чудеснова

Комп'ютерна верстка • Алла Олександрівна Марєєва

Формат 60x84/8. Гарнітура Arial.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 8,14. Замов. № 0223/101. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.